

ROGER PERRON

PSİKANALİZİN TARİHİ

KÜLTÜR KİTAPLIĞI 173

DOST

KÜLTÜR KİTAPLIĞI: 173

D

Roger Perron

Sorbonne Üniversitesi'nde psikoloji öğrenimi görüp doktorasını Paris X Üniversitesi'nden alan Perron, Paris Psikanaliz Derneği'nin kurucu üyelerindendir ve CNRS'de dersler vermektedir.

Perron, Roger
Psikanalizin Tarihi
ISBN 978-975-298-592-6 / Türkçesi: Işık Ergüden
Aralık 2017, Ankara, 142 sayfa
Kültür Kitaplığı: 173; Psikoloji: 14

PSİKANALİZİN TARİHİ

Roger Perron

DOST

ISBN 978-975-298-592-6

Histoire de la Psychanalyse
Roger Perron

Birinci baskı, Aralık 2017, Ankara

Türkçesi, Işık Ergüden

Yayına hazırlayan, Rojda Yıldırım

Teknik hazırlık, Mehmet Dirican

Erdal Akalın - Dost Kitabevi / *Sertifika No*: 12386
Paris Cad. No: 76/7, Kavaklıdere 06680 Ankara
Tel: (0.312) 435 93 70 • Faks: (0.312) 435 79 02
www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

Baskı, Pelin Ofset Ltd. Şti. / *Sertifika No*: 16157
İvedik Organize Sanayi Bölgesi, Matbaacılar Sitesi
1514. Sokak no: 28-30 Yenimahalle / Ankara
Tel: (0.312) 395 25 80-81 • Faks: (0.312) 395 25 84

İÇİNDEKİLER

Giriş

"Biri konuştuğunda ortalık biraz daha aydınlanıyor."

Bir çocuğun Sigmund Freud tarafından aktarılan sözü
Introduction à la psychanalyse

Psikanaliz artık epey yaşlandı. Ama doğum tarihi yine de oldukça belirsizdir. 1893-1896 döneminde, Sigmund Freud nevrozların cinsel etiyolojisi üzerine önemli hipotezini formüle ettiğinde doğmuş olabilir: Her nevroz, daha özel olarak da isteri, *psiko*-cinselliğin önemli bir rahatsızlığı olarak anlaşılmalıdır. Böylelikle, bu mefhum devrimci bir tarzda içerilmiştir. Ya da, daha kesin olarak, 1895'te, Freud'un dostu Josef Breuer'le birlikte *İsteri Üzerine İncelemeler*'i yayımladığında doğmuş olabilir mi? Bu durumda, 1881-1882'ye, bu aynı Breuer'in Viyanalı genç bir kadını, Bertha Pappenheim'ı (Anna O.) tedavi ettiği ve bu zeki genç kadının isterik semptomlardan *söz ederek* bu semptomları yatıştırabileceğini –yeter ki konuşmasını dinleyecek ve buna anlam verecek biri olsun– keşfettiği döneme uzanmak mı gerekir? Bununla birlikte, belki de bu doğumun çok sonraları, Freud 1897-1900 arasında ola-

sılık dışı bir ustalığı, bir *oto-psikanalizi* gerçekleştirdiğinde meydana geldiğini kabul etmek gerekir. Bu uzun ve güç doğum, kuşkusuz, Freud ile Berlinli bir hekim olan Wilhelm Fliess arasındaki tutkulu dostluğun gelişiminden ve bu iki adam arasında özellikle 1890-1900 arasında gelişen tartışmalardan destek görmüştür.

Eğer kesinlikten hoşlanılıyorsa, psikanalizin 21 Eylül 1897'de, Freud'un isterinin cinsel etiyolojisi üzerine teorisinin çöktüğünü Fliess'e yazdığı gün doğduğu söylenebilir. Hastaları bütün rahatsızlığın erken dönemdeki ensest bir ilişkinin baştan çıkarıcılığından (bunu şöyle anlamalı: hasta savunmasız bir çocukken babasının onu zorladığı cinsel ilişkiler...) kaynaklandığını ileri sürdüklerinde onlara inanmakla hatalı davrandığını itiraf eder. İsterikler onu aldattılar... Ama neden? Bu hayal kırıklığından ve bu sorudan fantazma teorisi doğacaktır: Olay kadar, hatta olaydan daha fazla önem taşıyan şey, olay olmamış olsa bile, *psişik olarak* burada etkili olandır. Nevrozu anlamak için –aynı zamanda "normal" işleyişi de anlamak için; çünkü normal ile patolojik arasında sanıldığı kadar mesafe yoktur– önem taşıyan şey, *psişik gerçekliktir*. Her pozitivist zihnin kabul etmesi güç bir fikir bu: Daniel Lagache psikanalizin büyük skandalının, cinsellikten çok, fantazma olduğunu yazabilmiştir...

Fakat, belki de psikanaliz bastırma teorisiyle birlikte gerçekten doğmuştur. Bununla birlikte, bu durumda doğum tarihi daha da belirsizdir, çünkü (Freud'un Paris'e yolculuğunun ve Charcot'yla temaslarının yılı olan) 1885'ten en azından 1915'e (bu konuda temel bir metin yayımladığı yıl) giden bütün dönemi dikkate almak gerekir. Belki de,

psikanalizin bir çocuk cinselliğinin gerçekten var olduğu fikri ortaya çıktığında doğduğu söylenebilir (1905, *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*).

Tarih ve dönemlerle bu oynama daha uzun süre devam ettirilebilir. Önemli bütün eserler gibi, psikanalizin de uzun bir olgunlaşma dönemi boyunca adım adım oluştuğunu kabul etmek en doğrusudur. Yine de, şimdi yüz yıldan yaşlıdır; ve bir insanın, Sigmund Freud'un zihninden doğmuştur. Rahatsız edici gelse de, psikanalizin tarihini canlandırmanın, öncelikle Freudcu keşfin tarihini ister istemez canlandırmak anlamına geldiği doğrudur.

Çünkü bu keşif daima yeniden yapılmalıdır. Bu ille de şart değildir. Freudcu keşfin statüsü (en basit anlamda: keşfetmek, gizli olanı görünür kılmaktır) gerçekten de çok özeldir. Çünkü Freud bunu görünüşte çelişik iki önerme üzerinde kurmuştur: 1/ Psişik işleyişin özü bilinçdışıdır; bunun nedeni, geçici cehalet değil, tinin mekanizmasının bilinmesine çok güçlü kuvvetlerin sürekli karşı koymasının tinin doğasında olmasıdır; 2/ Ben bu bilinemezi bileceğim... Bu şekilde tutuşulan bir bahis, sağduyu için öylesine şoke edicidir ki, kimileri, psikanalizin *var olamayacağını* akli yoldan kanıtladıktan sonra, psikanalizin var olmadığı sonucunu çıkarmışlardır...

Bununla birlikte, psikanaliz vardır ve Freud bahsi kazanmıştır. Bunu yapabilmiştir, çünkü o odasında oturan bir düşünür değildi. Kendilerine düşünürken bakmak için kendilerini tecrit ederek insan zihninin yapısını ve işleyişini tanımlama iddiasındaki birçok filozof başarısız kalmıştı, çünkü her zaman için rasyonel bir kavrayışa ve –düşünür için daha gönül okşayıcısı– insanı aşağılayan her şeyden,

yani öncelikle onun hayvanlığından kurtulmuş bir kavrayışa varıyorlardı. Freud ise 19. yüzyıl geleneği içinde bir "bilgin"di. O, rasyonalist bir biyologtu; uzun süre boyunca sinir sisteminin anatomisini ve fizyolojisini inceleyerek yetişmişti, sonra beynin anatomisini ve patolojisini incelemiş, ardından da nörolojiye ve oradan da psikiyatriye geçmişti. Böylece, olgulara saygı gösterirken, Akıl kültüne de saygı göstermişti. Bu tutum içerisinde, nevrotik semptomların üretimini, nevrozların yapısıyla işleyişini ve, bunun ötesinde, insan psişizminin yapısını ve işleyişini anlamaya sebatla çalıştı.

Bunu öncelikle kendi üzerinde denemeye kalkışmadı. İnceleme konuları, ondan yardım isteyen erkekler ve kadınlardı. Bu vakalarda, 1890'lara doğru, tamamen çaresiz kaldığını fark etmişti: O dönemin her psikiyatrı gibi, hayali tedaviler –hidroterapi, elektrik...– ile küçümseme yoluyla tedavi –hiçbir şey yok, her şey kafada olup bitiyor, sadece düşünce bunlar, sadece vücut tedavi edilebilir...– arasında pek bir tercih şansı yoktu. Freud, dehanın naifliğiyle, gülüp geçilen şeyi ciddiye aldı. "Bunlar sadece düşünce" değil, "*bunlar* düşünce... O halde, ne oluyor?" dedi. Rahatsızlıklar aşikârdır, çekilen ıstırap inkâr edilemez, davranışlar ciddi biçimde uyumsuzdur; bundan böyle, danışan kimseye "bunlar sadece düşünce, aklınızı başınıza toplayın" demek, sorundan tembelce, ödlekçe kurtulmaktır. Eğer bu "düşünceler" etki yaratıyorsa, bu durum doğal olgularla aynı düzlemdedir ve, haklı olarak, bilimsel incelemesi mümkündür.

Bir yöntem, bir teori mi gerekiyor? Pekâlâ, üzerinde çalışalım. Birinci prensip: Bütün bunların anlamı vardır, yani

bütün bunların işlevsel bir değeri vardır. Tesadüf yoktur, nedensiz sonuç yoktur. İsteriklerin temel mekanizmalara kendini kaptırmış zavallı yaratıklar olduğunu, görülen bir düşün anlamı olmadığını söylemekle sınırlı kalırsak ya da eğer "basitçe" yorgun olduğumuz için, "dikkat etmediğimiz" için bir adı unuttuysak, dilimiz sürçtüyse ya da yapmamız gereken bir şeyi yapmadıysak, bu, Bachelard'ın daha ileride "tembel düşünce" diye adlandıracağı şeyden kaynaklanır. Bir olgu gözlemlendiği andan itibaren, haklı olarak, bilimsel incelemenin nesnesi var demektir; bu olgunun evveliyatı, belirlenimleri, hatta nedenleri, her koşulda bağlantıları vardır, tarif edilebilecek ve anlaşılabilecek görüngüsel bir zincire dahil olur. Bu tavrı benimsemek, rasyonalist iddiayı uç noktasına kadar götürmektir; Freud'a ve onun ardından psikanalize yöneltilebilecek en saçma itiraz, hiç kuşkusuz, irrasyonel olduğu itirazıdır.

Fakat, eğer Freud burada kalsaydı, girdiği bahsi kazanamazdı; başkalarının böcekleri incelemesi gibi nevrozu inceleyen bir böcekbilimcisi olup çıkardı. Psikiyatride de "deli, başkasıdır" şeklinde önemli bir eğilim vardır. Bu noktada da, normaller ve anormaller şeklinde ruh hallerinin birbirinden gayet ayrı iki kategorisi olduğu, heterojen iki insan kategorisi olduğu, akıl hastaları ile sağlıklı insanlar (psikiyatr da tanımı gereği ikinci kategoriye mensuptur) olduğu şeklinde meslektaşları arasında çok yaygın bir tutumun tam zıddını benimsemesi gerekmişti. Saf anlamda savunmacı bu tutum, (Charles Blondel gibi) bazıları tarafından, sağlıklı insan için deliliğin özünde anlaşılmaz olduğunu ileri sürmeye kadar vardırıldı. Tam tersine, Freud, aradaki mesafeyi azaltarak, hastalarında kabul edile-

mez arzular bastırılıyorsa ve böylece tanınmaz hale getiriliyorsa, kılık değiştirmiş tatminlerden başka bir şey olmayan semptomlar meydana getirmek için karanlıkta çalışmaya devam ediyorsa, bu durumda, belki de sadece az sayıda "hasta"da gözlemlenebilen *patolojik* bir mekanizmanın söz konusu olmadığını kabul etmeye vardı; bu belki de her insanda işleyen *psikolojik* bir mekanizmaydı. Sonuç kendini dayatıyordu, fakat bunu ciddiye almak için cesaret gerekiyordu: *bende de var*... Ben, Sigmund Freud da, hiç kuşkusuz bu tür mekanizmaların oyuncağıyım, yani bunca utanç verici, aşağılayıcı, kabul edilemez, suçlanmış arzu ve fantazmalar bende de barınıyor ve burada benim bunu kabul etmemi engelleyen bir bastırma mekanizması sürekli olarak işlemektedir; masum görünümlü böyle bir tezahür, aslında, kılık değiştirmiş bir tatmin değil midir? Bu makûl hipotez, aynı zamanda, iyi bir alçakgönüllülük dersidir. Ve de cesaret: Bu maskeler nasıl düşürülür, bu aldatıcı görünüşler nasıl sökülüp atılır? Karşısındakileri gülümsetme riskini göze alan –gülümsedik; daha kötüsünü de yaptık– Freud, dehanın basitliğiyle, özünde herkesin zaten bildiği şey üzerinde çalıştı: Öyle düşler vardır ki, uyanık yaşamda bunların tatmini yasaktır. Acımasız bir mantıkla, *her düşün* arzu tatmini olduğu fikri üzerinde çalışmaya karar verdi: kaçacak delik yok! Bu, düşteki her şeyin bu ilke altında okunur olduğunu, o zaman maskelerin ve aldatıcı görünüşlerin düştüğünü ortaya koymaktır; ve böyle bir analiz sayesinde, bu bağlam değişikliklerinin yasaları dile getirilebilecektir. Ödenmesi gereken bedel, vaktiyle kendisine ve başkalarına gösterdiğinden çok daha az şanlı bir Sigmund Freud'un açığa çıkarılmasıdır; ve bu onun kamusal

sergilenişi de olacaktır, çünkü, bu analizin sonunda, bunu bildirmek gerekecektir: 1900'de yayımlanan *Rüyaların Yorumu* budur.

Dolayısıyla, psikanalizin tarihini yapmak, öncelikle Freudcu keşfin tarihini yapmaktır, çünkü bu, ondan, onun el yordamıyla ilerlemelerinden, bulanıklıklarından, hata ve başarılarından, Freud'dan sonra bütün psikanalistlerin –ki her biri kendi payına bu parkuru kişisel olarak yeniden kat etmek zorunda kalacaktır– ister istemez üzerinde çalışacakları şeyin özünden kaynaklanır. Dolayısıyla, bu keşfin koşullarını saptamak, bunu tarihsel, sosyolojik, kültürel bağlamına, aynı zamanda da Sigmund Freud'un *kişiliği* bağlamına yerleştirmek zorunlu görülür.

Günümüz psikanalizi, ana hatları ileriki sayfalarda çizilecek uzun bir tarihin ürünüdür.

I. Bölüm

TARİHÖNCESİ

I. – Büyük bir fikir hareketi...

Haziran 1880. Viyana'da meçhul bir genç adam, Sigmund Freud yaşar. Tıp doktorasının birinci bölümünü tamamlamıştır; geç kalmış bir öğrencidir, bu sınavın ikinci bölümünü ertesi yıl geçecektir. Aslında, tıptan pek hoşnut değildir; hiçbir zaman da olmayacaktır, ve çok daha sonra, psikanalizin doktor olmayanlarca gayet iyi uygulanabileceğini savunmasının nedenlerinden biri kuşkusuz budur. Bilgin olmak istemektedir. Hem hayranlık duyduğu hem de çekindiği sert bir Berlinli olan Ernst Brücke'nin laboratuvarında çalışmaktadır. 24 yaşında, alt düzey hayvanların sinir sistemi konusunda iyi bir uzman olma yolundadır; daha şimdiden birçok bilimsel yayını vardır. Ciddi bir gençtir; kadınlarla hiçbir macerası bilinmemektedir. Ömrü boyunca özel hayatı hakkında aşırı bir ketumluğu koruyacaktır ve biyografisinin yazarı Jones onu bir "püriten" olarak niteleyecektir. Son derece çalışkan, titiz bir

gözlemcidir. Dört yıldır, yüzlerce saatini yılan balıklarını (erkeklerinin hayaları olduğunu kanıtlamak için...), taşemenleri, kerevitleri kesip biçmekle, mikroskopla incelediği doku kesitlerini hazırlayıp boyamakla geçirmiştir. Ömrü boyunca ileri süreceği gibi, olgulara karşı mutlak bir saygı kazanmıştır. 24 yaşında, hocaları onu övgüye layık biri olarak kabul etmektedirler. Bununla birlikte, bilimsel bir kariyer yapma şansı azdır: Yoksuldur, az sayıdaki resmi mevkinin kimin eline geçeceği konusunda çetin mücadeleler yürütülmektedir; ve o dönemde Avusturya'da yükselen anti-Semitist ortamda, bakanlık bu mevkilere Yahudileri atamaktan yana değildir. İki yıl sonra, Brücke'nin kendisi, öğrencisine verdiği değere rağmen, araştırmayı bırakmasını ve hayatını pratisyen doktor olarak kazanmasını öğütleyecektir. Genç adam bu öğüde uymaya "ruhunda ölümü taşıyarak" razı olacaktır.

Fakat, şu an için, 1880 yazında, Sigmund büyük bir bilgin olma düşünü hâlâ tamamen içinde taşımaktadır. Hocasının eserine ortak olmak ve onu sürdürmek istemektedir. Bu düş heyecan vericidir. Macera, onun doğumundan çok önce, 1845'te, coşkulu birkaç genç Hayatın –biçimlerinin çeşitliliğine rağmen– tek olduğunu ve fiziksel-kimyasal güçlerin oyunuyla tamamen açıklanabileceğini kanıtlamaya yemin ettiklerinde başlamıştır. Bu düşünce günümüzde sıradan gelebilir, fakat o dönemde büyük bir iddia oluşturuyordu. Bilimin bu üç silahşoru, ünlü öncelleri gibi* dört kişiydiler: Emil Dubois-Reymond, Hermann Helmholtz, Carl Ludwig ve Viyana'ya göç ederek Freud'un hocası ola-

* Alexandre Dumas'nın *Üç Silahşorlar* adlı eserine gönderme. (ç.n.)

cak Ernst Brücke. Freud, kısa bir bilimsel romantizm döneminin ardından, Brücke'nin savunduğu materyalizmi, pozitivizmi ve katı determinizmi coşkuyla benimser; ömrü boyunca buna bağlı kalacak ve defalarca bu bağlılığını belirtecektir.

Burada, bilimsel felsefenin genel ve muğlak bir savı değil, birçok eylem ilkesi söz konusudur. Özellikle Freud'un, o dönemde, psikanalizin gelecekteki gelişiminde temel bir rol oynayacak iki fikri benimsediğini vurgulamak gerekir. Bu fikirlerin ilki, her canlı sistemin faal ya da potansiyel *güçler* tarafından örgütlendiğini ve eğer sistem tek başınaysa toplamın sabit kaldığını ileri sürer. Brücke'nin ve dostlarının geliştirdiği çalışma programı, fizikçilerin ve kimyacıların tanımladığı ve incelediği güçlerin, çeşitli enerji biçimlerine (mekanik, elektrik, kalori, vb.) denk düşen güçlerin canlı organizmalardaki oyununu analiz etmeyi hedefliyordu. Freud, çok sonra, organik aygıtlarla (solunum, dolaşım, vb.) aynı genel yasalara göre, ama bir başka gerçeklik düzleminde işleyen psişik bir *aygıt* tanımladığında, bunun bir güçler oyunuyla örgütlendiğini düşünecek ve bu düzeyde özgül bir enerji tanımlayarak onu "libido" diye adlandıracaktır. Böylelikle, hocalarını asla reddetmeden, dosdoğru onların düşünce çizgisinde kaldığını ileri sürecektir; ve "sabitlik ilkesi", bir sorun oluştursa da, onun için her zaman temel bir ilke olarak kalacaktır.

İkinci fikir, canlının birliğiyle ilgilidir. Genç Freud, o dönemde Avrupa'nın bilimsel çevrelerini sarsan Darwin'in teorisinden çok etkilenmişti (Darwin'in temel eseri *Türlerin Kökeni* yirmi yıl önce, 1859'da çıkmıştı). Gerçekten de, bu, canlı bir organizmanın morfolojik yapısını, hatta

belki de işleyişini anlamayı ve bunu adım adım farklılaşmış ve örgütlenmiş organizmaların evrimsel zincirinin vardığı nokta olarak kabul etmeyi sağlıyordu. Darwin, özünde, bunu büyük bir belgeleme temelinde, karşılaştırmalı anatomi düzleminde saptamıştı; dahası, bu, evrimin devindirici gücü üzerine bir hipotez de sağlıyordu: Hayatta kalmak için rekabet ve en yeteneklilerin adım adım ayıklanması. Darwin, görkemli bir şekilde, en ünlüsü Lamarck olan evrimci tezlerden yana doğacıların uzun soy zincirine dahildi. Darwin'in ünü öyle yayılmıştı ki, karşılaştırmalı anatomiden başka alanlara aktarımları ve uzantıları yüzyıl sonunda iyice çoğalmıştı. Genç Freud da psikanalizi derinden belirleyecek olan bu akımın etkisine girmişti.

Bu, ilk başta, işlevsel analizle ilgilidir. Fikir basittir: Çok farklılaşmış ve güçlü biçimde örgütlü karmaşık bir organizmanın işlevleri, daha az karmaşık organizmalardaki daha basit önceki oyunlar incelenirse daha iyi anlaşılır. Ve iki gelişme hattı –hayvan türlerinin birbirine eklendiği hat filogenez ile belirli bir varlığın ardışık büyüme hallerinin birbirini izlediği ontogenez– içinde bunu incelemek daha çok şey kazandırır. Bu durumda, Haeckel'in ifade ettiği, "ontogenez, filogenezi özetler" şeklindeki öneri onun ardından da ününü korumuştur: Bir yandan, bireyin büyümesi boyunca örgütlenme biçimlerinin birbirini izlemesi, diğer yandan, onunkinden önce gelen türlerin birbirlerine eklenerek birbirlerini takip edişleri arasında nitelik ve nicelik benzerliği vardır. Bu hipotez günümüzde oldukça tahmini kalır. Fakat, Haeckel'in öğrencisi olan ilk ustası Karl Claus aracılığıyla Freud'u etkilemiş bir hipotezdir. Özellikle 1914 yılında *Totem ve Tabu* adı altında çıkacak bir eserde

bunun izi görülecektir: Bu eserde, Freud, geçmişte insanlık tarihini belirlediğini varsaydığı olayların (kadınlara sahip olmak için "ilkel sürü"de babanın ritüel katli) hayali, yani *psişik* biçimde çocuğun gelişiminde dirildiğinden söz eder. Yaslandığı etnografik tez günümüzde çok tartışmalı gözükse de, yine de, psişik işleyişi tarihle açıklama çabasını ortaya koyan bir çalışmadır bu; ve bu da birbirine bağlı iki yönde gelişir: Bireyin tarihi ile kaynaklandığı soyun tarihi. Freud, psikopatolojiye ilgisinden önce gelen bilimsel çalışmasının on beş yılı boyunca onda iyice yer etmiş olan bu düşünce tarzına her zaman bağlı kalacaktır. "Filogenez" üzerine bakış açıları artık pek kabul görmese de, psikanaliz silinmez bir şekilde bunun damgasını taşır (bu açıdan şunu dikkate almak gerekir ki, bu terimi her kullandığında, aslında *homo sapiens*'in ardışık kültürel hallerinin zincirlenişini belirtmek için oldukça uygunsuz bir şekilde kullanır; o dönemde rağbet gören fakat günümüzde eskimiş bir sosyolojik Darwincilikten esinlenmişti).

II. – "Psikanaliz hakikat aşkına dayanır"

1880 yılında genç Freud bu noktada değildir. Laboratuvar çalışmasının dışında, büyük fikir akımlarına gömülmüştür. Ateşli ve biraz saf bir gençtir, ciddi insanların hafife aldıkları şeyi ciddiye almaya eğilimli biridir. Birkaç yıl sonraya tarihlenebilecek iki anekdot buna kanıttır. Paris'te büyük Charcot'yu ziyaret ettiğinde (1885 sonbahar ve kışı), isterik insanlarda "her zaman genital organlar"ın işin içinde olduğunu söylediğini, fakat özel ko-

nuşmalarında geçen bu ibarenin öğretisinde ve yazılarında asla ima edilmediğini görmek Freud'u şaşırtır. Aynı şekilde, bir süre sonra, Viyanalı büyük jinekolog Chrobak'ın, şakayla karışık, isteriklere uygun olan fakat ne yazık ki kaleme dökemeyeceği tek reçetenin *penis vulgaris, bis repetitur** olduğunu söylediğini işitecektir. Bu tür fikirleri özel ortamlarda kabule bunca hazır bu büyük bilginler, bilim insanı olarak bunu düşünmeyi neden bu kadar reddediyorlardı? Bu ona öncelikle pek az anlaşılır gelir: Çocukken hayran olduğu Hannibal gibi, bilginler de öncelikle yürekli fatihler değil midir? Şu cevabı kabul etmesi gerekmişti: Bu insanlar hoş olmayan gerçekliklerle yüzleşmekten kaçınmayı tercih ediyorlardı; dahası, cinsellikle ilgili bu tür fikirleri herkesin önünde hatırlatarak, doktor olarak gözden düşmekten çekiniyorlardı. Kuşkusuz, beden tedavi edilebilir, özellikle bulaşıcı cinsel hastalıklar. Fakat, tine, arzulara, fantazmalara, kaygılara, hazlara, "yatak odası sırları"na dokunmak olmaz! Görgü kurallarına ve ahlaka uyum sağlamak ve görünüşte de olsa buna boyun eğmek daha ihtiyatlı bir davranıştır!

Boyun eğmek, herkese karşı bile olsa, doğru sanılanı ileri sürmeyi reddetmek mi gerekiyor? Asla! Sigmund uslu ve tutkulu ergenliği sırasında buna yemin etmişti. Ticaret konusunda pek yetenekli olmayan dürüst bir Yahudi tüccar olan babası Jacob'un günün birinde hoş görülemeyen bir hakarete maruz kaldığında yaptığını o yapmaz. Sokakta yürürken küstah bir Hıristiyan'a rastlamış, Hıristiyan babasının başındaki kürk takkesini çamura fırlatarak

* "Tekrarlanan dozlarda normal penis" anlamında. (ç.n.)

bağırmıştı: "Yahudi, in kaldırımdan aşağı!" Jacob bunu o dönemde 12 yaşında olan oğluna anlattığında, öfkelenen çocuk sordu: "Sen ne yaptın?" "Şey," dedi Jacob üzüntüyle, "kaldırımdan indim ve takkemi yerden aldım..." Sigmund bunu asla yapmaz. O hakikati söyler, bedeli ne olursa olsun, her koşulda *kendi* hakikatini. Ve, gerçekten de, 1895'ten itibaren, nevrozların psiko-cinsel rahatsızlıklardan kaynaklandığını ileri sürer; daha kötüsü, ardından, çocukların, o sevimli küçük meleklerin *de* cinsel varlıklar olduğunu ileri sürerek hekimlik ününü tehlikeye attığında bir skandalla karşı karşıya kalır. O dönemde karşı koymak zorunda kaldığı şeye bazı anekdotlar tanıklık eder; özellikle de Jones'un aktardığı anekdot. Felsefe Cemiyeti bir gün Freud'dan bir konferans vermesini ister. "Son anda ona acil bir mesaj iletildi. Konuşmasının başında ‚münasip' örnekler vermesi istendi; sonra bir mola verilecek ve hanımlar salonu terk edecekti, onun ardından devam edebilirdi! Doğal olarak, Freud bunu reddetti (15 Şubat 1901)" (Jones, 1958, s. 376). Ömrünün sonunda, 1937 tarihli ve *Bitmiş Psikanaliz ve Bitmeyen Psikanaliz* başlıklı bir metinde, psikanalizin şu muhteşem tarifini yapacaktır: "Psikanaliz hakikat aşkına dayanır."

Psikanalizi Freud'daki bu hakikat aşkına borçluyuz. Başarıya ulaştığında bile hayale kapılmadı. Uzun bir mücadele sonunda nihayet profesör olarak atandığında (üstelik ücretsiz ve sabit maaşsız, fakat unvan o dönemin Viyana'sında önemliydi), dostu Fliess'e şunu yazdı: "Sanki cinselliğin rolü aniden majesteleri tarafından resmi olarak keşfedilmiş gibi, rüyaların anlamı bakanlar kurulu tarafından onaylanmış gibi ve isterinin psikanalitik tedavi zorun-

luluğu parlamentoda üçte iki çoğunlukla kabul görmüş gibi, kamuoyundan kabul gördüm, iyi dilekler ve çiçekler yağıyor" (11 Mart 1902).

III. – Neden 19. yüzyılın sonu?

Büyük bir keşif yapıldığında, her şey olup bittikten sonra süren yankılarda, dingin bir gökte patlayan gökgürültüsü etkisi oluşur her zaman. Öncüleri ve öncelleri arayan, her şeyin zaten orada olduğunu ve kolektif bilincin kabul etmeyi reddettiği şeyin benimsenmesi için geniş bir kamusal yankının ve cesur bir yeniden formülasyonun yeterli olduğunu göstermeye çalışan metin yorumcuları ve tarihçiler sonradan gelir. Yaratıcı, zaten meydana gelmiş yeni zamanların habercisi bir Mesih'ten başkası değildir... Ama o doğmamış olsaydı, bu rolü oynayacak bir başkası çıkar mıydı? Psikanalizin doğuşu da bu eski sorudan kaçamaz. Dolayısıyla, psikanalizin ortaya çıkışının tarihsel içeriği üzerine ve Sigmund Freud'un *kişilik* özellikleri üzerine birkaç bilgi vermek gereksiz değildir; çünkü, günümüz psikanalizinin teorik ve pratik yaklaşımları birçok açıdan bu doğuşun damgasını güçlü biçimde taşımaktadır.

19. yüzyıl sonunda, dünya ilerleme yolunda muzaffer bir şekilde, serinkanlılıkla yol alıyor gibi gözükmektedir: aydın kişilerin dogma haline getirdiği bir ilerleme. Bu ilerlemeden kültürel değişimlerin yaygınlaşması, bilimsel, teknik ve ekonomik gelişim beklenmektedir. Akıl zafer kazanır. Rasyonalizmin insana doğa üzerinde tam bir hakimiyet sağlamakta olduğu kanıtlanmış gözükmektedir;

dokunulması günah olan Yaratılışın hiçbir sırrı kalmamıştır. Gelişiminin göbeğindeki kapitalist ekonominin, aydınlanmış büyük burjuvazi önderliğinde herkesin refahını sağlayacağı ileri sürülür. Geçmişten miras kalan küçük devletler mozaiğinin ötesinde, Avrupa, dengesiyle barışı sağlaması gereken büyük ulusal birimler halinde yapılanmaktadır. Kuşkusuz, yükselen güç olan ve sert idaresi altında Alman birliğini gerçekleştiren Prusya, 1866 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu beklenmedik ve aşağılayıcı bir bozguna uğratmıştır; fakat, Viyana'dan bakıldığında, Germen dünyasının içinde bir çatışma vardır ve imparatorluk hiç olmadığı kadar güçlü görülmektedir; ama bunun yanıltıcılığı daha sonra ortaya çıkacaktır. Bu aynı Prusya'nın 1870 yılında Fransa'yı bozguna uğratmasının ise hoşa gitmediği söylenemez: Napoléon'un kibrini yeniden yaşatmaya çabalayan Fransızlar hak ettiklerini bulmuşlardır... Viyana Üniversitesi dünyanın en prestijli üniversitelerinden biridir. Başkentteki hayat neşeli, canlı, esprilidir; Freud, birçok kişinin boy gösterdiği zampara yaşamdan uzak dursa da, orada çok dostu vardır. Bu açıdan, Viyana, Paris gibi, fakat farklı bir tarzda, psikanalizin yeşermesine ideal bir zemin sunmaktadır. Resmi olarak, Victoria ahlakı, başka yerde olduğu gibi orada da hüküm sürmektedir. Namuslu kadınlar ve genç kızlar cinsel arzulardan yoksun kabul edilmektedir; buna karşılık, erkekler muzaffer ve müşkülpesent bir erkeklik sergilemekte, hafif meşrep kadınlar ve fahişeler, gerektiğinde, bu erkekliği gizlice tatmin etmektedirler. Bununla birlikte, frengi hayaleti dehşet salmaktadır (Ehrlich arsenikli ilaçlarla birlikte ilk etkin tedaviyi ancak 1909 yılında uygulayacaktır).

Onurlandırılan ve saygı gösterilen meşru eşlere gelince, hamile kalmayı sınırlamak için ihtiyatlı olmaları önem taşımaktadır ve sadece iki yöntem bilinmektedir: "sınırlı birleşme" (yani tatmin olmadan önce ilişkiyi kesintiye uğratmak) ve kondom (Fransızlar "İngiliz kaputu" derler). Bütün bunlardan büyük bir cinsel yoksulluk doğar ve bunun da iki aşikâr sonucu olur. Bir yandan, imalardan, açık saçık şakalaşmalardan ve övünmelerden beslenen paralel bir mitoloji; diğer yandan, "cinsel sapmalar"a doktorların gösterdiği artan ilgi. 1886 yılında yayımlanan, Krafft-Ebing'in *Psychopathia Sexualis*'i büyük bir başarı elde eder: Eser (Freud'un hep destekleyeceği) ünlü bir bilgine ait olduğundan, normal insanlara yabancı olduğu varsayılan, doğuştan gelen erotik kusurlara meşru yoldan değinmek mümkün olur. Freud cinselliğe vurgu yaptığında, çağdaşlarının güçlü ilgi alanına katılmış olacaktır; burada sadece patolojinin söz konusu olmadığını, kimsenin ondan kendisini koruyamayacağı toplumun belli bir durumunun kaçınılmaz sonuçları olduğunu ve bunların evrensel olgular olduğunu ileri sürdüğünde skandal patlar... Didier Anzieu, Freud'un keşfine ayırdığı mükemmel eserde (1959), bu konuda şunu yazar: "Freud'un gözünde, uzun süreli perhiz ne doğal ne de sağlıklıdır ve mastürbasyon, erkeklerin prezervatif kullanımı, ilişkinin iki partnerin orgazmından önce kesildiği uygulamalar, fahişelerle ilişki, sadece geçici, ehveni şer durumlar oluşturur. 1893'ün başından itibaren, Fliess'e elli yıl sonraya denk düşebilecek ve eğer açığa çıkarsa skandal yaratacak bir öneride bulunur: 'Olabilecek tek diğer sistem, genç delikanlılarla bekâr genç kızlar arasında özgür ilişkilere izin vermek olur, fakat bu ancak za-

rarsız doğum kontrol yöntemleri bulunduğunda mümkündür'" (Anzieu, 1959, c. 1, s. 114). Anzieu'nün belirttiği gibi, Freud'un bu ortamda psikanalizi yaratmasını sağlamış olan şey, kuşkusuz, onun "püritenliği"dir. Bu alanda düşünmektense harekete geçmeyi tercih eden birçok çağdaşının tersine, o, harekete geçmekten imtina ederek düşünmeyi tercih ediyordu. Cinselliğe olan ilgisinin onu maruz bırakacağı (yakışıklı bir adamdı da...) baştan çıkarmalar karşısında kaçabilir ya da talihinden sessizce yararlanabilirdi. Gerçekte, bu tür bir durumda olup biteni düşünmek ona daha ilginç gözüktü. Bunu daha sonra anlatacaktır (*Hayatım ve Psikanaliz*, 1924); hipnoz yoluyla isterikleri tedavi etmeye çalıştığı dönemde (1890'lara doğru) meydana gelen bir olayı aktarır: "O gün, hipnozun en başarılı ustalıklara imkân tanıdığı ve acılı krizlerini geçmiş nedenleriyle bağlantılandırdığım, en uysal hastalarımdan birini ağrılarından kurtardığımda, uyanan hastam kollarını boynuma doladı. Neyse ki, servistekilerden biri beklenmedik şekilde içeri girdi de güç bir açıklamadan kurtulduk, fakat o gün ortak bir anlaşmayla hipnoz tedavisinin devamından vazgeçtik. Bu olayı dayanılmaz kişiliğime bağlamayacak kadar serinkanlıydım ve hipnozun ardında etkili olan mistik unsurun doğasını artık kavradığımı düşündüm." Aktarımın keşfi böyle başladı...

IV. – Neden Sigmund Freud?

Bu soruya cevap vermek için iki tür mülahaza üzerinde kuşkusuz fazlasıyla ve haklı olarak durduk. Bir yandan,

içinde doğup büyüdüğü özel aile ortamı, diğer yandan ise Yahudi oluşu.

Babası Jacob Freud, mütevazı imkânlara sahip dürüst bir kumaş tüccarıydı. 1815 yılında doğmuş, 16 yaşında evlenmiş ve bu evlilikten iki oğlu olmuştu: 1832 yılında Emmanuel, 1836'da Philip. Dul kalan Jacob tekrar evlendi, sonra bu ikinci eşini de kaybetti. Sigmund, Mayıs 1856'da üçüncü evlilikten doğdu. Annesi Amalia o dönemde 21 yaşındaydı; dolayısıyla, kocasından oldukça (yirmi yaş) gençti, ama iki üvey oğluyla aşağı yukarı aynı yaştaydı (Emmanuel'den üç yaş küçük, Philip'ten bir yaş büyük). Küçük Sigmund'un yaşadıkları küçük şehirde (Moravya'daki Freiberg şehri; Freud üç buçuk yaşındayken aile bu şehirden ayrılıp Viyana'ya yerleşti) tanıyabileceği kişilerle kendi ailesini karşılaştırdığında, muhakkak ki, kendine sormuş olması gereken sorular buradan kaynaklanır. Amalia eğer annesiyse, Jacob daha ziyade büyük baba figürü oluyordu; ama, o zaman, kocanın Philip ya da Emmanuel olması gerekmez miydi? Emmanuel'in karısı –Maria– ve çocukları (dolayısıyla Sigmund'un yeğenleri: ondan bir ya da iki yıl önce doğmuş John, onun gibi 1856'da doğmuş Pauline ve 1859'da doğacak Berta) vardı elbet. Neden Philip, tıpkı Emmanuel ve yakınları gibi, sokağın diğer tarafında oturuyordu? Kendisinin –Siggie– anne babasıyla paylaştığı odada neden onlardan biri değil de Jacob Amalia'yla yatıyordu? Demek bütün bunlar karmaşıktı... Bu özel aile yapısının, akrabalık bağları üzerine pek ortodoks olmayan varsayımlarla çocuğu hemen belirlemiş olması makûldür. Uzun sürecek ve kuşkusuz makul bir mutlulukta süregelen bir evliliğin ilk çocuğuydu. Duvaklı doğmuş olması, halk

inançlarına göre, büyük bir yazgının kesin işaretiydi. Uzun süre boyunca çiftin tek çocuğu olarak kalacaktı. Sigmund yaklaşık 2 yaşındayken doğan küçük kardeşi Julius sadece altı ay yaşadı; ardından, 1858-1866 arasında beş kız ve nihayet bir de oğlan çocuk doğdu. İlk çocuk olan ve uzun süre boyunca tek erkek çocuk olarak kalacak Sigmund, her zaman için annesinin gözde çocuğu oldu ve öyle de kaldı; bunun, ömrü boyunca desteğini göreceği kendine güvenin temel dayanağı olduğunu ileri sürecektir.

Bu kişisel hikâyenin vurgulanması gereken ikinci yanı, Freud'un Yahudi olmasıydı. Baba tarafından büyükbabası Schlomo Freud hahamdı (yani dini görevleri olmayan bilge, bilgin). Babası Jacob, Yahudi geleneğine derinden bağlı ama dinsel sekterliği olmayan, özgür düşünceli biriydi. Sigmund'un kendisi de bütün ömrü boyunca kendini –mümin olarak değil– Yahudi olarak belirtecek ve bundan gurur duyacaktır. Bir azınlığa mensup olmanın, olayları fazla konformist olmayan bir açıdan algılamasını sağladığını ve (dönemin Orta Avrupa'sında genellikle önemsiz olan ama sıklıkla rastlanan) anti-semitist incitmelere karşı koymak için gereken cesaretin bilimsel mücadelesinde ona destek olduğunu söyleyecektir. Bu cesaret, daha çocukluğundan ve ergenliğinden itibaren, en başta, çalışma şevkiyle ve kültür açlığıyla ifade bulmuştur (lisedeyken birçok konuda sürekli birinciydi). O dönemin toplumunda başarılı olmak için gerektiği gibi, iyi bir klasik kültür edinir (yazılarında Yunan-Roma edebiyatına ve mitolojisine referansların bolluğu daha ileride buna kanıt olacaktır). Kuşkusuz, bu durum, Yahudi geleneğinden uzaklaşmayı ve "babanın inkârı"nı içerdiğinden, çitfe-anlamlılıktan muaf değildir.

Freud'un, özellikle yüzyılın ilk yıllarındaki "çölden geçiş" sırasında kendi bilimsel macerasını yaşama tarzına bu çifte-anlamlılık muhtemelen katkıda bulunmuştur. Gerçekten de, doğmakta olan psikanalize gösterilen direnişlerin itiraf edilmemiş bir anti-semitizmden beslendiğini o dönemde kimi zaman hissetmiştir. Belki de tamamen haksız değildir. Naziler, Freud'un ömrünün sonunda kitaplarını yakarak psikanalizi mahkûm ettiklerinde ve uygulanmasını yasakladıklarında, buna "Yahudi bilimi" damgasını vurmuşlardı. O dönemde kendisi de Avusturya'ya kaçmak ve 82 yaşında İngiltere'ye sığınmak zorunda kalmıştır (kaçmayı başaramayan kız kardeşlerinin dördü bir toplama kampında öldüler). 1905'e doğru, etrafında ilk çevre oluştuğunda, bunun sadece Yahudilerden ibaret kalmasından hoşlanmayacaktır. Jung'a göstereceği önemin nedenlerinden biri, çevreye girmeye razı olan ilk itibarlı Hıristiyan olmasıdır.

Ayrıca, Freud'un babasından, aynı zamanda da (ona İbranice öğretmiş ve Kutsal Kitap okuma bilgisi vermiş, sevilip sayılan usta) Hammerschlag'tan miras aldığı, metin şerhine ve yorumlamaya yönelik belli bir Yahudi geleneğinden gelen eğilimin psikanalizin kökenlerinde bulunduğu da söylenmiştir. Bunun Freudcu hermenötiğin oluşumunda önemli bir dayanak olduğu da ileri sürülmüştür. Etki muhtemeldir; fakat Freud'un kısır bulduğu Talmud tartışmalarından hiç haz etmediği de kesindir; sadece olgulara yönelik ve olgulardan beslenen tartışma ona yararlı gözükmektedir.

Psikanalizin gelişimini ve şu anki halini anlamak istiyorsak, bütün bunları belirtmek gerekmektedir. Anti-

konformist olmayı, şoke etmeyi tahayyül etme, basmakalıp fikirlere kapanıp kalmama eğilimi; görünür anlamların ardındaki ikincil anlamları yorumlama yoluyla araştırma; devrimcilik yapma hissi; devletin, üniversitenin, yerleşik düzenin norm ve kurallarına dahil olmayı reddetmek… Bütün bunlar psikanalizi ve psikanalistlerin tutumlarını belirlemeye devam etmektedir. Daha az mültefit bir tarafta ise, bir cemaat demesek de, dar bir çevreden alınan haz; ezoterizm eğilimi demesek de belli bir sırrın cazibesi; bedeli anlaşılamamama ve "eziyet çekmek" ve anti-konformizm içinde konformizmin aşırılıklarına kadar uzanmak olsa da, kimilerinde görülen saf ve sert inziva hali…

II. Bölüm

KURULUŞ

I. – Nörolojinin yolundan geçiş

1883 yılında, Freud, on beş yıl kadar sürdüreceği nörologluk kariyerine başlar. 1890'a doğru Viyana'da bu uzmanlık alanında iyi bir ünü olacaktır. Viyana'da birbirini tamamlayan iki yönde çalışır.

İlkinde, merkezi sinir sisteminin anatomi sorunları üzerine bir laboratuvar çalışması söz konusudur; binlerce mikroskobik kimyasal işlemi sabırla inceler. Nörolog olarak ilk çalışmalarından itibaren gelişimsel yönteme bel bağlamasıyla dikkat çekmiştir. Gerçekten de, oluşmuş organizma içindeki sinir sistemi –özellikle ansefal düzeyde– hücresel bir yapı ve son derece karmaşık bağlantılar içermektedir. O dönemde olası tek yöntem, sayısız miktarda çok ince yatay kesim gerçekleştirerek bunları tek tek mikroskopta incelemektir. Böylece, bu düzlem çizimlerini üst üste koyarak, sinir liflerinin güzergâh ve bağlantılarının üç boyutlu bir görüntüsünü oluşturmak umulur. Bunun için büyük bir

sabır, aynı zamanda da güvenilir renklendirme yöntemleri gerekmektedir. Freud bu konuda çalışmış ve bu türden teknik sorunlar hakkında dikkat çekici yayınlar yapmıştır. Bunu belirtmek gerekir, çünkü Freud'u sadece Kelam üzerine geniş mülahazalarla ilgilenen, formasyondan ve bilimsel kaygılardan yoksun biri olarak görmek tamamen yanlış olur... "Metapsikoloji" halini alacak şeyi inşa etmeye başladığında da aynı anlayışla davranmıştır: Gözlemlenen olguları açıklamak için kavramsal ve teorik bir aygıt inşa etmek. Fakat bu kez, psişik işleyiş düzeyinde bunu yapar.

Fakat, Freud'un hikâyesinin bu döneminin önemi özellikle başka yerde yatmaktadır. Flechsig, memelilerde ceninin gelişim sürecinde sinir liflerindeki miyelin kılıfının oluşumunun bölgelere göre farklı dönemlerde meydana geldiğini göstermişti. Yapıları ortaya çıkartanın zaman olduğu ve dolayısıyla ontolojik-doğuş (bir organizmanın bireysel gelişimi) incelemesinin yetişkin organizmanın yapısını ve işleyişini anlamakta değerli bir aygıt olduğu fikri buradan kaynaklanır. Freud, yavru kedi ve köpeklerin beyinlerini, insan ve bebek embriyolarını –elbette *post mortem*– bu bakış açısıyla incelemeye koyuldu. O dönemde sinir sisteminin anatomi sorunlarına uygulanan ontolojik-doğuş analizine bel bağlayan Freud, bunu psişik işleyişi anlamak için kullandığında psikanalizin oluşturucusu olacaktır. Yetişkindeki karmaşık yapıyı anlamanın temel yöntemi, bunun ardışık oluşum evrelerini kavramaktır; bu, aynı zamanda, Piaget'nin, aynı terimlerle, bilişsel işleyişe bel bağlamasına yol açacaktır.

İkinci yönde, Freud klinik nörolog olarak çalışır. Bu alanda büyük bir yetenek kazanır ve öyle belirgin semi-

yolojik mihenk noktaları elde eder ki bunlar da *post mortem* anatomi-patoloji incelemesinin kesinliğini defalarca doğruladığı teşhisler koymasını sağlar. Çocuklardaki beyin felçleri konusunda otorite olur; ilk kitabı, o dönemde bilim sahnesinin cephesini işgal eden afaziyle ilgilidir. Yine, bu durumda, evrimci tercihi açıkça ortadadır. O dönemde afazik rahatsızlık (yani konuşma rahatsızlıkları) türlerini açıklamada genellikle belirgin beyinsel lokalizasyonların açıklanmasına dayanılıyordu. Bu durum Freud'a oldukça yanıltıcı gelir; bu seçeneği açıkça eleştirmesi, bu yöntemin saygın bir yandaşı olan ustası Meynert'in hıncına neden olur. Ardından anlaşılmayan öncü olmanın acı zevki gelse de, bu, Freud'un oldukça hoşuna gittiği açık olan başına buyruk, hatta put kırıcı tutumunun ilk ve en bilinen örneklerinden biridir... Dolayısıyla, Freud, *anatomik* lokalizasyonların açıklamasını aramak yerine, afazi türlerini anlamak için *işlevsel* analize yönelir. Hughlings Jackson'un büyük ilgi uyandırmaya başlayan –çünkü Darwinci düşünce çizgisinde yer almaktadır– bir hipotezini kullanır. Bu hipoteze göre, (yaşlılığa bağlı psişik bütünlük bozulmaları ya da yaygın anatomik-işlevsel zarar nedeniyle) merkezi sinir sistemini etkileyebilen bozulma süreçlerinde yıkımın işleyişi yapımın tersi bir düzendedir: İlk önce bozulanlar en geç oluşmuş yapılardır (dolayısıyla, işlevlerdir), en eski olanlar en uzun süre varlık sürdürür. Bu durum, sinir sisteminin, üst düzeydeki yapıların alt düzeydeki yapıları denetlediği, örgütlediği, düzenlediği, hiyerarşik yapıların geniş bir sisteminden ibaret olduğu anlayışıyla birlikte gelişir; bu hiyerarşi hem işlevsel düzendedir hem de (ontolojik-doğuş içindeki yapısıyla) zamansal düzende. En karmaşık

ve en geç oluşmuş olan üst düzey yapılar aynı zamanda en dayanıksız olanlardır. Bunlar zarar görürse, alt düzeydeki yapılar serbest kalmış, yani eşgüdümden çıkmış olurlar; bozulma süreci, sökülen bir kazak ya da yıkılan bir ev gibi, geriye dönük bir düzende izlenebilir. Freud afaziler üzerine eserinde bu hipotezleri kullanır. Psikanalizin kuruluşunda bunlarla yeniden karşılaşılacaktır.

II. – Psikiyatriye geçiş

Klinik nörolojiden psikiyatriye geçiş rahat olmuştu. Çoğu uzman için, psişik rahatsızlığı organik bir rahatsızlığın ifadesi olarak anlamak doğaldı. Kimi rahatsızlıklar açısından –nörolojinin ayrıcalıklı konusunu oluşturanlar söz konusu olunca– bu model iyi işliyordu. Nörolojik bağlantısı olmayan psişik rahatsızlıklarda ise bu durum daha tesadüfidir; rahatsızlık biçimleri çok çeşitli olduğu kadar genellikle çarpıcı da olan isteriklerde özellikle bu görülür. Bu durumda, merkezi sinir sisteminin hasarına dair belirgin hiçbir işaret saptanamaz. "Sinirlerin iltihaplanması"ndan belli belirsiz söz edilebilir (yetersiz kalan "nevroz" ya da daha popüler deyişle "sinir hastalıkları" veya "sinirlerde rahatsızlık" terimleri buradan kaynaklanır; bu terimler, uygunsuzlukları kabul edildikten çok sonra da hâlâ kullanımda kalmışlardır; Freud ise 1895-1896 yılından itibaren "*psiko*nevroz" terimi üzerinde ısrar edecektir); fakat bu kullanım çok ciddi gözükmüyordu. Semiyolojik işaretler de şaşırtıcıydı. Gerçekten de, –o dönemde sıklıkla rastlanan– isteriklerde görülen kısmi felç ya da uyuşma vakaları

hiçbir şekilde duyumun, hareket ve tepki yeteneklerinin [motrisite] sinirsel güzergâhından ya da kabul ve komuta merkezlerinin örgütlenmesinden kaynaklanmıyordu. En azından, uzmanların bildiklerine denk düşmüyordu; buna karşılık, hastaların, daha doğrusu, kadın hastaların –çünkü isteri tipik olarak bir kadın sendromu olarak kabul ediliyordu– "naif" anatomik oluşumlarını oldukça iyi yansıtıyordu. Çaresiz kalan doktor, genellikle, bütün bunların ciddi olmadığını ve sonuçta bir şey yapamayacağını kabul ediyordu. İsteriğin "kendini ilginç kılmak için" rahatsızlıklarını az çok bilinçli olarak taklit ettiğinden kuşku duyarsa, bu ilgisizliğe biraz küçümseme de karışabiliyordu.

Öte yandan, böyle bir horgörü, dönemin psikiyatrisinin çok genel olarak kabul ettiği yozlaşma teorisinden de besleniyordu. Bu teoriye göre, kimi ailevi soy zincirlerinde, birkaç kuşak içerisinde insanın niteliği bozulabiliyordu. Bu durum, önemsiz davranış bozukluklarıyla başlayıp, ardından babadan oğula, anneden kıza geçerek şiddetleniyor, sonunda deliliğe, hatta zekâ geriliğine varabiliyordu. 19. yüzyıl sonu psikiyatrisi üzerinde, dolayısıyla bu dönemin bütün kültürü üzerinde çok güçlü bir etkide bulunmuş olan bu teori, aslında, insana ve topluma dair bütün bir anlayışı ifade ediyordu: İnsanın haysiyetini oluşturan, kişisel ve toplumsal ilerleme yolunda yükselmesini sağlayan şey, sürekli olarak hayvanlığın üzerine çıkma çabasıdır. Dolayısıyla, yozlaşma da bu çabanın gevşemesinin hem semptomu hem de sonucu olarak görüldüğünden, hem hastalık hem de cezadır; organik yapının parçası olan bu durum kuşaktan kuşağa şiddetlenerek aktarılır ve mücadele araçları adım adım zayıflar. Artık isterikler bu süre-

cin özel bir döneminde yer alırlar; gevşeme belli belirsiz kalsa da, temel duyumsal ve devindirici [motor] olguların serbest kalmasını açıklamaya yeter (bu konuda Hughlings Jackson'un fikirleriyle uyum söz konusudur), fakat şoke edici içgüdüsel tezahürler de görülür, ki bunları sadece bu bahtsızların hali bağışlatabilir (klinik çalışmalar sırasında gösteri haline getirilen kimi "krizler"in erotik niteliği çok aşikârdı).

Böylece, kısacası, isterikler, sinir bozucu bir soyaçekimin ağırlığı altında kendilerini bırakmış zavallı kızlardı. Daha bilimsel bir dilde, "psişik tansiyon" zayıflığından (Pierre Janet'nin teorisi bu olacaktır), uyanık halin uykuda olduğu gibi kendini serbest bıraktığı "hipnoit haller"den (daha ileride sözünü edeceğimiz Breuer'in teorisi), vb. söz edilir. İsteri psikiyatrın dikkatini çektiğinde, yozlaşma üzerine bu fikirler çerçevesinde düşünülmüştür. Freud'un psikiyatrideki ustaları olan Meynert ile Krafft-Ebing'in, keza Paris'teki büyük Charcot'nun tavrı buydu.

Her nörolog gibi Freud da hastaları arasında isteri vakalarına ya da belirgin nörolojik işaret yokluğundan dolayı böyle sınıflandırılan vakalara rastlıyordu; çoğu meslektaşından farklı olarak bu onu ilgilendiriyordu. Istırap ona sahici geliyor ve yatıştırılmayı talep ettiğini düşünüyordu. Durumu anlamak istedi. 1880 yılında Brücke'nin evinde tanıştığı Josef Breuer'in dostluğu onun imdadına fazlasıyla yetişmişti. Freud'den on dört yaş büyük olan Breuer o dönemde Viyana'da çok ünlü bir doktordu; sağlam, çok dengeli, dost, akil bir adam olan Breuer, on beş yıl boyunca, güven verici bir olgun erkek imajına ihtiyaç duyduğu açık olan Freud'un en sağlam desteği oldu; Breuer ise hi-

mayesi altındaki gencin –en şoke edici türdeki cüretlerine rağmen– istisnai niteliğini kabul etme yönünde büyük bir meziyet gösterdi.

Freud, Breuer'in ona anlattığı ve 1880'in Aralık ayından 1882 Haziran'ına dek sürmüş bir tedavinin hikâyesiyle çok ilgilenmişti. Bertha Pappenheim adlı bir genç kadının bütün semptomları isteriye işaret ediyordu. Breuer bu vaka karşısında heyecan duymuş, hastasına her gün iki uzun ziyarette bulunmaya kadar işi vardırmıştı. Aralarında sıkı bir işbirliği doğmuştu. Hasta kendini kaygılandıran her şeyi doktoruna günü gününe anlatıyordu; Beuer de konuşmayı kolaylaştırmak için kasıtlı olarak hipnoza başvuruyordu. Bu konuda yetenekliydi, çünkü hipnozun o dönemde Viyana'da çok kötü bir şöhreti vardı (şarlatanlıktan, kuşkulu amaçlarla uygulanan etkilerden kuşkulanılıyordu). Oysa, hipnoz altında, geçmişte unutulmuş (uyanık halde unutulmuş, fakat o durumda yeniden ortaya çıkabilen) bir olayın anlatılmasıyla bir semptomun yok olduğu defalarca görülmüştü; bu durum, söz konusu olayın, yeniden hatırlanırken yok olmasını sağladığı semptomun dolaysız nedeni olduğunu gösteriyordu. Ortak bir onay gören bu yöntem tedavi edici niteliğiyle genelleşti ve bizzat Bertha tarafından "konuşarak tedavi", "baca temizliği" olarak nitelendi.

Bununla birlikte, sonradan, Breuer, çok kötü sonuçlanmış olan bu olaydan bir daha söz etmeyi pek arzulamadı. Bertha belli ki ona âşık olmuştu. Breuer 40 yaşında, Bertha 23'ündeydi. Bu durum Breuer'i çok rahatsız etti, Bayan Breuer'in ise hiç hoşuna gitmedi. Bunun üzerine tedaviyi kesmeye karar verdi. Ertesi gece acilen hastasının başına çağrıldı. Hasta hayali doğum sancıları çekmektey-

di... Hipnoz uygulayarak onu yatıştırdı, ardından, orada kalmaya karar vermişken, karısıyla birlikte İtalya'ya gitti... Freud, kayda değer bir dirençle, bu vakayı Breuer'le yeniden araştırmaya girişerek olup biteni anlamaya çalıştı. Hipnoz altında yürütülen bu "konuşarak tedavi"nin etkisini doğrulamak için isteri vakaları üzerinde bizzat denemeler yaptı.

Avrupa'nın başka yerlerinde kuşkuyla karşılanan hipnozun tıbbi kullanımının savunulduğu bir yer vardı: Paris'te, La Salpêtrière'de büyük bir üne sahip Charcot'nun muayenehanesiydi burası. Freud gidip orada staj yapmak için bir burs elde etti – henüz oldukça yoksuldu.

Böylece, 1885 Ekim'inin ortasında Paris'tedir. Charcot onu büyülemiştir, hayran kalmıştır ona. Herkes gibi, o dönemdeki Freud gibi, Charcot da isterinin organik temelli bir rahatsızlık olduğu, özellikle de yapısal olduğu ve yozlaşma teorisi çerçevesinde anlaşılması gerektiği kanısındadır. Fakat, kitlesine göstermeyi alışkanlık edindiği kimi isteriklerdeki en dikkat çekici semptomları hipnozun etkisiyle iradi olarak ortaya çıkartıp yok edebilen bir büyücüdür o. Bunun Charcot'ya göre gerçek bir tedavi değeri yoktur, çünkü hastayı hipnotik telkine teslim eden yapısal temel değiştirilemez; fakat, bu, deneyime açık *psişik* olgular olduğunu kanıtlar. Freud heyecanlanmıştır. Fakat, adsız sansız bu yabancı öğrenci, bu gösterilerin seyirci kalabalığı içinde kaybolmuştur. Büyük profesör ve büyük sosyete doktoru olan Ustaya kişisel olarak nasıl yaklaşılır? Utangaçların cüretkârlığıyla, ona mektup yazarak, eserlerini Almancaya tercüme etmeyi önerir. Charcot onu nazikçe kabul eder ve onayını verir; Freud'un "konuşarak tedavi" hakkında

söylediklerine hiç dikkat etmese de onu iki kez yemeğe davet eder...

Freud, 1886 Şubat'ının sonunda, kafası keşfiyle meşgul olarak Viyana'ya geri döner. Tıbbi toplantılarda bunu meslektaşlarıyla paylaşmaya çalışır, fakat sadece kuşkuyla karşılanır. Bunun nedeni, kuşkusuz ki, genel kabul görmüş fikirlerin fazlasıyla tersi yönde fikirler ve olgular getirmesidir; fakat, yine kuşkusuz bir diğer nedeni, 30 yaşındaki coşkulu gencin, belli bir saflıkla, yaşlı ve deneyimli saygıdeğer meslektaşlarına bunu göstermeye kalkışmasıdır; bu acemi çaylağın ağzına lafı tıkmaktan belki de hoşlanmışlardı... Freud büyük bir hayal kırıklığına uğrar; çok daha sonraları bile bundan hâlâ acıyla söz edecektir (1924 yılındaki *Hayatım ve Psikanaliz*'de).

Ne var ki, bu Paris yolculuğunda, isteride tartışma konusu edilen *psişik* olguları kavrama çabasını sürdürme yönünde güçlü bir teşvik bulur (bu coşkusu, 1889 yılında, Fransa'ya, ama bu kez Nancy'de bulunan Bernheim'in yanına yaptığı ikinci bir yolculuk sırasında doğrulanacaktır). Breuer'le işbirliğini ilerletir ve ortak imzalı bir eser kaleme alma hakkı elde eder. *İsteri Üzerine İnceleme* adlı bu eser 1895 yılında çıkacaktır. Bu, psikanalizin şafağıdır. Breuer bu eserde teorik bir bölüm kaleme alır ve Anna O. diye adlandırdığı Bertha'nın tedavisini aktarır; Freud kendi pratiğinden çıkardığı birçok klinik gözlem ve tedaviler düzlemindeki düşüncelerini ekler. İki önemli mefhumdan o dönemde söz edilir: *Duygusal boşalma* (daha ziyade Breuer'in mefhumudur) ve *katharsis* [boşalma] (bu da daha ziyade Freud'undur). İlk mefhum "güç"e vurgu yapar (duygusal boşalma, semptom üretici olan, fena hal-

de birikmiş ve engellenmiş gerilimlerin, tedavi sırasında, sıvılaşmasıdır), ikincisi ise "anlam"a vurgu yapar (*kathar-sis*, tragedyanın seyirci üzerindeki etkisini tarif etmek için Aristoteles'in kullandığı Yunanca bir kelimedir ve "arınma", "kurtulma" diye tercüme edilebilir).

İsteri Üzerine İncelemeler'in yayımlanması Breuer ile Freud'un işbirliğinin sonu oldu. Bu işbirliği sadece Freud'un ısrarıyla mümkün olabilmişti ve Breuer isterinin cinsel etiyolojisi üzerine genç dostunun fikirlerini ihtiyatla karşılıyordu; bunda cinsellik vardı elbet, ama her durumda değil, üstelik de bu kadar değil! Fakat, daha az belirgin olsa da, anlaşmazlık daha temel bir seçeneğe yönelikti. Breuer bir teori geliştirmişti ve Freud bunu ancak ilk başta benimsemişti. Bu teoriye göre, rahatsızlıkların kökeni isteriklerin "hipnoit hallere" yatkınlığında yatmaktadır; bu "hipnoit haller" uykuya ve rüyaya yakın derin gündüz düşleridir ve buralarda temsil ve duygulanımlar meydana gelebilir ki bunlar, bu şekilde belirginleştiklerinde, daha sonra patojen etkiler gösterebilirler. Hipnoz uygulayan Breuer, bu halleri, kendi içinde oldukça anormal –bu anormallik bu vakaların patolojik niteliğini belirtiyordu– bir kendiliğinden oto-hipnoz gerçekleştiren durumlar olarak görüyordu. Böylece, isterikleri psişik yaşamın zayıflamasına "kendilerini bırakan" kişiler olarak tahayyül eden düşünce çizgisine dahil oluyordu. Freud'un bu anlayış karşısında hissettiği çekince giderek arttı. Ona göre, *düşük* bir rahatsızlık değil, *yüksek* bir rahatsızlık söz konusuydu. Bir "fikir" –aslında bir arzu– genellikle çocukluğun erken dönemindeki bir cinsel olay etrafında billurlaşarak öznenin bilincinde belirir. Öznenin ahlaki bilinci bunu kabul

edilemez görüp dehşetle reddeder ve enerjik bir şekilde onunla mücadele eder; savunma mekanizmaları seferber edilerek bilinçdışına atılır. *Fakat arzu ortadan kalkmaz:* Dolayısıyla, semptomlar biçiminde "nüksederek" patojen etkiler uygulayacaktır (Freud daha ileride bu semptomları "bilinçdışının evlatları" diye adlandıracaktır): Bu semptomlar, aslında, bizzat bu nedenle, arzunun tatminidir; bu tatminler mümkündür, çünkü bağlam değiştirmişlerdir, biçim değiştirmişlerdir, bilinci bu şekilde aldatılan özne için tanınmaz haldedirler. Dolayısıyla, geçmişin etkisi –kökendeki travmatik olay– önemlidir: Freud, bu vesileyle, ününü korumuş ifadeyi önerir: "İsterikler anıların canlanmasından ıstırap çekerler."

Freud'un teorisi, psikanalizi gerçekten temellendirecek teori bu olup, *İsteri Üzerine İncelemeler*'de ve aynı dönemdeki (1893-1896) birçok makalede ortaya çıkacaktır. Bu teorinin merkezinde bastırma teorisi yatmaktadır; bastırma, psykhe-içi bir mücadele çerçevesinde *aktif* mekanizma olarak düşünülür. Bu, Breuer'in düşündüğü, psişik yaşamın bozulmasına pasif bir itaat gösterme fikrinin tam tersidir.

Bu konuda, "bastırma" (*Verdrängung*) teriminin tamamen yeni olmadığını, keza hipnoz uygulamalarına aşina "bilinç halleri", "bilinçdışı" gibi fikirlerin de yeni olmadığını belirtmek gerekir. Aslında, Freud bu terimi lisede, 1872 yılında, Herbart psikolojisi yandaşı olan Lindner adlı birinin *Felsefe Ders Kitabı*'ndan öğrenmişti. Bu Herbart 1824 yılında *Bilimsel Psikoloji* adlı bir kitap yayımlamıştı. Burada, gerçekten de, hoş olmayan bir düşüncenin bastırılabileceği, ("bilinç eşiği"nin altından geçerek) bilinçten kovulabileceği, yine de başka biçimlerde oraya geri dönebileceği

teorisi sergilenmişti. Yine de, bu tamamen spekülatifti; olgularla desteklenmediğinden, sayısız teoriler arasında yaratıcı bir psikoloji teorisiydi. Freud, çağdaşlarının iyi tanıdığı bu fikirlerin bazılarını alarak psikanalizi yaratmışsa, onlara olgusal bir temel verebildiği içindir; önce nevrozlar üzerine klinik çalışmasıyla, ardından da kendi psikanaliziyle ortaya konmuş olguları açıklamak için bunları uyguladı.

III. – Fliess ve rüya yorumları

1895-1896 yılında, psikanalitik teorinin özü Freud'un zihninde yer etmişti: O dönemki yayınları kadar, mektuplaşmaları da buna kanıttır. Kuşkusuz, bugünden bakıldığında bu formülasyonlar yeterince geliştirilmemiştir, birçok kavram flu kalır ve çok muğlak bir şekilde dile getirilmişlerdir; Freud hayatının geri kalanını, önce tek başına, sonra giderek artan sayıdaki dost ve çalışma ortaklarıyla birlikte, bu yapıyı geliştirerek, belirginleştirerek, koordine ederek geçirecektir.

İçindeki nörologun son bir çırpınışı onu 1895 yazında, *Bilimsel Bir Psikolojinin Anahatları* başlıklı kalın bir çalışmayı heyecan içinde kaleme almaya iter. Burada psişik işleyişin bütününü, o dönemde düşündüğü haliyle, tamamen nörofizyolojik terimlerle tarif etmeye çabalar (o dönemde bu alandaki bilgilerin cılızlığı nedeniyle büyük ölçüde hayali bir nörofizyolojidir bu).

Freud bu yapının yapay niteliğini hissetmiş olmalıdır, çünkü daha sonra bu metni unutmuş ve ancak ölümünden sonra (Fliess'e mektuplarının bir bölümüyle aynı zamanda

Psikanalizin Doğuşu adıyla) yayımlanmıştır. Bununla birlikte, bu teorinin özü –fakat nörofizyolojik kaplamasından kurtulmuş olarak– *İsteri Üzerine İncelemeler*'den sonra ikinci önemli kurucu metin olan *Düşlerin Yorumu*'nda (1900) yeniden karşımıza çıkacaktır. Burada, uzun bir dolayımdan geçmek gerekecek ve bu dolayım birbirine paralel iki yolu tutacaktır: Fliess'le teorik tartışmalar ve kendi psikanalizi.

Wilhelm Fliess 1858 yılında doğmuş Berlinli bir kulak-burun-boğaz hekimiydi. Freud'la aşağı yukarı aynı yaştaydı. Kırklı yaşlarındaki bu iki adam arasında tutkulu bir ergen ilişkisi gelişti ve birkaç yıl sürdü. Fliess bilge ve ihtiyatlı Breuer'in yerine henüz atanmıştı; onun şahsında Freud nihayet kendine uygun bir muhatap bulduğunu düşünüyordu. Bu, göründüğü kadarıyla, narsistik bir ayna ilişkisi oldu. Birbirleri karşısında kibar ve saygılı dinleyici rolü oynamayı kabul ettikleri ölçüde, ikisi de birbirlerinin gözünde gördükleri kendine hayran kalmıştı; gerçekten de, ikili bir monolog, düzenli buluşmalarla (biri Viyana'da, öteki Berlin'de oturuyordu) ve –bizim şansımıza– Freud'un mektuplarının bize kaldığı bol bir yazışma dolayımıyla sürdü. İkisi de bilim dünyasının kuşkuyla karşıladığı devrimci bir teori geliştiriyordu. *A posteriori*, farklılık yine de aşikârdır: Freud'un yapımı psikanalizi oluşturacakken, Fliess'inkinden geriye hiçbir şey kalmaz. Bugün Freud'un körlüğüne şaşırırız. Aslında, o burada narsistik bir destek ve fikirlerini belirtmenin iyi bir fırsatını buluyordu. Fliess bu rolü yeterince oynadıktan sonra ortadan kayboldu.

Freud'un takip ettiği diğer yol daha özgün ve daha temeldir, çünkü kendini derinden tartışma konusu eder.

Bu, kendi kendinin psikanalizidir. İsterik semptomlar bastırılanın geri dönüşüyle açıklanıyorsa, yani yasak arzu ve temsilleri bilinçdışına fırlatan bastırmanın ardından bütün bunların kılık değiştirmiş bir halde yeniden belirdiği bir evre geliyorsa, bu herkeste aynı değil midir? Sürçmeler, başarılamayan edimler, unutmalar, düşler, genellikle pek önemli görülmeyen bütün bu tezahürler de bastırılanın evlatları olarak kabul edilemez mi? Freud, üç ya da dört yıl boyunca, kendi rüyalarını basit ama kılı kırk yaran bir postulatla, sistematik olarak not edecek ve analize tabi tutacaktır: Her şeyin keşfedilmesi gereken bir anlamı vardır. Kullanılan yöntem serbest çağrışım yöntemidir: Bir rüya ayrıntısını ele almak, sonra zihni serbest bırakmak, ne kadar yersiz, uygunsuz, şoke edici gözükse de, geleni kabul etmek ve, böylece, rüyanın merkezine kadar uzanmak. Bu merkez, rüyanın ifadesi ve bağlam değişimi olan itiraf edilemeyen arzudur. Bu durumda, labirentin dibinde, en gizli ve en itiraf edilemez arzu belirir: Baba ortadan kaldırılması gereken bir rakip, can sıkıcı biri olduğundan, vaktiyle küçük oğlanı anneye yönelten *cinsel* arzu hareketidir bu. Sophokles *Kral Oidipus*'ta bunu sahneye koymuştur. Ünlü "Oidipus kompleksi" böyle doğdu... Bu kendi kendini psikanaliz çalışmasının bütünü Freud tarafından 1900 yılında yayımlanan *Rüya Yorumları* adlı büyük bir eserde sunulmuştur (aslında, Kasım 1899'da yayımlanmıştır, fakat yayıncı yeni bir yüzyılın şafağını hatırlatan bir tarihin cazibesine direnememişti).

Buna paralel olarak, Freud kendi müşteri çevresini geliştirir. İlgi alanları bilindiğinden, nasıl hal yoluna konulacağı bilinmeyen vakalar ona getirilir: İsterikler, obsesyonel

nevroz vakaları, fobiler, "nevrasteni", vb. Freud, bunları, Breuer'in ortaya koyduğu yöntemle, hipnoz etkisi altında tedavi eder. Bununla birlikte, bu yöntem onu hayal kırıklığına uğratır. Unutulmuş anıların ortaya çıkarılmasının tedavi edici etkisi onun inanmak istediği kadar kesin değildir; dahası, hipnoz uygulaması da yorucudur: bir yerde kökü kazınan semptom başka yerde yeniden nükseder, kütlesel telkinler ve sürekli otorite savlama pahasına, hastanın direnişlerini yenmek için sürekli mücadele etmek gerekir. Sanki hastanın pasifliği bütün çabayı meydan okunan bir uzman hekimin üzerine atıyor gibidir. Freud hastayı hipnotize *etmemeyi* muhtemelen daha verimli bulur: Hasta hipnozda olduğu gibi yatırılır, fakat sadece gevşemesi, zihnini serbest bırakması ve beliren her şeyi hiç sansürsüz söylemesi istenir; bunun ne anlama gelebileceği onunla birlikte araştırılacaktır. Kendi rüyalarını yorumlamak için Freud da bunu yapmış ve bu yöntemin verimliliğini saptayabilmiştir. Böylece, gerçekten de, hasta aktifleşir, uygun zamanlarda yorum sunan uzmanın yardımıyla, kendi tedavisinden sorumlu olur. Psikanalitik pratik, gerçekten de, bu serbest çağrışım tekniğinden doğmuştur. Başlangıçta Freud hastanın yanındaki bir koltuğa yerleşir; ama gün boyu kendisine bakılmasını kaldıramadığından, hastanın arkasına oturma kararı aldığını daha ileride söyleyecektir… Sonraları tedavinin "çerçevesi" olarak adlandırılacak şey bu şekilde yerleşmişti.

III. Bölüm

PSİKANALİTİK HAREKETİN ATILIMI

I. – İlk öğrenciler

"Breuer'den ayrıldıktan sonraki on yılı aşkın süre boyunca tek bir öğrencim bile olmadı. Kesinlikle tecrit edilmiş halde kaldım. Viyana'da herkes benden uzak duruyordu, yurtdışında kimse beni tanımıyordu..." Freud bunları 1924 yılında, *Hayatım ve Psikanaliz*'de yazar. Breuer'den ayrılışı 1895'te meydana geldiğinden, bu "görkemli yalnızlık" (Freud'un kendi kelimeleri) en azından 1905'e kadar sürmüş olmalıydı. Bu tamamen doğru değildir. Kuşkusuz, Breuer'in prestijine rağmen, *İsteri Üzerine İncelemeler* tıp dünyası tarafından henüz kabul görmüştü ve kitap kötü satıyordu; *Rüyaların Yorumu* ise daha da kötü sattı. Oldukça mütevazı bir tirajı (600 adet) satmak için sekiz yıl gerekti; eseri destekleyen ya da ihtiyatlı iki üç eleştiriye karşılık, tıp dünyasında çok sayıda düşmanca ya da küçümseyici rapor yayımlandı. Bunlara göre, utanmadan sergilenen tamamen kişisel veriler üzerinde temellenmiş saçma düşünceler

dokusundan ibaretti. Freud'un umduğu düzeyde bir kabul elbette olmamıştı. Bu durum onu yaralamıştı. Onun için hiç tartışmasız güç bir dönem oldu ve ardından Fliess'ten hemen koptu. Kuşkusuz, eseri 1901-1902'de pek anlayış ve destek görmedi. Yine de, (daha sonra ileri süreceğinin tersine) tıp toplantılarına katılmaya ve tıp fakültesinde ders vermeye devam ediyordu; 1902 yılında *Privat Dozent* seçilecekti. İmrenilen bu unvan, (aralarında eski ustaları Krafft-Ebing ve Nothnagel'in de bulunduğu) önemli şahsiyetlerin desteği sayesinde, burjuvazinin ve aristokrasinin içinde iyi bir müşteri çevresini garanti ediyordu. Çok sayıda hekim dostu vardı ve onlar da müşteri gönderiyorlardı. 1902'den itibaren ilk öğrenciler gelir (Kahane, Reitler, Stekel, Adler, vb.). Freud'un yayınlarıyla ya da fakültede verdiği derslerle ilgilenen bu kişiler daha kişisel bir bilgi istemektedirler. 1902 sonbaharından itibaren, her çarşamba akşamı onları evinde toplar; bu gayrı resmi "Çarşamba Psikoloji Cemiyeti"nden 1908'de Viyana Psikoloji Cemiyeti doğacaktır.

Freud'un "görkemli yalnızlığı" hakkında çeyrek yüzyıl sonra söylediği şeyi, geriye dönük olarak daha da büyütmeye yöneldiği görülür. Kuşkusuz, çünkü bu dönem onda güç bir izlenim bırakmıştır; ama aynı zamanda bu anlaşılmamış ve asi kahraman konumundan belli bir hoşnutluk sağladığı için de böyle davranmıştır; tıpkı az çok mitik bir "çöl yolculuğu" imgesiyle, özdeşleşmekten oldukça hoşlandığı ve ömrünün sonunda bir kitabını ayırdığı Musa misali (*Musa ve Tektanrıcılık*, 1934). Aslında, birkaç yıl içinde yeni katılanlar akın eder: Bilgi edinmek isteyen sıradan meraklılar, tıbbi pratiklerini zenginleştirme fırsatı arayan,

kimi zaman ise Freud'un tedavi yöntemini ve fikirlerini uygulama arzusundaki hekimler. Psikanaliz tarihinde saklı kalmış birkaç addan burada söz edebiliriz: 1903 yılında Max Graf (psikanalizin tarihinde "Küçük Hans" olarak bilinecek bir çocuğun babası) ve Paul Federn; 1906 yılında Otto Rank, Isodor Sadger; 1907'de Franz Wittels, Max Eitingon, Carl C. Jung, Karl Abraham; 1908'de Sándor Ferenczi, A. A. Brill, Ernest Jones; 1909'da Victor Tausk, Ludwig Jekels... Özellikle Viyanalılar gelir, ama Almanlar (Abraham), İsviçreliler (Jung), Macarlar (Ferenczi), Britanyalılar (Jones), Amerikalılar bile vardır. Özellikle İsviçre'deki Bleuler'in yanında staj yapan ve Viyana'ya Freud'u görmeye gelen psikiyatrlar...

Freud yurtdışında, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde sandığından daha fazla tanındığını adım adım keşfeder. Çalışmalarının raporları 1893'ten itibaren İngilizce dergilerde yayımlanmıştır. Boston'dan Morton Prince yönettiği bir dergi için 1905 yılında ondan bir makale ister. Harvard'dan Putnam 1906 yılında tamamen psikanalize ayrılmış uzun bir makale yayımlar; bir diğer Amerikalı, Brill, 1908 yılında, Freud'dan eserlerini İngilizceye çevirmek için izin ister; Freud da kabul eder. Aynı yıl, Ernest Jones Kanada'ya yerleşecek ve oradan, yıllarca, Kuzey Amerika'da psikanalizin aktif propagandisti olacaktır. Bütün bunlar (Massachusetts'teki) Clark Üniversitesi'nin rektörü Stanley Hall'un davetine varır: Üniversitenin 20. yıl şenlikleri kapsamında Freud ve Jung psikanaliz üzerine konferanslar vermek üzere çağrılırlar. Freud, Jung ve Ferenczi Eylül 1909'da bu yolculuğu yaparlar. Freud bu durumu bunca beklediği onay olarak görür. Konferansları

dikkatle takip edilir; bu konferanslar, daha sonra, *Psikanaliz Üzerine Beş Konferans* adı altında yayımlanacaktır; konferansların didaktik yeteneği dikkat çekicidir.

Almanya'da (özellikle Karl Abraham sayesinde), büyük Bleuler'in dikkatle kulak verdiği İsviçre'de, Rusya'da, İtalya'da, Hollanda'da yandaşları ortaya çıkar; Hindistan'a, Avusturalya'ya kadar uzanır... Fransa kenarda kalır; rasyonalizmi, aydınlığı, "zevki" dert edinen bir Fransa'ya bütün bunlar hem Germen ağırlığının hem de Viyana müstehcenliğinin damgasını taşıyan bulanık düşünceler gibi gelir... Zaten Fransa'daki alanı Pierre Janet güçlü biçimde işgal etmektedir. Ona göre, psikanalizde bulunabilecek birkaç iyi fikir kendisine aittir ve onun önceliği vardır. Fransa'nın psikanalizle ilgilenmeye başlaması için 1920'li yılları beklemek gerekecektir. Freud hayal kırıklığına uğramıştır: Charcot'nun ve Bernheim'in yanında geçirdiği günleri unutmamıştır.

Bununla birlikte, onun başka kaygıları vardır. Bu yeni gelenlerin çoğu, özellikle de Viyana'daki sadık çevresi Yahudi'dir. Bu durum Freud'u şaşırtmaz ve özünde hoşuna da gitmiyor değildir; Yahudi kültüründe ve geleneğinde hem kaygılı hem de meraklı zihinlerin ortaya çıkmasını teşvik eden bir şey vardır, önyargılardan başkalarına kıyasla daha fazla kurtulmuştur ve "muhalefete geçmeye" yatkındır. Dolayısıyla, psikanalizin onları cezbetmesi anlaşılır bir durumdur. Bununla birlikte, Freud kaygılıdır. Avusturya'yı kasıp kavuran (ve diğer ülkelerde daha güçlü görülen) gizli anti-semitizm ortamında, psikanalizin "Yahudi bilimi" olarak reddedilmesinden çekinir. Bu nedenle, İsviçre'den ve özellikle büyük psikiyatr Bleuler'in yönettiği Burghölzli

kliniğinden ilgi işaretleri geldiğinde, Freud kulak kabartır. Freud'un kendini gösterme çabalarına rağmen, Bleuler nazik bir ilgi evresini aşmayacaktır. Fakat asistanlarından biri olan Carl C. Jung, Freud'u etkiler ve o da Freud'dan etkilenir. Yıllar sonra, Fliess'le olan ilişkinin bir benzeri tekrarlanmaktadır... Ne var ki, artık Freud, daha yaşlı olmanın ötesinde, *Herr Professor*'dur ve bu konumuyla Jung'a "sevgili oğlum" diye hitap eder. 1910'a doğru, onu bilimsel mirasçısı yapacaktır. Gerçekten de, Jung değerli biri olarak görülür: parlak, zeki, kültürlü, aktif, iyi bir klinikçi olarak Davaya bütünüyle kendini adamış gözükmektedir; üstelik Hıristiyan'dır... Yine de, bu ilişki kötü bitecektir.

II. – Kurumların gelişimi

"Çarşamba Psikoloji Cemiyeti" Freud'un 1902 sonbaharından itibaren her çarşamba akşamı evinde kabul ettiği 10-15 kişilik bir dost grubuydu. Bu grup 1908 yılında –varlığını hâlâ sürdüren– Viyana Psikanalitik Cemiyeti olacaktır. Birkaç yıl içinde bir dizi ulusal psikanaliz cemiyeti kurulur: Zürih'te (1907) Jung'un inisiyatifiyle, Berlin'de Abraham'ın inisiyatifiyle, New York'ta (1911) Brill sayesinde... Jones (yine 1911'de) Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan yerel cemiyetleri koordine etmeye yönelik Amerikan Psikanaliz Cemiyeti'ni kurar; 1913 yılında Ferenczi Budapeşte'de bir Macar Cemiyeti, Jones ise Londra'da Britanya Cemiyeti'ni kurarlar.

Bu kuruluş sürecini savaş kesintiye uğratır. Fakat, Nisan 1908'de tarihsel bir olay meydana gelir: Birinci Ulus-

lararası Psikanaliz Kongresi toplanır. Kongre Salzburg'da toplanır ve altı ülkeden 42 katılımcı bir araya gelir. Freud burada klinik bir vaka sunar ve hiç durmadan beş saat konuşur; bu, daha sonra "Fareli Adam" adıyla yayımlanacaktır (*Beş Psikanaliz*'de). Bu birinci uluslararası toplantının ardından Nürnberg (Nisan 1910), Weimar (Eylül 1911) ve Münih (Eylül 1913) kongreleri gelir; Eylül 1914'te Dresden'de yapılması öngörülmüş beşinci bir kongre Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması yüzünden iptal edilir.

1910 tarihli kongre çok özel bir önem taşır, çünkü ulusal cemiyetleri koordine etmekle ve dünyada psikanaliz hareketinin sağlıklı gelişimine göz kulak olmakla görevli *Uluslararası Psikanalitik Derneği* (API) bu toplantı vesilesiyle kurulur. Freud'un ısrarları üzerine iki İsviçreli, derneğin başkanı (Jung) ve genel sekreteri (Riklin) olarak atanırlar; hareketin Viyana'da düşmanca karşılandığını düşündüğünden, bu, psikanalize geniş bir uluslararası kitle sağlayacaktır. Bununla birlikte, kongrede bulunan Viyanalılar hoşnutsuzluk gösterdiklerinden bu çözümü dayatmak için Freud'un bütün otoritesini kullanması gerekir. Adım adım şiddetlenecek olan iç görüş ayrılıklarının başlangıcı olur bu. Ne olursa olsun, API psikanalitik hareketin gelişiminde temel bir rol oynayacaktır ve bugün de hareketin temel parçası olmaya devam etmektedir.

Başlangıçta hareket oldukça misafirperverdi ve, psikanaliz uygulamıyor olsalar bile, sempatizanları bağrına seve seve kabul ediyordu. Kimileri burada kendi kültürlerini yaygınlaştırmaya çalışıyordu; insana dair yeni bir bakıştan etkilendikleri için harekete katılıyorlar ve kendi eylem alanlarında bu hareketten yararlanmayı umuyorlardı. Ör-

neğin, dürüstlüğüne, insancıllığına ve bakış açısının genişliğine Freud'un hayran olduğu İsviçreli bir din adamı olan Pfister vakası böyledir (Freud onu "gerçek Hıristiyan" diye niteleyerek, kendince en yüksek övgüyü yöneltecekti). Pfister, hem özgürleştirici olarak gördüğü hem de insanda en soylu olan şeyi teşvik edecek nitelikte kabul ettiği psikanalizin ilkelerini dikkate alarak, çocuk eğitiminin ilke ve yöntemlerinde reform yapmaya inatla çabaladı. Bu tavrı üstleriyle bazı sıkıntılar yaşamasına neden olduysa da kararlı davrandı... Başkaları, örneğin doktorlar da, Freud'un tedavi yöntemini kullanmadan, kendi tıbbi yaklaşımlarını iyileştirmenin yolunu psikanalizde görüyorlardı. Bunu deneyen başkaları da vardı. Bu sonuncuların çoğu doktorsa da, hepsi değildir: Örneğin, bıkmak bilmez fedakârlığına Freud'un değer verdiği Otto Rank. Sadık çevresinde doktor olmayanların varlığına kendisinin de tıbba hiçbir zaman fazla değer vermemiş olduğu eklenince, her zaman yandaşı olduğu "laik psikanaliz" (yani doktor olmayanların uyguladığı psikanaliz) karşısındaki tavrına bu durum kuşkusuz katkıda bulundu (*Psikanaliz ve Tıp* başlıklı 1926 tarihli bir metinde bunu şiddetle savunacaktır).

Başlangıçta hiçbir özel formasyon öngörülmemişti. Freud'un yazılarını okumak, eğer mümkünse onunla bunları tartışmak, bir kanaat edinip kişisel bir pratik kazanmak için yöntemini dürüstçe uygulamak yeterliydi. Bununla birlikte, Freud'un kendi psikanalizine benzer bir şekilde kendi üzerinde belli bir çalışma yürütmenin kaçınılmaz olduğu hızla kabul edilir. Bu, (çoğu zaman hızlı kavrayış yeteneğiyle muhatabının soluğunu kestiği gezintilerde) Freud'la gayrı resmi sohbetler sırasında, rüyaların, sürç-

melerin, başarısızlıkların, davranışsal özelliklerin analizi biçimini doğallıkla alır. Analizin karşılıklı olduğu genellikle ortak bir varsayımdır: Örneğin, Freud, Jung ve Ferenczi, 1909 yılında Atlantik'i geçerlerken bu analizle uğraştılar. Bunun, kimi zaman, yaraları ve gerilimleri kışkırtmaya elverişli olduğu kadar bunları çözümlemeye de elverişli bir "hakikat oyunu" görünümü edindiği ve psikanalitik hareketin bağrında çatışmaların yükselişine yabancı olmadığı bugün açık seçik ortadadır. Bununla birlikte, formasyonun birinci evresinin –zorunlu ama yeterli olmayan evre– diğerleriyle aynı kurallara göre yürütülen kişisel bir psikanaliz olduğu şeklinde bugün dayatılan kuralın kurumlaşması için uzun süre gerekecektir.

API, 1910'daki kuruluşundan itibaren önüne iki başka hedef daha koyacaktır: Teknik kurallara ve meslek ahlakına uyulmasına göz kulak olmak (belirgin bir formasyon olmadan geniş bir katılımın ve heyecanın görüldüğü bu ilk evrede sapma riskleri yaygındı) ve doktrinin tutarlılığına özen göstermek. Gerçekten de, 1900 ile 1914 arasında, Freud'un çalışmaları sayesinde, aynı zamanda öğrencilerinin artan katkıları sayesinde doktrin hızla gelişti.

III. – Fikirlerin gelişimi

Bu dönemde Freud çok fazla yayın yaptı. 1900 yılında *Rüya Yorumları*'nın çıkışı önemli bir olay oldu. Bu eserin son iki bölümünde, psişik işleyişe dair dikkat çekici bir şekilde oluşturulmuş genel bir teori formüle edilir; psikanalizin özü daha o dönemde orada mevcuttur. Freud bu

eserde rüyayı kendi kanıtlamasının ayrıcalıklı malzemesi olarak kullandı. Ama unutkanlıklar, sürçmeler, başarısızlıklar gibi başka malzemeler de kullanılabilir. *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'nde (1901) kanıtlamasını bunlar üzerinde sürdürür. Mizahı ve espri kelimelerini de analiz eder (*Espri Kelimesi ve Bilinçdışıyla İlişkileri*, 1905). Bilinçdışının bütün bu tezahürlerinin analizi onun keşfini temellendirir ve destekler; ama, aynı zamanda, herkeste ve herkes tarafından gözlemlenebilir olgular söz konusu olduğundan, kuşkucuları ikna etmek gerektiğinde, didaktik sunuma dikkat çekici bir şekilde kendini uydurur. Bu, bütün tanıkların ileri sürdüğü gibi, Freud'un çok yetkin olduğu bir sanattı; 1916-1917 tarihinde *Psikanalize Giriş* adı altında yayımlanan ve iyi bir başlangıç metni oluşturan ders dizisinde bunun iyi örnekleri bulunabilir. 1933 yılında *Psikanaliz Üzerine Yeni Konferanslar* adı altında yayımlanan kurmaca –fakat konuşma üslubunda kaleme alınmış– konferanslarda bu didaktik yetenek yine karşımıza çıkar.

Psikanaliz bir psikolojidir; fakat, psikopatolojiden doğduğundan, buraya geri dönmek ve tedavinin uygulanma noktalarını orada bulmak zorundadır. Dolayısıyla, Freud, bütün bir makaleler dizisinde, çeşitli psikopatolojik yapılara bağlı kalır: isteri, obsesyonel nevroz, fobiler ve –bir süre sonra– paranoya (özellikle, psikozlarla ilgilenen Jung'un etkisi altında). Bu incelemeler sayesinde teori incelik kazanıp belirginleşir. Bu açıdan önemli bir yayın *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'dir (1905): Şiddetli protestolara yol açar, çünkü Freud çocuk cinselliğinin varlığını lafı dolandırmadan ilk kez ileri sürmektedir (ki, şoke eden karşılaştırma, yetişkindeki cinsel sapkınlıkları evrimsel sapmayla türeti-

yor olmasıdır). Bununla birlikte, *Çocuk Cinselliği Teorileri* (1908) üzerine düşüncelerle bir süre sonra aynı şeyi tekrar edecektir. Bu dönemin büyük teorik katkısı bu ve psişik hayatta fantazmanın öneminin ortaya konmasıdır (*İsterik Fantazmalar ve Biseksüellikle İlişkileri*, 1908).

Ayrıca, Freud, kanıtlamasını çok ayrıntılı biçimde tartıştığı klinik temsillere dayandırır. Bunların ilki 1905 yılında *Bir İsteri Analizi Parçası* adı altında yayımlanan "Dora vakası"dır. İkinci vaka, 5 yaşındaki küçük bir oğlan çocuğunda geçici olarak beliren bir fobinin analiziyle ilgilidir: Küçük Hans (1909). Üçüncü gözlem bir obsesyonel nevroz vakasıyla ilgilidir: "Fareli Adam" (1909). 1911 yılında, Freud, bir paranoya vakasıyla ilgili bambaşka tarzda bir klinik inceleme yayımlar. O dönemde gerçekten de Freud'un yönettiği bir tedavi değildir bu; fakat, bir hastanın –Daniel Paul Schreber– yayımladığı otobiyografik bir belgenin psikanalitik bakış açısından tartışılmasıdır (*Bir Paranoya Vakasının Otobiyografisi Üzerine Psikanalitik Saptamalar: Başkan Schreber*, 1911). Nihayet, beşinci vaka, "Kurt Adam" vakası olacaktır. Bu vaka Freud tarafından uzun süredir tasarlanan bir kanıtlama için kullanılır: Çocuğun anne babası arasındaki cinsel ilişkileri –o zamandan beri "ilksel sahne" diye adlandırılmaktadır– erkenden fark etmesinin belirli koşullardaki patojen rolü (*Bir Çocukluk Nevrozu Hikâyesinden Alıntı: Kurt Adam*; metin 1914 sonbaharında kaleme alınmıştır, fakat savaşın geciktirmesiyle ancak 1918'de yayımlanır). Bu metinler daha ileride *Beş Psikanaliz* adı altında bir kitapta toplanacaktır.

İyi bir klinik tedavi ancak kuralları tartışılmış ve belirginleştirilmiş ise düşünülebilir. Freud 1911-1913 yıllarında

bu sorunlar üzerine bir dizi makale yayımlar. Bu makaleler daha sonra Fransızcada *De la technique psychanalytique* [Psikanalitik Tekniğe Dair] adı altında toplanacaktır.

Fakat, Freud'un ilgi alanları tedavinin çok ötesine uzanır. Sanat eserlerinin üretiminde yaratıcılığın iç güçlerini ve tamamlanmış eserin yapısını daha iyi anlamak için yeni bilimin kaynaklarından yararlanmak ona ilginç ve meşru gelmektedir. Bu perspektif içinde, Danimarkalı yazar Jensen'in bir öyküsünü uzun uzadıya analiz eder. Bu öyküdeki genç adam, bilmediği bir aşk tutkusunun etkisi altında, çılgınlık ile uyanık rüya arasında salınıp durur (*Jensen'in* Gradiva'*sında Çılgınlıklar ve Rüyalar*, 1907). Genel olarak, *Edebi Yaratı ve Uyanık Düş* (1908) ona akraba gelmektedir (savaştan sonra gerçeküstücüler, özellikle de André Breton buna ilgi duyacaktır).

Edebiyatla birlikte resim ve heykel de Freud'u en fazla ilgilendiren sanat biçimleridir. Resim ona Leonardo da Vinci üzerine bir incelemenin esinini verir; özellikle de eserlerinden birini, şu an Louvre'da bulunan ve Bakire Meryem, Çocuk İsa ve Azize Anne'ı temsil eden bir tabloyu (*Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı*, 1910) inceler. Heykele gelince, Michelangelo'nun bir heykeli, Roma'daki San Pietro in Vincoli Kilisesi'nde görülebilecek, oturmuş halde dizlerinin üzerinde Yasa tabletlerini tutan Musa heykeli onu büyüler; *Uygulamalı Psikanaliz Denemeleri* (bu çalışmaların çoğu bu başlık altında derlenmiştir) arasındaki en dikkat çekici metinlerden biri böyle doğar.

1905-1906'dan itibaren, yeni katılan birçok kişi de yayın yapar. Örneğin, Jones, birçok önemli makale yayımlayarak, ustanın düşüncesinin İngilizce konuşan kit-

le tarafından bilinmesine çabalar: Burada rüya teorisini, gündelik hayatın psikoterapisini, vb. ele alır; fakat kişisel çalışmalar da yayımlar: Özellikle Oidipusçu dramın tipik açıklaması olarak kabul edilen Hamlet'in psikanalitik bir incelemesiyle sembolizm teorisi üzerine bir çalışma. Karl Abraham ise isteri, erken bunama, manik-depresif psikoz üzerine birçok makale yayımlar. Üç önemli inceleme onu derhal psikanalizin diğerlerinden tamamen farklı yaratıcısı olarak konumlandırır: Prometheus, Musa, Samson efsanelerini analiz ettiği "Rüya ve Mit" teması üzerine geniş bir düşünme; çağdaş ressam Giovanni Segantini üzerine bir deneme; ve İsa'dan önce 1500'lere doğru Mısır'a tektanrıcılığı sokmaya çalışmış firavun IV. Amenhotep üzerine bir inceleme. Ferenczi ise istisnai bir verimlilik gösterir: 1908-1914 arasında 60'a yakın makale yayımlar! Birçoğu klinik nottur ya da teknik üzerine düşüncelerdir; fakat bu metinlerin çoğu temel noktaları ele alır (özellikle teoriye katkı olarak sunduğu ve Freud'un yeniden kullanacağı "içe yansıtma" kavramı ve çocukta "gerçeklik duygusu"nun gelişimi üzerine).

IV. – Kriz zamanı

Böylece, 1900-1914 dönemi boyunca psikanalitik hareket atılım gösterir. Büyüyen bir ilginin yolunu açar, teori ilerler, analistler yetişir, kurumlar yerleşir. Bütün bunların kolay olduğu sonucunu ise çıkarmamalı. Tıp dünyasında psikanaliz son derece şiddetli saldırılara maruz kalır (Jones, 1961, IV. Bölüm bunun etkileyici bir tablosunu ve-

rir): Psikanalizin bir aptallıklar dokusu olduğu, Ortaçağ'ın en karanlık irrasyonelliğine doğru üzücü bir gerileme olduğu söylenir; ve Freud'un söylediklerinden hiçbirinin var olamayacağı akli olarak kanıtlanır. Eğer bunu söylüyorsa, bu "saçma sapan yığını" dile getiriyorsa, bunlar gelenek ve göreneklerinin hafifliğiyle iyi bilinen Viyana'da meydana geldiği içindir; ve zaten Freud da aşağılanmayı hak eden bir hovarda olduğunu böyle kanıtlamıştır. Tıp kongrelerinde (özellikle eleştirilerin Freud'u üzen bir kabalık ve aptallık düzeyine eriştiği Almanya'da) bütün bunlara karşı psikiyatrın hastalarını korumayı görev bilmesi gerektiği ileri sürülür. Bunun ötesinde, Freud ve çevresindekilerin en aşağı pornografiye yuvarlanmaya davet ettiği toplumu da korumak gerekir. Bu kongrelerden birinde (1910 yılında Hamburg'ta), Weygandt adlı biri, Freud'un teorilerini anarak şöyle haykırmıştı: "Böyle biri bilimsel bir toplulukta tartışılmayı hak etmez; onunla polis ilgilenmeli!"

Bu ortamda Freud serinkanlı kalmaya çabalamıştı; fakat genç öğrencileri sert kişisel saldırıların hedefiydi; kimileri işlerini kaybetti ve sınır dışı edildiler. Toplulukları, Freud hayranlığıyla, keşfin coşkusu içinde, doruğa yükselmiş bir inanç içinde sağlamlaşıyordu; hareket devrimcilik olarak yaşanıyordu; kuşkusuz öyleydi.

Fakat –belki de her devrimci hareket gibi– tutku iç gerilimlerin gelişimini teşvik etti ve bunlar da giderek şiddetlendi. Ayrıca –ve en özgün olanı da budur–, neredeyse kaçınılmaz olarak "vahşi" olma riski taşıyan, denetlenemeyen kişisel yorumların dolaşıma girmesiyle birlikte bu kapalı ortamda yaratılan teşvik uğursuz bir rol oynadı; doğru olmasından çekinilen bir yorumdan yara alındığında, aynı

düzlemde karşılık vermek fazlasıyla kolaydır... Daha ileride, aynı olguya başka cemiyetlerde de tanık olunacaktır. Viyana hareketinde bu yarıklardan bazıları kapatılmıştır. Örneğin, Jung ile Abraham arasındaki, daha ileride Jones ile Abraham arasındaki dargınlıklardan sonra bu mümkün olmuştur. Bazıları ise kopmaya varacak denli şiddetlendi. Kimi zaman kopma gürültüsüz patırtısız meydana geliyor, bir miktar ortak yol aldıktan sonra hareketten basitçe uzaklaşılıyordu. Fakat, başka durumlarda bu kopuşun, ilgili kişinin harekette taşıdığı önem nedeniyle, dramatik bir nitelik taşıdığı da oluyordu. 1910-1913 arasında, adları tarihe geçmiş üç kişi için durum bu oldu.

İlki Alfred Adler'dir. 1910 yılında 40 yaşındaydı. O dönemde, Jones'a göre, "hırçın ve huysuz, kâh kavgacı kâh somurtkan mizaçlı biri"ydi. Freud, yukarıda belirtilen nedenlerle, Uluslararası Psikanaliz Cemiyeti'nin başına Jung'un geçirilmesi için ağırlığını koyunca Viyanalılar hoşnutsuzluk göstermişti. Onları yatıştırmak için, içlerinden ikisinin –Adler ile Stekel'in– Viyana cemiyetinin başkanı ve başkan yardımcısı olmalarını önerdi ve gerçekten de onlar bu mevkilere seçildiler. Bununla birlikte, bu, gerilimleri yatıştırmaya yetmedi, çünkü seçilen bu iki kişiye de muhalefet edenler vardı. Fakat kopma teorik sorunlar dolayısıyla meydana geldi. Gerçekten de, Adler kişisel bir teori geliştirmişti. Buna göre, her nevrozun merkezinde – ve bunun uzantısı olarak her türlü psikolojik işleyişin merkezinde– yetersizlik, aşağılık hissine karşı mücadele, temel bir "erkek itirazı" ilkesinin harekete geçirdiği bir mücadele bulunur, cinsel arzu ise bu güç ve tahakküm hedefinin ifadesidir. Ocak-Şubat 1911'de, Viyana Cemiyeti'nde

görüşlerini sergiledi; Freud bu görüşleri sertçe çürüterek psikanalizle bağdaşmadıklarını, çünkü bunun cinselliğin rolünü, hatta bilinçdışının rolünü inkâr anlamına geldiğini belirtti. Bunun ardından Adler ile Stekel görevlerinden istifa ettiler. Kısa süre sonra Adler Cemiyet'ten de istifa etti; bu istifanın ardından on kişi daha istifa ederek Adler'in hemen kurduğu "Serbest Psikanaliz Cemiyeti"ne katıldılar. Bu bölünme süreci, ardından, başka zaman ve başka yerlerde de aynı şemaya göre tekrarlandı. Özellikle kırk yıl sonra Fransa'da yaşanan Lacan olayı buna örnektir. Adler daha sonra Amerika'ya göç etti ve orada, sonunda, "psikanaliz" teriminden vazgeçerek, "bireysel psikoloji" olarak adlandırdığı şeyle ünlendi.

Stekel ise Viyana Cemiyeti'nden bir yıl sonra istifa etti. Daha çapsız bir kişilikti; oldukça sıradan bir teorisyen olarak, yine de, olguları çok dert etmeden, geniş sezgilere ve cesur yorumlara yönelmişti. Örneğin, bir gün, Cemiyet'te, bireylerin yazgısı üzerinde özel adların etkisini kanıtlayan bir çalışma sundu; ve Freud onun hastalarının adını yayımlamaya bunca hazır olduğunu görüp şaşırdığında, Stekel, gülümseyerek, bütün bu adların hayali olduğunu söyler ve bunun onu yatıştıracağını varsayar... Ama Freud'u en fazla dehşete düşürebilecek şey tam da buydu. Stekel'in ayrılışını sükûnetle karşıladı. Freud'un gözünde nasıl bir öneme sahip olduğunu söylemiş olduğumuz Jung'un durumu bambaşka cereyan etti. Jung psikanalitik harekete tamamen katılmış ve Freud'a titiz ve kuşkulu bir hayranlıkla bağlanmıştı. Bununla birlikte, gerek psikozları inceleyişiyle, gerekse de tamamen psikanalitik açıdan ele almaya çalıştığı mitolojiye olan ilgisiyle, kendi yolunu takip

etmeye çalışıyordu. Duygusal bakımdan güçlü bu ortamda iki adam arasındaki ilişkiler adım adım bozuldu. Freud, Jung'u herkese karşı savunduktan sonra, sonunda Viyanalılardan, aynı zamanda da "yabancılar"dan (Ferenczi, Abraham, Jones) gelen uyarıların sağlam temellere dayandığını kabul etti. API'nin başkanlığını yaparken, Jung'un, psikanalizi hedef alan saldırılara karşı onu savunmak için en şoke edici yanını, yani cinsellik üzerine görüşlerini sildiği apaçık görülür. Örneğin, 1912 yılında bir dizi konferans vermeye gittiği Amerika'dan geri dönüşünde, Jung, Freud'a cinsellik konusunda ketum kalarak dinleyicilerinin ilgisini çekmeyi başardığını açıkladı; Freud, buna, hiç söz etmemenin daha da etkili olacağı ve böylece herkesin psikanalize kazanılacağı şeklinde alaycı bir karşılık verdi... Kesin kopuş 1914 yazında, Jung API'nin başkanlığından, sonra da API'den istifa ettiğinde meydana geldi. Uzun kariyerini sürdürecek ve "psikanaliz" terimini kullanmaya devam ederek –bu terimin Freud'un teorisiyle pek bir ilişkisi kalmasa da– yandaşlar toplayacaktır. Gerçekten de, Jung'un başlangıçta taktik bir maharet olarak gösterdiği şey, aslında çok daha derin, kişisel bir direnişten kaynaklanıyordu: Teoriyi ve pratiği, onları cinselliğe, yani insandaki hayvanlığa fazla dolaysızca, fazla dobraca bağlayan şeyden kurtarma arzusu (bugün olsa, *itkiyi* ilgilendiren her şeyi asgarileştirmek derdik). Bu, Adler'in, Jung'un ve ardından başkalarının –Lacan da dahil– gelişimini anlamada temel önemdedir.

Psikanalizin muhalifleri elbette bütün bunları hoşnutlukla karşıladı. Sonunda, psikanaliz makûl bir hal alıyordu. Zaten tek bir psikanaliz yerine şimdi üç psikanaliz vardı ve

bunları "Adlerci", "Jungcu", "Freudcu" gibi sıfatlarla birbirinden ayırmak gerekiyordu. Nesnellik görünümü altında, özellikle eğitim kitap ya da risalelerinde bu "üç psikanaliz"i aynı düzlemde sergilemek alışkanlık halini aldı; en fazla hangisinin hoşuna gittiğine okur karar verecekti...

Jung'dan kopuş sırasında tehlike aşikâr bir hal aldı. "Komite" tedbir almak için kuruldu. Fikir Jones'tan geldi: Freud'un etrafında, sadık dostlardan küçük bir grup, öngörülebilir sınavlarda ona destek olacak, Dava'nın zafer kazanmasında ona yardım edecek ve eserinin kalıcılığını onun ardından sağlayacak bir tür "eski muhafız birliği" kurmak. Freud fikri heyecanla karşıladı. Jones'a şunu yazdı: "Eserime göz kulak olacak böyle bir cemiyetin varlığını bilmenin yaşamamı ve ölmemi kolaylaştıracağını itiraf etmeliyim. Öncelikle, bu Cemiyetin varlığı da eylemi de *kesinlikle gizli* kalmalı" (Jones, 1961, s. 163). Böyle de oldu. Üyeleri seçim yoluyla gelen Komite, Freud'dan başka, Ferenczi, Rank, Sach, Abraham ve Jones'tan oluştu ve Jones başkan seçildi (yedinci bir üye olan Eitingon 1919 yılında cemiyete katıldı). İlk görkemli toplantı 25 Mayıs 1913'te yapıldı; Freud her birine ince taşlı bir şövalye yüzüğü verdi.

Bugün bu duruma gülümsenebilir. Bununla birlikte, bu Komite'nin varlığının Avrupa'nın çılgın yıkım yıllarında ve sonrasında psikanalizin hayatta kalmasını sağlamaya katkıda bulunduğu doğrudur.

IV. Bölüm

İKİ SAVAŞ ARASINDA

I. – Harabeler üzerinde inşa etmek

Dört yıl boyunca Avrupa'yı istila eden intiharvari delilik içinde psikanalitik hareket yitip gider; psikanalistlerin çoğu askere alındığından, Eylül 1914 için öngörülen kongre iptal edilir. Freud da, çağdaşlarının çoğu gibi, milliyetçi bir coşku evresinden geçer. Askeri durumu oldukça sefil olan bir Avusturya'nın zaferine bel bağlayamayacağından, Almanya'nın kısa sürede zafer kazanacağını ummaktadır. Fakat Freud'da bu milliyetçi coşku sürmez; savaş bitmek bilmez, savaşı destekleme iddiasında olan sözde moral doğrulamalardan giderek daha fazla kuşku duyar, resmi yalanlar ona dehşet vermektedir; sonuna doğru bir "Alman barbarlığı"ndan bile söz edecektir; birkaç yıl önce onu kişisel olarak hedeflemiş olan saldırılar, kendi deyişiyle, ona yapabileceklerini göstermişti. Müşteriler giderek azaldığından, çalışmaya sığınır. 1915 yılında, bilinçdışını, bastırmayı, itkileri ilgilendiren temel teorik sorunlar hak-

kında bir dizi makale yayımlar (bunlar daha sonra *Metapsikoloji* adı altında toplanacaktır). 1916-1917 yılında ise *Psikanalize Giriş* adı altında konferanslar dizisini yayımlar. Dönemin sıkıntılı ortamı bazı çalışmalarına damgasını vurur (*Savaş ve Ölüm Üzerine Güncel Düşünceler*, 1915; *Asker Kaçaklığı*, 1916; *Yas ve Melankoli*, 1917). Londra'da Jones çalışmaya devam eder; bütün savaş boyunca, yansız ülkelerdeki bağlantılar aracılığıyla, Freud'la düzensiz de olsa bir yazışmayı sürdürmeyi başaracaktır. 1917 yılına dek barış içinde kalacak olan Amerika'da birkaç psikanalist (özellikle Brill) mesleklerini uygulamaya devam ederler.

1918 kışının başında büyük güçlerin çöküşü geride sadece harabe bırakır. Viyana'da soğuk ve açlık çekilir. Freud haftalarca neredeyse hiç müşteri bulamaz; enflasyon tasarruflarını yok eder, ama, yine de, kalabalık bir ailenin sorumluluğu ondadır. Yurtdışındaki dostları nihayet onunla yeniden bağ kurmayı başardıklarında kaygısını paylaşırlar. Ona büyük bir ünü olduğu İngiltere'ye ya da Hollanda'ya –orada bir ev önerilir– gelip yerleşmesi teklif edilir. Reddeder. Nefret ettiği Avusturya'ya, sevmediğini hep söylediği, ama daima yaşadığı ve ancak 1938 yılında, 82 yaşındayken, Nazi işgali mecbur bıraktığında terk edeceği Viyana'ya derinden bağlı olduğu açıktır. İki yıl boyunca, Freud ve çevresi, Jones ile Brill'in ona yöneltttikleri ve devalüasyon görmemiş parayla ödeme yapan birkaç Amerikalı ve İngiliz hasta sayesinde geçinebileceklerdir. Hastalarından çoğu eğitim amacıyla gelen psikiyatrlardır ve bunlar kendi ülkelerinde psikanalitik hareketin gelişimine katkıda bulunacaklardır.

1920 yılında Freud 64 yaşındadır. Kendini, eserlerini geride bırakmış yaşlı biri olarak kabul etmektedir. Yine de,

o dönemde müthiş bir entelektüel enerji rezervine sahip gözükmektedir ve sanki bu devasa altüst oluş onu, o dönemde derinden gözden geçirdiği teorik görüşlerini tartışma konusu etmeye teşvik ediyormuş gibidir. Genellikle bu dönem "1920'li yılların büyük dönemeci" diye adlandırılır. Üç önemli eser buna damgasını vurur: "Haz İlkesinin Ötesinde" (1920), "Kolektif Psikoloji ve Ben Analizi" (1921), "Ben ve İd" (1923).

Freud'un teorisinin bu derin dönüşümünü birkaç satırla burada tartışmak mümkün değildir. Bu dönüşüm daha sonra önemli bir gelişme gösterecektir. Sadece bu gözden geçirmenin esasen iki düzleme yönelik olduğunu söyleyelim.

İlki, "ekonomik"tir, yani psişik işleyiş içindeki enerji yüklerinin oyunuyla ilgilidir; yukarıda (I. Bölüm) bu yaklaşımların Freud'un düşüncesinde temel olduğunu hemen söyledik. "Haz ilkesi"ne göre, her canlı organizma gerilimin azaltılmasını hedefliyordu, bu ise, psişik düzeyde, haz arayışıyla hazsızlığı azaltarak, istikrarlı bir asgari gerilim haline varmakta ifade bulur. Bununla birlikte, basit bir itirazla karşı karşıya kalınır: En tipik cinsel davranışlar başta olmak üzere, birçok insan davranışının, tersine, daha fazla tahrik olma arayışı üzerine odaklanıyor görünmesi nereden kaynaklanmaktadır? Ve, dahası, neden genellikle ("diş ağrısı çekmek" gibi) çetrefil bir gerilim halinin tekrarlanarak yeniden oluştuğu davranışlara tanık olunur? Freud bu temel itirazları şimdi ona yetersiz gelen yaklaşımlarla uzun süre uzak tutmuştu. Bu nedenle, "haz ilkesinin ötesinde" tartışmasını, temel kabul ettiği bir "tekrar kompülsiyonu" üzerine yeniden odaklamaya yöneldi. Böylece,

itkiler üzerine yeni bir teoriye varır: Bütün psişik dinamik iki antagonist gücün dengesine dayanır: –cinsel– libido ve "ölüm içgüdüsü", Eros ile Thanatos. Bu iki güç psişizmin ilk verileri olarak düşünülmüştür ve dolayısıyla teorik postulatlar oluştururlar. Freud'un teorisinde her zaman sorun oluşturmuş olan saldırganlık burada yeni bir statü ve büyüyen bir önem edinir; bu da yeni bir sadizm ve mazoşizm anlayışına varır (*Mazoşizmin Ekonomik Sorunu*, 1924). Bütün bu düşünce akışının önceki yılların dramatik olaylarının izini taşıdığı aşikâr gözükmektedir.

Bu dönemin teorik olarak yeniden ifadesi, "genel kategori" düzleminde de yer alır: Psişik aygıt "merciler" halinde, yani kendi aralarında koordine alt-sistemler halinde örgütlü olarak düşünülür. Freud, o dönemde, üç önemli merci tanımlar: "İtki deposu" olan Bu, "sert sansürcü" bir tarzda hareket eden ahlaki merci Üstben ve bu iki efendinin (ve bir üçüncüsünün, dış gerçeklik ve gereklerinin) hizmetinde (nevrozların kanıtladığı gibi güçlükler pahasına) elinden geleni yapan, koordine edici ve uyarlayıcı merci olan Ben.

Bu çok kısa özet yaklaşık kalabilir. Bununla birlikte, bir saptamada bulunmak gerekir. Bu teorik yeniden ifadeler, önceki anlayışlara (Bilinç ile Bilindışı karşıtlığı olan cinsel libido ile "Ben içgüdüleri"nin karşı karşıya geldiği itkisel ikilik) eklenir ve bunları ortadan kaldırmadan, bir anlamda üstlerine biner. Bu, hiçbir şeyi ortadan kaldırmadan eklemeye sürekli eğilim göstermiş olan Freud'un düşüncesinde tipik bir durumdur. Takipçilerinde serbest bırakılmış olan önemli güçlük ve karanlıklar dizisiyle, bundan, vurgunun itkisel ve hayali yaşama (Melanie Klein ve

takipçileri) ya da topiğe ve özellikle Ben'e ve sistem koordinasyonuna (Anna Freud, Hartmann, vs.) yapılmasına göre ayrışan teorik gelişmeler kaynaklandı; bunu daha ileride ele alacağız.

II. – Psikanalizin gelişmeleri

1920-1940 arasında psikanalizi suçlayanlar bıkıp usanmadan onun öldüğünü duyurdular: irrasyonalizmi yüzünden; "panseksüalizmi" yüzünden; onu kapitalizmin hizmetine yerleştiren ve "proletarya devriminin nesnel düşmanı" yapan burjuva değerleri yüzünden; aslında onu üretmiş olan kültüre sıkı sıkıya bağlı çatışmaları naif bir şekilde evrensel diye ileri sürmeye yönelten etnik-merkezciliği yüzünden; onu kadınlara baskı yapanlar arasına yerleştiren "fallus-merkezli", hatta "maşist" tutumları yüzünden; terapi bakımından etkisizliği yüzünden; parçalayan iç tartışmaları yüzünden, vb. Dolayısıyla, psikanaliz, Stalin adına olduğu kadar, "burjuva" ahlakı adına ve kilise adına, keza onun var olamayacağının kanıtlandığı felsefi akıl yürütmeler sonucunda da mahkûm edilir.

Şoke eden şey, öncelikle, elbette, cinselliğe yapılan vurgudur. O dönemde, tartışma konusu edilen şeyin aslında *psiko*-cinsellik, yani biyolojinin psişik üzerindeki etkisi olduğunun bilinmemesi karakteristik bir durumdur. Bu bilmeme kusursuz bir yanlış anlamaya yöneltir; buna göre, psikanalistler sadece hayvani işlevlerle ve cinsel tutumlarla ilgilenirler ve insanlıktan çıkarıcı olmakla yargılanan bir kurtuluş öğütlerler. Buradan saçma suçlamalar kaynak-

lanır; örneğin, Ladame diye birinin prestijli *L'Encéphale* dergisinde yazdığı budur: "Tamamen hayvani bir pratik olan çiftleşme yoluyla nevrozların öngörülebileceğine ve iyileştirilebileceğine inanmak kaba bir yanılgıdır." Kuşkusuz! Freud'un fikri de buydu, günümüzde her psikanalistin görüşü de hâlâ budur: Psikanalize böyle bir terapi öğüdü isnat etmek "kaba bir yanılgıdır"... Aslında, çoğu zaman, psikanalizin bu muhalifleri bilincinde olmasa da, onları şoke eden şey, psikanalizin temellendiği üç ana mefhumdur: bilinçdışı, itki, fantazma. "İrrasyonellik" suçlaması buradan kaynaklanır ve psikanalizin irrasyonel olguları rasyonel bir şekilde ele alma iddiasında olduğunu göz ardı ederek yöntemden nesneye kayar. İki savaşın felaketi arasında yaşanan, zar zor içinden çıkılmış dehşetler ile Nazizmin yükselişinin sezdirdiği dehşetler arasında geçen yirmi yıllık bu kısa dönem boyunca kendini avutmaya çalışan bir toplum bu gürültü patırtıyı büyük bir zevkle abartmıştır.

Bu gürültü patırtı karşısında Freud serinkanlı, hafifçe küçümseyici kalır. Onun gözünde psikanaliz olgulara dayalı bir bilimdir. Tartışmayı olgulara dayandırmak için gereken formasyon ve pratik olmadan bunu tartışan kimse bilimsel düzlemde asla dikkati hak etmez. Genel düzlemde ise böyle bir toplu protesto ona kaçınılmaz gelmektedir. "Psikanalizin Güçlüğü" adlı 1917 tarihli bir metinde, bilimin insan gururunda art arda üç ciddi yara açtığını söyleyerek görüşünü açıklar. İlki, Dünya'nın Evren'in merkezinde olmadığını gösteren Copernicus'la açılmış yaradır; ikincisi, insanın Tanrı'nın imgesinden yaratılmadığını ve bugün itibarıyla bir hayvan dizisinin son halkası olduğunu ileri süren Darwin'le; üçüncü yara ise, insanın, dahası,

ruhsal yaşamının temel bölümüne hakim olamadığını gösteren psikanalizle açılmıştır...

Bununla birlikte, Freud'un öğrencileri onun serinkanlılığını paylaşmazlar. Alanda dövüşürler; genellikle de dinsel, kültürel, toplumsal ve hatta politik yapıların onlara güçlü bir direnç gösterdiği ülkelerde sürer bu mücadele. Güçlü bir şekilde örgütlenmiş ve uluslararası düzeyde koordine edilen yapılar yaratmak onlara temel önemde gelmektedir. Sayıları yirmi yılda artan bu kuruluşlar esasen üç türdedir.

Öncelikle, ulusal psikanaliz cemiyetleri vardır ki bunların hedefi bilimsel (psikanalistler ile özgün çalışma üretimleri arasındaki tartışmanın gelişmesini teşvik etmek), pratik (teknik ve meslek ahlakı kurallarını teşvik etmek) ve işbirliğidir (mesleğin genel çıkarlarını savunmak, kimi ülkelerde yasadışı doktorluk yaptıkları için saldırıya uğrayan, doktor olmayan psikanalistleri savunmak, vb.). Bu cemiyetler çok kısa sürede yeni psikanalistlerin yetiştirilmesi sorunları üzerinde de düşünmeye girişeceklerdir, çünkü hastaların bir bölümünün psikanalize kendileri de psikanalist olma projesiyle geldikleri ortaya çıkmıştır. Daha yukarıda söylendiği gibi, ilk cemiyetler 1908 yılında Viyana ve Berlin'de kurulmuştu; 1911 yılında New York Cemiyeti kuruldu. Amerikan Cemiyeti ise daha ileride Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yerel cemiyetleri (New York, Boston, Chicago, Denver, San Francisco, vb.) bir araya getirecektir. 1913 yılında Budapeşte ve Londra cemiyetleri kurulmuştu.

O dönemde psikanaliz Rusya'da büyük bir ilgi görür ve bu ilgi devrimi izleyen büyük hareketlilik sırasında giderek

artar. Aynı dönemde, Petrograd, Moskova, Kiev, Odesa, Kazan'da inceleme merkezleri ortaya çıkar. Doktorlar, filozoflar, dilbilimciler, estetikçiler, yazarlar buralara gelip tartışırlar. Moskova ve Kazan'da bu durum Psikanaliz Cemiyetlerinin kuruluşuna varır. Psikanaliz üniversitede öğretilir. Psikanalist olduklarını ileri süren doktorlara hastane servislerinin, polikliniklerin, çocuk barınaklarının yönetiminde önemli sorumluluklar verilir. 1921 yılında bir Rus Psikanalitik Derneği kurulur. Dernek Uluslararası Psikanalitik Derneği tarafından 1924 yılında resmen tanınır. Stalin'in iktidara geldiği 1930'lara doğru, Marksizm temelli, nüanslardan yoksun ideolojik bir mahkûmiyet temelinde ve katı bir ahlaka geri dönüş adına, bütün bunlar kökten ortadan kalkacaktır. Macaristan'da aynı entelektüel canlılık 1919 yılında, Bela Kun'un kısa süreli hükümeti döneminde psikanalizin gelişiminde etkili olur; fakat, kısa süre sonra ardından gelen sert politik tepki döneminde psikanaliz dışlamaya maruz kalır. Bu dışlamaya ihtiyatsızca katılmış olan Ferenczi de bunun handikapını uzun süre taşır.

Hareket Batı Avrupa'da daha sakin gelişir; Paris Psikanaliz Cemiyeti 1926'da, İtalyan Cemiyeti ise 1932'de kurulur.

İkinci tür bir kurumlaşma da tıp dünyasına açıkça girer. Psikanalitik tedavilerin yürütüldüğü ya da tedavi yaklaşımlarında psikanalizden esinlenen bakım merkezleridir bunlar (veyahut, o dönemin gözde terimiyle, "poliklinikler"dir). Poliklinikler Moskova'da 1919'da, Berlin'de 1920'de, Viyana'da 1922'de kurulur; bir diğeri, resmi muhalefetin yumuşaması sayesinde Budapeşte'de 1930 yılında yerleşmeyi başaracaktır.

Son olarak, üçüncü tür bir kurumlaşma müstakbel pkanalistlerin eğitimini sağlamak üzere ortaya çıkar. Bu eğitimin –zorunlu ama yeterli olmayan– ilk evresinin kişisel bir psikanaliz olması gerektiği kuralı adım adım yerleşir. Dolayısıyla, ilk sorumlu, eğitmen psikanalisttir. Bununla birlikte, bunun ötesinde, eğitimin bir okuma, düşünme, tartışma çalışması ve deneyimli meslektaşlarla tartışılan kişisel bir psikanalitik pratik başlangıç içermesi gerektiği de kabul edilir. Ayrıca, bu eğitim sırasında ya da bunun sonunda, herhangi bir nedenle gerekli koşulları karşılayamaz gözüken adayları ayıklamak gerekir (bu da, kaçınılmaz olarak, kabul edilenlere bir rozet verilmesi anlamına gelir). Adayın psikanalizini yapanın tek yargıç olması imkânsız ve de pek arzu edilmeyen bir durumdur. Dolayısıyla, eğitim prosedürlerini ve kabul kurallarını tanımlamak ve uygulamaya koymak için Eğitim Enstitüleri kurulur ve bunlar genellikle bir bakım merkeziyle yakın ilişkide olurlar, adaylar da burada hasta bulup kadrolu personel olurlar. Bu tür enstitüler 1920 yılında Berlin'de, 1924 yılında Viyana'da, 1926 yılında Londra'da kurulur. Resmi olarak kurulmadığında, onların görevlerini ulusal psikanalitik cemiyeti yerine getirir; Paris'teki psikanalitik cemiyeti 1953'e kadar bu görevi üstlenecektir.

Bu dönemde, psikanalitik düşünce sadece Freud'un yazılarından beslenmez. Yayımlanan çalışmaların hacmi hızla artar. Bunlar yeni katılanların ilk denemeleri ya da kabul görmüş psikanalistlerin yazılarıdır. Bu çalışmaların çoğu günümüzde de etkisini korumaktadır (Karl Abraham ile Sándor Ferenczi'nin bütün eserleri yayımlanmıştır; Ernest Jones, Otto Rank, Marie Bonaparte, Edward Glover,

Melanie Klein, Anna Freud, vb.) Bu çalışmaları tanıtmak için dergiler yayımlanır. Almanca ve İngilizce çıkan *Zeitschrift* ile *International Journal*'a eklenerek, psikanalizin temel taşıyıcıları olurlar (örneğin, *Revue française de Psychanalyse* 1927 yılında kurulur). Freud yayınların bu gelişimine çok dikkat etmektedir. 1919 yılında bizzat psikanalistlerin denetiminde yayınevleri kurulmasını teşvik eder: *Internationaler Psychoanalytisches Verlag*. Bu yayınevini zaman ve para bakımından önemli fedakârlıklar pahasına uzun süre destekleyecektir. İdari planda ise Otto Rank'tan, ardından da kendi oğlu Martin Freud'dan etkin yardım alır.

Önceki söylediklerimizle sınırlı kalırsak, 1930'a doğru her şeyin yolunda gittiği, Freud'un ününün de giderek arttığı sonucunu çıkartabiliriz. 70. yaşgününde (1926), daha çok da 80. yaşgününde kültür dünyasının en tepesindeki şahsiyetlerden (Romain Rolland, Einstein, Thomas Mann, Stefan Zweig, Arnold Zweig, vb.) kutlama mesajları akın eder. Biraz homurdanır, ama yine de bu saygı ve hayranlık tanıklıklarını zevkle kabul eder, çünkü bunun kendi kişiliğinin ötesinde, psikanalizin daha iyi kabul görmeye başladığı anlamına geldiği görüşündedir. Yine de, fazla hayal kurmaz: Nobel ödülü için onun adını tekrar tekrar önerenlere, bu ödülün kendisine asla verilmeyeceği öngörüsünde bulunur, gerçekten de durum budur.

Bununla birlikte, birçok güçlük, kaygı ve ıstırap tabloyu karartmaktadır. Bir dizi olay Freud'a acımasızca zarar verir. Ocak 1920'de, kızı Sophie, Hamburg'ta, o dönemde zayıf düşmüş Avrupa'yı kasıp kavuran gripten ölür; üç yıl sonra, Haziran 1923'te, Sophie'nin ikinci oğlu, Ernstl'in küçük kardeşi dört buçuk yaşındaki Heinz ölür. Bu "sevimli çocuk"un

bir makarayla oynayışı Freud tarafından "Haz İlkesinin Ötesinde"nin ününü hâlâ koruyan bir notunda aktarılmıştı. Bu yas Freud'u hepsinden daha amansızca etkiler, öyle ki, kendisi de ciddi bir rahatsızlık geçirir. Gerçekten de, Nisan 1923'te çene kanseri olduğu anlaşılır ve ameliyat edilir; çok önemli ikinci bir ameliyat Ekim ayında yapılır ve bir ağız protezinin yerleştirilmesi gerekir. "Canavar" adını takacağı bu protez, kalan on altı yıllık ömrü boyunca bitmek bilmez bir ıstırap kaynağı olacaktır. On altı yıl boyunca, ağzındaki şüpheli ya da açıkça kanserli oluşumları ortadan kaldırmak için art arda yeni ameliyatlar yapılacaktır. Bütün bunlar, bir insanın ıstıraplarının ötesinde, tamamen anekdotik gelebilir; bununla birlikte, o dönemde düşüncesinin geliştiği arkaplanı değerlendirmek için bunları dikkate almak gerekir. Özellikle de "ölüm içgüdüsü", saldırganlık ve o zamandan beri "Freudcu karamsarlık" diye adlandırılan düşünceler... Ölüm daima yolun ucundadır...

Gerçekten de, ölüm Freud'un en sevdiklerine, en kesin ardılları olarak gördüklerine isabet eder: Karl Abraham Aralık 1925'te, Sándor Ferenczi Mayıs 1933'te ölür; annesi Amalia Freud Eylül 1930'da ölür. Freud'un kanserinin yakınlarında uyandırdığı kaygı, gerilimleri yatıştırmak yerine şiddetlendirir ve öncelikle savaştan sonra yeniden canlanmaya çalışan Komitede bu görülür. Jones ve Abraham bir yanlış anlama ve sürtüşme döneminden geçip sonunda yatışırlar. Fakat, Rank, sadık ve özverili Rank, karanlık, kuşkulu ve güç biri olup çıkar; Freud'un kanserini ilk öğrenen oydu ve babasının kaybının üzüntüsüne teslim olmadan önce ondan kopmaya çalışan bir oğul gibi, kaygıya sertleşerek tepki gösterir. Ferenczi de kendi

bağımsızlığını ve özgünlüğünü öne sürmeye çalışır. 1923 sonunda, Freud'un geçirdiği ameliyatın dramı ortasında, Rank ile Ferenczi'nin ortak imzasıyla bir kitap çıkar; burada, pek birlik kaygısı gütmeden, kendi tercihlerini sırasıyla belirtirler. Rank'a göre, insan dramının özü *Doğum Travması*'nda (aynı dönemde kendi adıyla yayımladığı kitabın adıdır) kaynağını bulmaktadır ve nevrozlar da bu travmanın ağırlığıyla açıklanır. Freud bu fikirleri değerli bir katkı olarak kabul eder; fakat başkaları kaygıya kapılırlar ve sonunda o da bu kaygıyı paylaşır. Gerçekten de, Rank, kendi özgün fikrine tamamen kapılarak, bunu evrensel bir açıklayıcı ilke yapar ve psikanalitik yapının temel parçalarını, özellikle Oidipusçu dramı silip atar; böylece, kendisinden öncekilerin –özellikle de her şeyi "aşağılık kompleksi"yle ve "erkeklik talebi"yle açıklamak isteyen Adler'in– yolunu izler. Ardından çetin iki yıl gelir. Rank, Freud'u uyaran Jones ve Abraham'a isyan eder; Freud karşısında kâh asi oğul, kâh nedamet getiren müsrif oğul gibi davranır. Amerika Birleşik Devletleri'nde defalarca kaldıktan sonra, 1925 yılında psikanalitik hareketle bağlarını koparır.

Ferenczi ise asla kopmayacaktır. Fakat, onun evrimi dostlarını ve bizzat Freud'u daha fazla kaygılandırıyor gibidir, çünkü psikanalitiğin hem teorisini hem de tekniğini tartışma konusu etmektedir. Ferenczi'ye göre, psikanalizin hedefi, kuşkusuz, ruhsal yapının içindeki gerilim ve çatışmaları çözümlemek ve yatıştırmaktır. Fakat, eğer psikanaliz süresince erkenden bir yatışma görülürse, bunun psikanalitik çalışmayı imkânsız kılan bir geri çekilme olduğu kanısındadır; tersine, gerilimin kopma noktasına varana dek arttığı dramatik anlar gerekmektedir, arzu edilen göz-

den geçirmelerin yolunu açacak olan şey budur. Bundan böyle, psikanalist kendini gerilimin yükselmesi için müdahalelerini artırmaya adamalıdır; bu, psikanalitik durumun çerçevesi içindedir, ama aynı zamanda, bunun ötesinde, hastanın dışardaki hayatına temas eden noktalarda da karar vermeyi gerektirir. Ferenczi'nin "aktif teknik" diye adlandırdığı şey budur. Yaklaşık olarak 1915-1922 arasında bunu oldukça ayrıntılı bir şekilde belirtir. Freud ise bundan etkilenmiştir, özellikle de Ferenczi "acting"lerin (yani, hastanın "her şeyi söyleme, hiçbir şey yapmama" kuralını ihlal etmesiyle itkisel olarak meydana gelen ve her türlü zihinselleştirmenin dışında kalan, erotik ya da saldırgan tatmin değeri taşıyan edimler) önemini vurguladığında. Freud o zamana dek bu "acting"leri basitçe rahatsız edici kazalar olarak değerlendiriyordu. Fakat, yavaş yavaş Ferenczi durumu abartır. Bu yaklaşım, pasif kılınmış, mazoşizminin bütün tatminlerine teslim olmuş, ama aynı zamanda ani içgüdüsel boşalmalarda bulunmaya davet edilen hastanın her şeye kadir bir psikanalist tarafından kabul edilemez manipülasyonlarına doğru evrilir. Kısacası, zihinselleştirme, sorumluluk alma ve özgürlük üzerine odaklanan psikanalitik etiğe her açıdan aykırıdır.

Ferenczi'nin kimi dost ve meslektaşları dehşete kapılır, Freud kaygılanır. Bu öyle bir toplu itiraza yol açar ki, Ferenczi geri döner. Fakat, bunun üzerine, tuhaf bir altüst oluş yaşar. Bütün kötülüğün, nevrozlu kişinin, onu uyarmış, sonra da hayal kırıklığına uğratmış olan ebeveynlerinin sahte sevgi ve libidinal tatmin vaatlerinden ıstırap çekmiş bir çocuk olmasından kaynaklandığını ileri sürer. Psikanalist hastayı severek ve ona sevgisinin kanıtlarını

sunarak bu yarayı onarmalıdır; yani, bu, telafi edici bir annelik tutumudur ki bunun da edimlerden geçmesi gerekir. Bu tavır da bir önceki kadar kaygı vericidir. Freud, Aralık 1931'de Ferenczi'ye gönderdiği bir mektupta onu şakayla karışık bir sertlikle mahkûm eder:

"Hastalarınızı öptüğünüzü ve onların da sizi öpmesine izin verdiğinizi gizlemiyorsunuz (...) ben elbette, aşırı erdemli geçinerek ya da burjuva düşüncelere saygıdan ötürü bu türden küçük erotik tatminleri mahkûm edecek biri değilim (fakat) tekniğinizin yayımlanmasının sonuçlarının neler olacağını şimdi hayal edin. Hiçbir devrimci yoktur ki yerini daha radikal biri almasın. Teknik konusunda bağımsız bazı düşünürler 'neden bir öpücükle yetinmeli' diye düşüneceklerdir. Elbette, sonuçta hamileliğe yol açmayacak 'okşayışları' da dahil ederek daha öteye gidilebilir. Daha cüretkâr başkaları da çıkıp röntgenciliğe ve teşhirciliğe kadar gideceklerdir ve bir süre sonra bakireliği bozmayan cinsel ilişkilerin ve elleyip okşamaların bütün bir repertuvarı da tekniğin parçası olarak kabul edilecektir ki bunun sonucunda, hem psikanalistler hem de hastalar arasında, psikanalize artan bir ilgi görülür. Bununla birlikte, yeni katılan biri, bu ilgiyi kendisi için giderek daha fazla talep edecektir ve meslektaşlarımızın en gençleri başlangıçta kendilerine saptadıkları noktada durmakta güçlük çekeceklerdir. Tanrı Baba, Ferenczi, kendi kışkırttığı heyecanlı sahneye bakarak, kendi kendine, belki de öpüşme *öncesi* anne şefkati tekniğimde durmalıydım diyecektir..."

Ferenczi, psikanaliz üzerinde derin etki bırakmış önemli bir şahsiyetti. Önerdiği teknik çözümler kabul edilebilir olmasa da, onun ortaya attığı sorular temel önemdedir.

Doğru sorulara yanlış cevap vererek yarattığı heyecanla bile, günümüz psikanalistlerinin şu simetrik iki majör tehlikeden kendilerini korumayı öğrenmesine büyük ölçüde katkıda bulundu: Bir yanda, manipüle edici müdahaleler, diğer yanda, ödünleyici bir anneliği hedefleyenler.

Eğer bu psikanalistler görevlerine iyi hazırlanmışsa ve bunu üstlenmeye pek yetenekli olmayan kişiler uzaklaştırılmışsa, bu tür teknik sapma riskleri elbette azaltılmıştır. Psikanalitik hareketin bu yetiştirme ve ayıklama sorunlarına verdiği önem buradan kaynaklanır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yaklaşımlar oldukça esnekti. Bununla birlikte, müstakbel psikanalistin müstakbel hastalarını yerleştireceği konuma kendisini yerleştirerek işe başlaması gerektiği çok çabuk ortaya çıktı. Jones bunu ilk deneyimleyen olduğu iddiasındadır: "Budapeşte'ye Ferenczi'nin yanına gittim ve 1913 yılında, birkaç ay boyunca, günde iki, üç saat çok güçlü bir psikanaliz geçirdim. Kişisel güçlüklerim iyice yatıştı ve psikanalitik durumun yeri doldurulamaz deneyimini edindim" (Jones, 1961, s. 172). Bu, daha ileride, "didaktik analiz" diye adlandırılacak olan şeyin başlangıcıdır. Fakat, Jones, kendi kişisel güçlüklerinden söz ederken, bunun basit bir çıraklıktan başka bir şey olduğunu ifade etmektedir. Uygulama 1920'den sonra yaygınlaşacak ve uluslararası derneğin buyurduğu ve birliği altında bulunan bütün cemiyetlerin uyduğu mutlak bir kural halini alacaktır: Öncelikle kendisi, kalifiye bir psikanalistin katı kurallarla yönettiği kişisel bir psikanalizden geçmemişse, kimse psikanalist olamaz.

Bu konuda konsensüs güçlük çekmeden sağlanır. Bununla birlikte, bu kabul görürken, bir soru psikanalitik

hareketi uzun süre uğraştıracaktır. Bu soru hakkında bugün bile cemiyetler arasında görüş ayrılıkları mevcuttur: Doktor olmayanların psikanaliz yapması. Freud doktordu; psikanaliz tıp alanında doğdu, daha doğrusu, o dönemde özellikle doktorların alanında görülen sorunları, psikonevrozların ortaya koyduğu sorunları ele aldı. Bununla birlikte, Freud'a ilk bağlılık gösterenler arasında doktor olmayanlar da vardı. 1920'den sonra, psikanaliz, doktor olmayanları, kişisel güçlükleri nedeniyle, keza ilgileri ve kültürleri temelinde kendine giderek daha çok çeker; bunlar filozof, yazar ve sosyologlardır, ama özellikle de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üniversitelerin artan oranda yetiştireceği psikologlar katılır. İçlerinden bir bölümü, bu kez psikanalist olarak psikanaliz yapmayı, doğallıkla, kendi kişisel psikanalizlerinin arzu edilen devamı olarak gördüler. İstenen bütün ölçütleri karşılıyorlarsa, doktor değiller diye onları uzaklaştırmak mı gerekir? Gelişen uzun tartışmalar kimi zaman keskin bir nitelik edinen gerilimleri besledi. Freud bu açıdan çok kesin bir tavır alır. Özellikle "Psikanaliz ve Tıp" başlıklı 1926 tarihli bir metinde bunu belirtir: Doktor olmayanlar hiç ayrımsız psikanalist olabilmelidirler. Psikanaliz elbette bir tedavidir, der; ama aynı zamanda bir psikolojidir, şimdi beşeri bilimler diye adlandırdığımız şeyin çok büyük bölümünde bir rol oynayabilir; karşılığında bundan değerli katkılar da alabilir. Freud, psikanaliz eğer yalnızca doktorlar tarafından uygulanırsa, tüm diğerleriyle aynı düzlemde öğretilen basit bir psikiyatri tekniği halini alırsa ya da, tersine, bu teknikle karışarak, "psikiyatrinin her işi gören aracı" olursa, bütün bu alışverişlerin kısır kalma riski taşıdığını da vurgular. 1928

yılında, Ferenczi'ye, bunun psikiyatrinin "geleceği için ölümcül" olacağını yazar. Psikanaliz cemiyetlerinin çoğu, özellikle Britanya Cemiyeti bu konuda onunla hemfikirdir. Fakat, diğerleri, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ndekiler, tam zıt bir tutumu benimserler. 1926 yılında, onların teşvikiyle, New York eyaleti doktor olmayanların psikanaliz yapmasını yasaklayan bir yasayı benimser; 1927 yılında New York Psikanalitik Cemiyeti aynı yönde bir karar alır. Nöbeti devralan Brill, Freud'un baskısı üzerine iki yıl sonra bu kararı iptal edecektir. Bu yatıştırıcı bir tavırdı ve bu sorun etrafında yaratılmış gerilimlerin API içinde bir kopmadan çekinilecek düzeye eriştiği bir ortamda zorunlu olmuştu.

Sorun yine de çözümlenmemişti. İki eğilim –özellikle Fransa'da– bir arada görülmektedir. Psikanalizin tedavi edici işlevine vurgu yapan bir eğilim, bir psikiyatri (dolayısıyla tıp) formasyonunu arzu edilir kabul etmektedir. Kültür ve beşeri bilimler dünyasına daha açık olan diğeri, kişisel deneyimin değerine daha fazla vurgu yapmakta ve önceden bir tıp formasyonunun gerekliliğinden kuşku duymaktadır. Bu, elbette, psikanalitik uygulama ve tekniğin ötesinde, farklı teorik açıklamalara yöneltir; Fransa'da "Lacan olayı" ve yol açacağı tartışmalar konusunda bu durum gayet iyi görülecektir.

III. – Fırtına

Aynı dönemde Avrupa'da Nazi tehdidi yükseliyor olmasaydı, yaygınlaşmakta olan bir hareket açısından bü-

tün bunlar kuşkusuz oldukça normal güçlükler olurdu. Birçok Alman psikanalist Yahudi'dir, dolayısıyla tehlike altındadır. 1933 yılında Hitler'in iktidarı ele geçirmesinden sonra yeni rejim psikanalizi "Yahudi bilimi" diyerek mahkûm eder; Berlin'de büyük bir *autodafe* düzenlenerek Freud'un kitapları yakılır. Freud bu durumu acı bir alayla saptar: "Amma ilerlemişiz... Ortaçağ'da beni yakarlardı; şimdi kitaplarımı yakmakla yetiniyorlar..." 1939 yılında öldüğünden, durumun ne kadar kötüleşeceğini neyse ki bilmeyecektir.

Baskı gören, soyulan, müşterilerinden mahrum kalan, sürekli olarak saldırı tehdidi altında kalan Alman psikanalistlerin çoğu göç ederler. Danimarka'ya, İskandinav ülkelerine, İsviçre'ye, Büyük Britanya'ya ve genellikle de –hâlâ oldukça konukseverlik gösteren– Fransa'ya giderler; çoğu durumda, bu geçici bir konaklama olur ve ardından İngiltere'ye, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'ne götürecek yeni bir yolculuğa çıkarlar. Almanya'da kalanlar sessizliğe mahkûm olur, çoğu da daha sonra öldürülecektir. Berlin Psikanalitik Cemiyeti'nden geriye kalanlar ad değiştirmek zorunda kalırlar. Yeni rejim, Cemiyeti, esinini *Mein Kampf*'tan alması rica edilen ve Nazi despotunun kuzeni Doktor Goering'in sıkı denetimi altındaki "Alman Psikoterapi Cemiyeti"ne dahil eder. İsviçre'deki Jung bütün bunlara ahlaki bir güvence verir ve hayatının sonunu üzüntü verecek bir şekilde ağır yükümlülük altına alır. Psikanaliz Almanya'da yok olur; ilhak sonrası Avusturya'dan da yok olur. Bu göç İngiltere için, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri için çok büyük zenginlikte bir katkı oluşturacak, bu ülkelerde psikanalizin gelişimine,

aynı zamanda, onun kıyısında, sosyolojinin, sosyal psikolojinin, etnografyanın ve çeşitli değişik biçimler tanıyacak olan "dinamik psikoloji"nin gelişimine önemli bir itki sağlayacaktır.

1933-1938 arasında Avusturya'da kaygı tırmanır. Bununla birlikte, Nazi hareketinin orada daha "yumuşak" kalacağına ve büyük güçlerin ülkenin Almanya'ya ilhakına izin vermeyeceklerine inanmak istenmektedir. Freud, karamsarlığına rağmen, bu yanılgıları paylaşmaktadır. Göç etmesi için baskı yapanlara ve yurt dışında onu kabul etmeyi teklif edenlere, ne olursa olsun Viyana'da kalacağı ya da ancak en sonunda buradan ayrılacağı karşılığını verir. Mart 1938'de Avusturya'nın ilhakı bu hayallere son verir. Alman birlikleri Viyana sokaklarında geçit törenleri düzenler. Nazi grupları *Verlag*'ı (psikanaliz yayınevi) yağmalarlar ve yöneticisi Martin Freud'u tutuklarlar; Gestapo Anna Freud'u bütün bir gün kendi binasında tutar, sonra politik belgeler bulma bahanesiyle Freud'ların evini basar; bir şey bulamayınca, görevliler ailenin parasını çalmakla yetinirler...

Freud bu kez yola çıkmayı kabul eder. Fakat bu kolay değildir. Yeni yetkililerin onayını elde etmek için haftalar gerekecek, Jones'un, önemli bir nüfuz sahibi Yunanistan Prensesi Marie Bonaparte'ın ve Paris'teki Amerikan büyükelçisi William Bullitt'in (ki, bir süre önce, Woodrow Wilson'la ilgili bir eser yazmak için Freud'la işbirliğinde bulunmuştur) çabalarıyla ancak mümkün olabilecektir. Bizzat Roosevelt de diplomatik yolla müdahale eder. Sonunda, Avusturya'dan ayrılma izni Freud'a ve birkaç yakınına –karısı, kızı Anna ve kişisel doktoru Max Schur– verilir.

4 Haziran 1938'de, Freud ve yakınları *Orient-Express*'le Viyana'dan ayrılırlar. Paris'te onları Marie Bonaparte karşılar. Burada bir gün geçirip Londra'ya gitmek üzere yeniden yola çıkarlar. Daha önce yerleşmeye niyetlendiği İngiltere'de Freud dünya çapında ünlü biri olarak karşılanır. Kanser ilerlemeye devam etmeseydi, bu, kâbusun ardından bir diriliş olurdu. Birkaç hafta sonra, Freud ve yakınları geniş bir eve yerleşirler. Viyana'dan getirilen kişisel eşyalarla Freud için düzenlenmiş çalışma odasının düzayak açıldığı çok güzel bir bahçesi vardır. Burada Freud birkaç hasta kabul eder. Fakat, giderek zayıf düşmektedir. Şubat 1939'da kanser o kadar yaygınlaşır ki, tedavi ve ameliyat yapılamayacağı değerlendirilir. Kızı Anna ile Max Schur yorulmak bilmeyen bir fedakârlıkla onu tedavi etmeye devam etmektedirler; fakat artık sona gelindiği, hasta da dahil, herkes için açıktır. Bir *Psikanaliz Özeti* yazacak gücü hâlâ bulsa da, ölümüyle metin tamamlanmamış kalır. Yaz boyunca gücü hızla düşer, ıstırapları dayanılmaz ölçüde artar. İkinci Dünya Savaşı Eylül başında patlak verir; bunun son savaş olduğunu söyleyen bir bildiriyi radyoda dinleyen Freud, alçak sesle, "*benim* son savaşım..." der.

Jones şunu yazar: "21 Eylül'de Freud doktoruna şöyle dedi: 'Azizim Schur, ilk konuşmamızı hatırlıyorsunuzdur. Dayanamaz hale geldiğimde bana yardım etmeye söz verdiniz. Şu an artık bir işkenceden başka bir şey değil ve hiç anlamı yok.' Schur onun elini tuttu ve ona uygun bir yatıştırıcı vereceğine söz verdi; Freud teşekkür etti ve kısa bir an tereddüt ettikten sonra ekledi: 'Anna'ya konuşmamızı söyleyin.' Kendine karşı duygusallık ya da acımanın izi

yoktu, sadece gerçek. Etkileyici ve unutulmaz bir sahne" (Jones, 1969, s. 279).

Düşük dozda bir morfinle huzurlu bir uykuya dalan Freud, 23 Eylül 1939'da, Londra'da geceyarısından biraz önce öldü.

V. Bölüm

BABANIN ÖLÜMÜNDEN SONRA

Freud 1939'da öldü. Ardından çok büyük çapta bir harekete tanık olundu. Teorik anlayışlar derinden değişim geçirdi ve, bunlarla birlikte, psikanalitik teknik ve uygulaması da değişti. Günümüzde psikanaliz Freud'un ve ilk öğrencilerinin teknik ve pratiğinden çok farklıdır. Bu hareket, oldukça farklı seçeneklerin temel sorunlar üzerinde ele alındığı birkaç ana eksende gelişti. Bundan ileri gelen anlaşmazlıklar, okulların rekabetinin ve kişisel karşıtlıkların ötesinde, verimli tartışmaların kaynağı oldu.

I. – Kadınların çocuklar konusundaki kavgası

1882 yılında, Viyana'da Melanie Reizes doğar. Arzuladığı tıp öğrenimini yapmasına koşulların el vermemesine ömrü boyunca üzüntü duyacaktır. Yine de, bu durum, 1922 yılında evleneceği Arthur Klein'ın soyadıyla psika-

naliz tarihinin en ünlü şahsiyetlerinden biri olmasını engellemeyecektir. Budapeşte'ye gider, Ferenczi'yle birlikte psikanaliz yapar ve hayatını "Dava"ya adamaya karar verir. 1919 yılında, psikanalize ilk katkısını "Bir Çocuğun Gelişimi" adıyla sunar ve Budapeşte Psikanalitik Cemiyeti üyesi olur. İki yıl sonra, Berlin'e yerleşmeye gider ve orada Karl Abraham'la ikinci bir psikanaliz yapar. O dönemde çok yeni olan bir uygulamanın, çocuk psikanalizinin uzmanı olarak tanınmaya başlar ve daha o dönemde ustanın kızı Anna Freud'la bu alanda rekabete girer. Daha sonra da onu hep destekleyecek olan Ernest Jones'un yardımıyla 1926 yılında İngiltere'ye gelip yerleşir ve 1960 yılındaki ölümüne dek orada kalır.

1919-1920 yıllarında, Melanie Klein, çocuk psikanalizi yapmayı düşünmeye başlamışken, imkânsız bir işe soyunmuş gibi gözüküyordu. Kuşkusuz, çocuklar psikanalitik bir bakış açısından gözlemlenebilirler; fakat tedavi edilebilirler mi? Engeller aşılmaz gözüküyordu. Öncelikle, eğer bir yetişkin psikanalize gelirse, bu, ıstırabını çektiği şeyin öncelikle kendi ruhsal hayatının özelliklerinden kaynaklandığını kabul ettiği ön bir yol alışın ardından kişisel bir talep temelinde olur. Çocuklarda böyle bir şey hiç olmaz, özellikle de en küçüklerde; dahası, onların dil yoluyla ifade yetenekleri sınırlıdır ve rahatsız eden bir şey olduğunda susmak için dille oynamayı gayet iyi bilirler... Onları bir sedire yatırmak ve serbest çağrışımlarından özgürce söz etmelerini istemek de söz konusu olamaz... Melanie Klein'ın bu itirazlara cevabı kusursuz bir yalınlıktaydı: Oyun çocukların kendiliğinden faaliyetidir, onlar oyun yoluyla kendilerini ifade ederler ve iletişim

kurarlar. Oyun bir şey söylemek *ister*: Bunu işitmek psikanaliste düşer...

Böylece, Melanie Klein bu temel fikirle çocukları tedaviye alır. Klinik örneklerden beslenen yazılarda, gerçekten de, çocuk oyununun, yeter ki uygun malzeme (kişiler, hayvanlar, gündelik hayattan nesneler; hepsi de tercihen küçük boyutlarda) verilsin, tıpkı yetişkin psikanalizindeki düş ya da çağrışım söylemi gibi yorumlanabilir olduğunu gösterir. Burada, kaygı dolu bilinçdışı fantazmaları ifade eden hayali yaratıların, "fanteziler"in seanslar birbirini izledikçe geliştiği ve birbirine eklendiği görülür. Bu kaygı, çocuğun ıstırap çektiği ve onu psikanaliste yöneltmiş semptomların kaynaklandığı iç çatışmaların merkezinde bulunmaktadır. Psikanalistin görevi, çocuğun kaygısını yatıştırmak için bu kaygının yorumunu çocuğa sağlamaktır. Melanie Klein, burada, *İsteri Üzerine* İncelemeler'deki (1895) katı Freudcu ortodoksluk içinde gözükmektedir. Fakat, az çok arkaik bir Freud'dan esinlenmekle eleştirilmiştir. Gerçekten de, onun yorumları, genellikle, o dönemde uygunsuz gerekçeler olan haya ya da sağduyu açısından değil, Freud'un tekrar tekrar belirttiği ve daha sonra yetişkin psikanalizinde çok genel olarak uyulan psikanalitik tekniğin amentüsü açısından şoke edici bir dobralık sergilemektedir. Bu teknik kurala göre, ancak hastadaki içsel olgunlaşma tamamlanınca yorumda bulunulmalıdır ve bu yorum bir anlamda olgun meyveyi toplarcasına olmalıdır; erken, "ham" yorum, en iyi durumda etkisiz, en kötü durumda zararlı olur. Melanie Klein okunduğunda, kimi zaman, küçük hastalarına getirdiği kimi yorumlardaki cüret –daha fazlasını söylemeyelim– karşısında şaşkınlığa düşülür; kimi

zaman onları bombardımana tutar gibidir... Ne var ki, oyunun yorumunun çocukta "bilinçdışına erişmenin en iyi yolu" olduğunu ileri sürerek, psikanalize keşfedilmemiş bir dünyayı açmıştır; doğrusu, oldukça ürkütücü, fakat dikkat çekici teorik bir argümantasyonla tarif edilmiş bir dünyadır bu. Psikanalitik hareketin tarihinde önemli bir rol oynamış ve hâlâ oynayan sorunlarla ilgili üç temel noktayı vurgulayalım.

– Öncelikle, Melanie Klein sapmayla suçlandığında kuşkusuz haklı olarak itiraz ettiği gibi, Freud'a sadakati... En azından ikinci Freud'a, 1920'den sonra "ikinci itkiler teorisi"ni, Eros ile Thanatos'un, yaşam itkisi ile ölüm itkisinin karşı karşıya geldiği teorisini sunmuş olan Freud'a sadık kalmıştır. Melanie Klein, kökensel olduğu varsayılan, aşk ve nefret çatışmasına, özellikle de ölüm itkisiyle saldırganlığa vurgu yaparken, bu görüşlerin mantıksal devamı içinde yer almaktadır.

– Teorik açıklamalarını temellendirdiği gözlemler genellikle ciddi biçimde altüst olmuş küçük çocuklara uyguladığı tedavilerinden alınmadır. Bu, kuşkusuz ki, normal gelişme üzerine görüşlerine çok dinamik bir nitelik vermeye katkıda bulunmuştur, çünkü, ona göre, normal gelişme, daha baştan itibaren, temel yıkım ve ölüm kaygılarından kaynaklanan ürkütücü fantazmalarla belirlenmiş olur.

– Olayların bir halini önceki halleriyle açıklamaya çalışan psikanalitik açıklamanın doğal bir eğilimine göre, Melanie Klein, Freud'un ve onun ardından birçok psikanalistin psykhe'nin yaratılışında çok daha geç bir döneme yerleştirdiği psişik oluşumların (Ben, Nesne, Üstben, vb.) varlığını kökenlere iyice yaklaştırma eğilimi gösterdi.

Bunun sonucunda, her ön-biçimcilikte (yani, bir oluşumu daha önceden zaten var olduğunu ileri sürerek açıklayan her teoride) meydana gelen şey olur: Zaman boyutu, paradoksal biçimde, ortadan kalkar.

Bütün bunlar birçok tartışmaya yol açmıştır. Küçük tarih, belki, öncelikle bir "kadınlar kavgası" olduğunu ve Melanie Klein'la Anna Freud'un karşı karşıya geldiğini kayda geçecektir.

1895 yılında doğan Anna, Sigmund ile Martha Freud'un altıncı ve son çocuğuydu. Bütün çocukları arasında babasına en yakın kalan oydu. Özellikle de kanserin acılı bir sınav oluşturduğu hayatının son on altı yılında (33 ameliyat geçirir). 1938 yılında onunla birlikte Londra'ya geldi ve sonuna dek yanında kaldı, kişisel doktoru Max Schur'la sıkı bir işbirliğini sürdürdü. Fakat, sadece dokunaklı sadık bir evlat olsaydı, psikanalizin küçük tarihinde kalırdı; bu tarihte başlı başına yer alıyorsa, kendisi de psikanalist olduğundan, bu tarihte kalıcı bir iz bıraktığındandır.

Babasının teorileri ve pratiğiyle çok erkenden ilgilendi ve 1920 yılında onu "Komite" üyesi ilan eden yüzüğü babasının ellerinden aldı. Melanie Klein gibi ve aşağı yukarı aynı dönemde, daha baştan itibaren çocukların psikanaliziyle ilgilendi, fakat çok farklı temellerde; ve 1927 yılında bu konuda toplanan bir sempozyumda ayrım açıkça ortaya çıktı. Anna Freud, Melanie Klein'ın yorumlarının dramatik ve "davetsiz misafir" niteliğinden ve teorik bakış açılarından şoke olmuştu (bu çekinceyi Freud da paylaşıyor gözüküyordu). Ayrıca, çocuk psikanalizinin, aktarım olasılığı bakımından, yetişkin psikanalizinden temelde farklı olduğu görüşündeydi. Yetişkinde aktarım –yani vaktiyle nes-

nesi ebeveyn olmuş düşünce, duyum, fantazmaların psikanaliste nakli– bir "yeni baskı"dır, çocukta ise bu mümkün değildir, o bütün bunları gerçek ebeveynleriyle güncel zamanda yaşamaktadır; öyle ki, psikanalist yan ebeveyn durumunda olmaktan kaçınamaz; bu temelde çalışması gerekir. Melanie Klein, buna, çocuğun hayali yaşamı çok zengin olduğundan, tersine, tedavide aktarım olgularının çok yaygın olduğu, psikanalistin her türlü buyurgan ya da pedagojik konumdan kaçınması gerektiği karşılığını verir. Fakat temel ayrım kuşkusuz başka yerdedir.

Melanie Klein patolojik olgulara vurgu yapıyor ve bundan normal bir psişik köken teorisi çıkartıyordu. Tersine, Anna Freud, *Çocukların Psikanalitik Tedavisi*'nden (1926) *Çocukta Normal ve Patolojik*'e (1965) dek, ön plana gelişimci bir teori yerleştiriyordu. Bu temelde, çocuğun psişik rahatsızlıklarını, "gelişim çizgileri"yle tanımlanmış normal güzergâhın sapma ve durmalarıyla yorumluyordu.

Her ikisi de Freud'un düşüncesine sadıktılar, fakat çok farklı yönlerini öne çıkarmışlardı. Melanie Klein "ikinci itki teorisi" olarak adlandırılması uygun görülen şeye, özellikle sevgi ve nefret arasındaki gidiş gelişe vurgu yaptı. Anna Freud ise, tersine, "ikinci topik"e, Freud'un 1920'den sonra geliştirdiği, psişik hayatı üç "merci"de, koordinasyonu zorunlu ve güç olan üç sistemde –İd, Ben ve Üstben– örgütlenmiş olarak tarif edene vurgu yaptı. Bu anlayış içinde Ben merkezi bir rol oynar. İd bir koordinasyon, düzenleme, denetim sistemidir ve görevi oldukça naziktir, çünkü, Freud'un deyimiyle, "üç efendi tarafından çekiştirilmektedir": İd'in itkisel talepleri, Üstben'in yasakları ve gerçekliğin gereklilikleri (iç dengelenme ve dış

uyumlanma şeklindeki ikili işlevi buradan kaynaklanır). Anna Freud bu konudaki görüşlerini 1946'da yayımlanmış (ama aslında savaştan önce Viyana'da hazırlanmış) *Ben ve Savunma Mekanizmaları* adlı bir eserde açıkça ifade eder.

Dolayısıyla, Melanie Klein ile Anna Freud arasındaki teorik ayrım önemliydi. İkisi de Freud'un açtığı yollar üzerine kendi fikirlerini geliştiriyordu. Fakat onların antagonizmalarının mantığı içinde bunlar zıt bir hal alıyordu. Sanki ikisi de babanın bir yanını almış gibiydi...

Bunun sonucunda, ikisinin de mensubu olduğu Britanya Cemiyeti'nde (Melanie Klein 1926'dan beri, Anna Freud 1938'den sonra) ciddi gerilimler baş gösterdi. Başlangıçta oldukça tecrit edilmiş halde bulunan Melanie Klein sonunda bu Cemiyetin çoğunluğunun görüşünü kazanmayı başarırken, Anna Freud, tersine, Amerika Birleşik Devletleri'nde geniş bir destek buldu. Melanie Klein 1960'ta öldü. Anna Freud da 1982'de, 1938 yılında babasıyla birlikte taşındığı evde –Maresfield Gardens– öldü. Tutkular yatışmıştı, fakat bu tartışmaların ortaya attığı sorular hâlâ güncelliğini korumaktadır.

II. – Psişik yaşamın başlangıçları

Freud kendi yaratısının tarihinde psişik işleyişi açıklamaya derhal kalkışmıştı: Bir işleyiş, bireyin psişik büyümesi sürecinde adım adım oluşmasının izi sürülürse daha iyi anlaşılır. Bu açıklayıcı yaklaşımın geçerliliğini hep yeniden onayladı. Bununla birlikte, asla kendisi çocuklar üzerine

gözlemlerde bulunmadı (1909 yılında "Küçük Hans"ın fobisi tartışmasının babadan alınma gözlemlere dayandığını hatırlayalım). Dolayısıyla, psişik gelişim üzerine görüşleri, aşağı yukarı tamamen, yetişkin tedavileri sırasında yapılmış klinik gözlemlerden –geriye dönük olarak– çıkarılmıştır. *Bir Çocukluk Nevrozunun Hikâyesi* (1918 tarihli "Kurt Adam" incelemesine verdiği ad) bu açıdan tipiktir: Çok parlak bir şekilde, fakat açıkça varsayımsal olarak, hastanın yirmi yıl sonra, yetişkinken ona söylediğinden yola çıkarak bu hikâyeyi yeniden oluşturmaktadır. Freud çocuktaki psişik gelişim süreçlerini ve rahatsızlıkları doğrudan incelemeye karar verir. Bunun üzerine, çocuk psikanalizinin öncü çalışmalarını hoşnutlukla karşılar ve teşvik eder; öncelikle de kızı Anna'nın ve Melanie Klein'ın çalışmalarını.

Ardından, bu ilgi alanı büyük ölçüde gelişmiş, günümüzde psikanalitik pratiğin ayrı bir branşı, teorik ilerlemenin canlı bir kaynağı ve pedopsikiyatrinin önemli bir esin kaynağı olmuştur. Bu durum özellikle üç ülkede görülür: Amerika Birleşik Devletleri (R. Spitz, M. Mahler, B. Bettelheim, vb.), Büyük Britanya (J. Bowlby, D. W. Winnicott, F. Tustin, D. Meltzer, vb.) ve Fransa (P. Mâle, S. Lebovici, R. Diatkine, M. Soulé, E. Kestemberg, R. Misès, vb.). Çocuk psikanalizinin ötesinde, bütün bir pedopsikiyatri de derinden yenilenmiş olur.

Burada özellikle üç yazar belirtilebilir: R. Spitz, J. Bowlby ve D. W. Winnicott.

1887 yılında Viyana'da doğan Doktor René Spitz, burada, çocuk psikolojisinin en yetkin öncülerinden biri olan Karl Bühler'in öğrencisi olur. Nazizm tarafından

Avusturya'dan sürülünce bir süre Fransa'da kalır, orada kurduğu ilişkiler kalıcı bir iz bırakır. Ardından, Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ederek, orada önemli bir eser geliştirir. Klinik doktor olarak, o zamandan beri "hastanede yatma" sendromu olarak tarif edilen şeye ilk dikkat çeken odur: Bir hastane odasında ilgilenilen ve temel bakımları düzgün bir şekilde yapılan, fakat insani ilişki bakımından tamamen ihmal edilen bebekler umutsuz bir ruhsal çöküntüye düşerler ve bedensel işleyişlerde majör rahatsızlıklar gösterirler, öyle ki, böyle bir bağlamda ölüm oranı büyük oranda artar. Çocuk hayatta kaldığında, bu "anne bakımı eksikliği"nin yetersiz organ gelişimi, entelektüel eksiklik gibi silinmez izler bırakma riski güçlüdür. Spitz'in bu incelemesi uygulamada önemli bir çekinceyle karşılaşmıştır, ama aynı zamanda asla unutulmaması gereken şeyi de ortaya koymuştur: Sevgi süt kadar gereklidir... Deneyci Spitz psişik gelişimin ilk evrelerini incelemeye girişerek, normal bebeklerin gelişimini, özellikle hayatlarının birinci yılında gözlemlemiştir (*Doğumdan Konuşmaya, Yaşamın Birinci Yılı*, 1965). Embriyologların aşina olduğu bir mefhumdan esinlenerek, bu ilk dönemin art arda birçok "örgütleyici"nin müdahalesinin damgasını taşıdığını belirtmiştir: Gülümseme, "sekizinci ay kaygısı" (anneden başka birini görünce verilen kaygı tepkisi, annenin yokluğunda onun temsilini çağrıştırma olasılığına tanıklık eder), "hayır", konuşma (*Ben'in Embriyo-oluşumu*, 1959).

İngiltere'de aynı sorunlar üzerinde çalışan John Bowlby, onu psikanalizin sınırlarına götüren özgün bir eser geliştirdi. Dünya Sağlık Örgütü'nün talebi üzerine 1954 yılında anne

bakımı eksikliği üzerine çığır açan bir rapor yayımladı. Daha sonra, bu sorunları teorileştirerek, insanın tüm gelişiminin, özellikle ilk evresinde, temel bir "bağlanma" ihtiyacından kaynaklandığını, bu konudaki hayal kırıklıklarının bireysel kaderleri açıklamaya geniş ölçüde katkıda bulunduğunu göstermeye çalıştı (*Attachement et perte*, 3 cilt, Paris, PUF). Bu eserde, Ferenczi'nin öğrencisi olan Macar psikanalist Imre Hermann'ın daha önce belirttiği (*L'instinct filial*, Denoël) bir fikri yeniden ele aldı. Bu konuda, Ferenczi'nin psikanalitik hareketin gelişimi üzerindeki derin ve kalıcı etkisi belirtilebilir: İngiltere'de Melanie Klein, John Bowlby, Michael Balint (tıbbi uygulamalarda reform yapılmasına katkıda bulunmuş olan bir grup çalışması yönteminin kurucusu) aracılığıyla, Fransa'da narsisizm teorisine önemli katkı sağlamış olan Bela Grunberg aracılığıyla, vb.

Donald W. Winnicott (1896-1971) psikanalize nispeten geç gelmiş bir pediyatri uzmanıdır; Britanya Psikanaliz Cemiyeti'nin üyesi olarak, burada Melanie Klein'ın etkisinde kalır, fakat bundan kurtulmayı başararak son derece özgün bir eser yaratır. Pediyatri formasyonu ve pratiği ona ilk gelişim sorunları hakkında özellikle gerçekçi bir bakış sağlar. Bu bakış, sevdiği şoke edici ifadelerden biriyle özetlenebilir: "Yeni doğmuş bir bebek yoktur..." Çünkü var olan şey, kendini gösteren şey, anne-çocuk çiftidir; ve eğer dikkat bu çiftin içinde gelişen etkileşimlere odaklanmazsa, psişik yaşamın başlangıcından hiçbir şey anlaşılamaz. Son yıllarda çoğalmış olan erken dönem etkileşimleri üzerine çalışmalar bu fikri çarpıcı biçimde onaylamaktadır (bkz. S. Lebovici, *Le nourisson, sa mère et le psychanalyste*, Paris, Le Centurion). Winnicott'un eseri özgün fikirlerle do-

ludur ve bunlar genellikle kısmen şiirsel bir tarzda ifade edilmiştir. En bilinenleri "geçiş nesnesi", "geçiş bölgesi"yle ilgilidir. Winnicott, burada, ilk gelişimin bütün evresinde, Ben ile Ben-olmayan ayrımı ana hatlarıyla belirirken, geniş bir olgular alanının var olduğunu, bebeğin bunu ne iç dünyasına ne de dış dünyaya atfedebildiğini ortaya koyar. Ardından, bu ayrım belirginleştiğinde, geniş bir "geçiş bölgesi" hep kalacaktır ve burada oyuncul faaliyet gelişecek ve burası yaratıcılığın ve bunun sağladığı hazzın yeri olacaktır (*Jeu et réalité*, Paris, Gallimard, 1971).

Bu üç yazar ve bunların ardından gelen birçok kişi, temel bir sorun üzerine, bireyleşme sorunu üzerine anlayışlarımızı geliştirmiştir: Her birimizi eşi benzeri olmayan bir kişi yapan şey nedir? Bu araştırmaların çoğu, psikanalist ile küçük hastasının yalnız başlarına oldukları, tedavinin özgül durumundan alınma gözlemler temelinde yürütülmüştür. Ayrıca, "doğal" ortamdaki, özellikle gündelik aile hayatı çerçevesindeki ve hiçbir özel güçlük göstermeyen çocuklar hakkındaki gözlemleri derlemek de –bu gözlem kalifiye bir psikanalist tarafından yapılmışsa– zorunlu görünmüştür. Burada özellikle Esther Bick'i anmak gerekir. Polonya doğumlu, tıp öğrenimini gördüğü Viyana'ya iltica etmiş olan Esther Bick, orada, Charlotte Bühler'in yönetiminde bebekleri gözlemlemeye başlamıştı. Psikanalist olarak, Londra'da, Tavistock Clinic'te ve John Bowlby'yle birlikte, bu deneyimi bebeklerin psikanalitik yaklaşımı çerçevesine taşımıştır. Böylece, "doğrudan gözlem" olarak adlandırılması uygun olan bir yöntem yaratır. Bu yöntem özellikle çocukluktaki otistik durumların kavranmasında yararlı olmuştur (Geneviève Haag).

III. – Yapıya dair seçenekler

Freud tarihe dayalı açıklamayı psikanalizin temeli yapmışsa da, psişik aygıtın yapısal birliğini ileri sürmekten geri kalmamıştır. Anna Freud ikinci topiğe (yani psişik aygıtın İd, Ben ve Üstben şeklindeki altbölümlenmesine) vurgu yaparken, teorinin (ve onun vazgeçilmez dayanağı olan pratiğin) bu ikinci yanına odaklanmıştı. Başka yazarlar da onu takip ettiler.

Burada, öncelikle Heinz Hartmann'ı anmak gerekir. Viyana'da eğitim gören Hartmann daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yıllarca başkanlık yaptığı Uluslararası Psikanalitik Birliği'nin başında önemli bir rol oynayacaktır. Geliştirdiği teori *ego psychology* ya da "Ben psikolojisi" adıyla tanındı (*ego*, Almancadaki *das Ich*'in benimsenmiş çevirisi olup *Ben* diye tercüme edilir). Bu teori, Anglosakson yandaşları tarafından genellikle "yapısal psikanaliz" olarak belirtilmiş, fakat Fransızlar çoğu kez onu "genetik psikanaliz" diye nitelemişlerdir. Bu terminolojik farklılıklar, tek başına, 1950'li yıllarda, yeni kopmalardan endişe verici boyutlara erişmiş görüş ayrılıklarının ifadesidir. İki, hatta üç psikanalizin ayrılmasına tanık olunacaktır: Hartmann, Melanie Klein ve Lacan.

Ego ve *psychology* terimleri olup biteni yeterince iyi özetlemektedir: Ben üzerine odaklanma ve daha önce ihmal edildiği ve küçümsenerek "akademik" denen psikolojiye terk edildiği söylenen süreçleri –dikkat, bellek, öğrenme, düşünce, vb.– açıklayabilen, genelleşmiş bir psikanalitik teoriye erişme özlemi. Bu genelleşme özlemi

Amerika Birleşik Devletleri'nde geniş bir kesimi uzun süre etkiledi. Hartmann, eski psikanalizden, Freud'unkinden daha öteye gidecek yeni bir psikanalizin babası olarak selamlandı… Bununla birlikte, Avrupa'da bu *ego psychology* (Ernst Kris ve Rudolf Loewenstein bunun üzerinde çalıştılar) güçlü bir küçümsemeyle karşılandı. Bunun üç tür nedeni vardır:

– Ben'in birinci işlevine, içsel dengelenmeye vurgu yapan bu teori ona "çatışmalardan bağımsız" "özerk işlevler", yani doğuşu ve oyunu, arzu ile yasağın karşı karşıya geldiği (bu, "libidinal olmayan" bir enerjiyle canlanmayı varsayar) çatışmalı dinamiğin dışında kalan (esasen bilişsel) işlevler vermeye yöneltti onu. Avrupalı psikanalistlerin çoğunun gözünde, bu, "cinsellik yükü"nden kurtulmanın –geçmişte Adler ve Jung'un giriştiğinden daha az ciddi– yeni bir teşebbüsüydü. Bununla birlikte, entelektüel ketlenmelerin klinik incelemesi bilişsel işlevlerin arzu ile arzunun tatminine karşı koyan şeyin çatıştığı dinamikten asla kaçamadığını göstermektedir…
– Ben'in ikinci işlevine, dış dünyaya uyum sağlamaya vurgu yapan teori, Ben'i diğer mercilerle, özellikle İd ile karşı karşıya getiren psişik yapı içi çatışmaları asgariye indirmeye yönelmişti; pratik düzlemde, psikanalizin uyumlu olmayan "nevrotik kişilikler"i topluma kazanma girişimi olmasından çekinildi.
– Son olarak, oldukça paradoksal bir şekilde, bu teori, açıklamayı fazlasıyla bireyin tarihinde aramakla suçlandı: "Genetik psikanaliz" nitelemesi bu temelde kü-

çümseyici bir yananlam edindi. Belki de haksız yere. Hartmann'ın dayandığı gelişim psikolojisi günümüzde elbette oldukça geçmişte kalmış gözükmektedir; tarihi çocuğun hayatını belirleyen olaylara indirgeme tehlikesi kuşkusuz vardır, oysa ki, psikanaliz bir *iç* tarihe, psişizmin oluştuğu yere başvurma eğilimi gösterir. Fakat, en azından Fransa'da, 1960'lı yılların büyük "yapısalcılık" dalgası sırasında, yapı ile tarih arasındaki karşıtlık da bu itiraza dahil olur. Burada, yapıya vurgu yapan, fakat şiddetle karşı çıktığı *ego psychology*'sinden farklı bir vurguyla bunu yapan Lacan büyük bir rol oynadı.

Psikiyatr Jacques Lacan (1901-1981) pek konformist olmayan parlak bir zekâ olarak kendini hemen belli etmişti. Ününü daha savaş öncesi dönemde, paranoya üzerine dikkat çekici bir tezle oturtmaya başlamış, ardından, benlik bilincinin kökeninde bulunan, bebeklerde aynada kendini tanıma üzerine bir çalışma yapmıştır (bu çalışmada Henri Wallon'un az çok farklı bir perspektif içinde daha önce ifade ettiği görüşleri ele almıştı). Savaştan sonra, Lacan, Fransız psikanaliz dünyasını sarsacak kişisel bir teorileştirme, pratik ve eylem geliştirecekti.

Son derece karmaşık, üstelik –özellikle son dönemde– çarpıtılmış bir sentaks içinde, uydurma kelimeler ve semantik oyunlar bakımından zengin, oldukça tuhaf bir dilde ifade edilen bir eseri birkaç satırla özetlemek kuşkusuz kolay değildir. Öz olarak, belki, Lacan'ın ifade edeceği şey, 1953 yılında, Roma'da, "Psikanalizde Sözün ve Dilin İşlevi ve Alanı" adıyla verdiği bir konferansta zaten ifa-

de edilmişti. Bu konferansa daha sonra sıklıkla referansta bulunarak, bu "Roma söylevi"ni öğretisinin köşe taşı sayacaktır. Burada, sözün, hastanınkinin ve muhtemelen psikanalistin sözünün "psikanalitik alanda" aralarında gelişen alışverişlerin dayanağı olarak temel rolünü hatırlatıyordu. Bu bir gerçekliğin basitçe hatırlatılması olsaydı, bu noktada kalırdı. Fakat, psikanalizin tek bir aracı vardır: Bu, "hastanın sözü" önermesiyle daha öteye gider. Dilbilimden ve öncelikle Saussure'ünkinden güçlü bir şekilde etkilenen Lacan, gerçekten de hastanın kullandığı dilde anlam ilişkilerine vurgu yaptı. Bunlar bilinçdışı süreçlerin oyununu tanımlayan anlam ilişkilerine benzer varsayılmıştı: "Bilinçdışı bir dil gibi yapılanmıştır" temelli ünlü ifadesi buradan gelir. Her anlamlandırmayı tanımlayan gösteren/gösterilen ilişkilerini etkileyebilecek nitelik değişimlerine ve yer değişimlerine duyduğu ilgi ve metafor ve metonimi [sözcük değişimi] gibi eski retorik mecazlarının psikanalizin hizmetine sunulması da buradan kaynaklanır. Böylece, –Lacan'ın sevdiği hermetik üslup karşısında cesareti kırılmış– okurun sonunda başka gösterenlere gönderme yapan bu gösterenlerin hiçbir gösterilene gönderme yapmadığı duygusunu edindiği "gösteren yollar" tanımlanmış olur; duyumlara ve bunun kökeninde bulunan şeye pek dikkat etmez, cinsellik bir kez daha kapı dışarı edilmiştir… Artık okur klinikle bağlarını göremediği soyut bir düşünceyle karşı karşıya olduğu izlenimi içindedir; bu, Antaios için toprak neyse psikanalist için de o olan kliniğin ortaya koyduğu olguları her zaman onaylamış olan Freud'u –psikanalistin kendini yitirmemesi için olgulara parmak basması gerekir– elbette şoke ederdi. Yine de, Lacan, öğrencileri

üzerinde ve onun ötesinde dinleyicileri üzerinde uyguladığı kişisel etkiden yararlanarak, "Freud'a dönüş" adıyla Paris "entelijensiya"sında –hatta bunun ötesinde, genel kamuoyunda– büyük bir üne ulaştı, öyle ki, bir süre boyunca, Fransız mikro-kozmosunda "Lacancı" psikanalizden başkasının olmadığı bile sanıldı.

Ego psychology ile psikanalizin Lacancı versiyonu ne kadar farklı olsa da, yine de, ortak bir noktaları vardır: Psişik aygıtın *senkronik* incelemesine vurgu yapmak. Düşünce süreçlerinin incelenmesine bağlı kalmış yazarların çoğu bu konuma yerleşirler. Freud, *Bilimsel Bir Psikolojinin Anahatları*'ndan (1895) bellek süreçleri ("Büyülü Blok Üzerine Not", 1925), inkâr (1925), vb. üzerine geç dönem yazılarına dek bunun temellerini atmıştı.

Psikanalist açısından düşünce süreçlerinin incelenmesi üç eksene göre yönetilmelidir:

- Ekonomik eksen, yani enerjetik eksen (Freud düşünceyi "küçük enerji miktarlarının yer değiştirmesi" olarak tarif ediyordu). Bu durumda, düşüncenin manipüle ettiği temsillerin yatırım ve karşı-yatırım olgularıyla, temsiller ile duyumlar arasındaki bağlarla, tecrit (bir temsil ona eşlik etmesi gereken duyumdan tamamen kopuk olarak ortaya çıkar) gibi olgularla ilgilenilir.
- Dinamik eksen: Düşünce süreçleri, psişizm sahnesinde cereyan eden çatışmalarla ilişkileri içinde kavranır. Bu durumda düşünce hem dünyayla ilişkilerin ve dünya üzerinde bir nüfuzun aracı olarak, hem de işin içindeki çatışmaların savunmacı hazırlığını sağlayan bir dönüşümler sistemi olarak düşünülür.

– Topik ekseni; çünkü düşünce süreçleri bu durumda bilmemenin olduğu kadar bilmenin de hizmetinde görülürler. Görünüşte, paradoksal biçimde, "bilinçdışı düşünceler", "bilinçdışı düşünce süreci" gibi mefhumlara varılır. Bu açıdan, (ara merci, bilincin bekleme odası) Önbilinç incelemesine ve fantazma ile eylem arasındaki ilişkileri düzenleyen zihinselleştirme süreçlerinin oyununa yönelik büyüyen bir ilgiyi belirtmek gerekir.

Bizzat "düşünce" mefhumu, bu çalışmalarda, psikolojinin "bilişsel süreçler" başlığı altında ele aldığı şeyin çok ötesinde, iyice genişler. Sınırları belirtmek bile güçleşir; ve bu teorik çabayı göstermiş olan yazarların çoğu, her biri kendi bakış açısından, bizzat psikanalitik teoriyi bütünüyle yeniden şekillendirmeye yönelmiştir.

Bu teorisyenlerin en tanınmışı kuşkusuz ki W. R. Bion'dur (1897-1979). Bion, bizzat düşüncenin kökeninde ve altyapısında bulunan olguları mümkün olduğunca kesin bir şekilde biçimlendirmeye çalışmıştır (*Dikkat ve Yorumlama* adlı eserinin altbaşlığı "Sezgisel Kavramaya Bilimsel Bir Yaklaşım"dır). "Düşünülemezi düşünmek", yani yetişkin olarak sahip olduğumuz düşünce ve dil aletleriyle düşüncenin ön belirtilerini tarif etme çabasına girişme meziyetini o göstermiştir.

Bazı Fransız yazarlar, psikanalitik düşünce teorisine önemli çalışmalarla damgasını vurmuştur; özellikle D. Braunschveig, M. Fain, P. Luquet, A. Green, J.-L. Donnet, C. Le Guen gibi isimler sayılabilir. Keza P. Marty ile çalışma ortakları da bazı psikosomatik hastalarda "işlemsel

düşünce" denen çok özel bir işleyiş tarzını tarif etmişlerdir (bu daha ileride ele alınacaktır).

IV. – Kültürün ağırlığı

Kişi eğer kendi tarihine bağlı olarak şekilleniyorsa, elbette bu tarihin özel durumlarını dikkate almak gerekir. Freud kimi zaman bunu dikkate almamakla ve bağlamından koparılmış psişik bir "monad"ın işleyişini teorileştirmekle eleştirilmiştir. Bu eleştiri fazla aşırıdır, çünkü, klinik düzleminde açıklamanın özü çocuğun yakın çevresiyle, en başta da ebeveynlerle ilişkilerinde aranır; ve psikanalitik teorinin birçok veçhesi psişik aygıt ile dış dünya arasındaki bağlara gönderme yapar (örneğin, özdeşleşme, yansıtma ve içeyansıtma, "dış" nesne, yani çevredeki gerçek kişi ile buna psişik yapı içinden cevap veren "iç" nesne arasındaki ayrım gibi mefhumlar). Bununla birlikte, Freud'un kendi pratiğinde toplumsal çerçevelere, bireysel bir yazgı şekillendirmeye katkıda bulunabilecek toplumsal, kültürel, ekonomik koşulların çeşitliliğine pek dikkat etmediği doğrudur. Onun teorisinde durum farklıdır: *Totem ve Tabu*'dan (1913) başlayıp, *Kitlelerin Psikolojisi ve Ben Analizi*'nden (1921) ve *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nden (1927) geçerek *Kültürdeki Huzursuzluk*'a (1930) dek, sosyoloji ve antropolojiyle flört ederek, bireysel psişizmle beşeri toplulukların gelişim ve işleyişini birbirine bağlamaya çalıştığı yazıları çoktur. Böylece, çoğunlukla kişisel tercihlerinin damgasını taşıyan geniş sentezler geliştirir ve buradan yola çıkarak kendi döneminin anahatlarını

oluşturur, fakat bunlar metapsikolojiyi asla tartışma konusu etmezler.

Takipçilerinden bazıları daha az ihtiyatlıydı. Wilhelm Reich bunlardandır. Psikanalize olduğu kadar Marksizme de tutkuyla bağlı olan Reich, bunların imkânsız sentezini yaratmak istedi. Herbert Marcuse'ün de ünleneceği bu türden bir dizi çabanın ilkini o gösterecektir. Reich muğlak anlayışlara ve sonuçları kuşkulu ifadelere eğilimli bir kişiydi ve kendi kişisel patolojisi onu psikanalizden tamamen ayrılan çılgın bir yapıma yöneltti. Geza Roheim ise daha dengeliydi. 1919 yılında, Bela Kun'un kısa hükümet döneminde bu Macar'a etnoloji kürsüsü emanet edilmişti ve daha sonra psikanalitik antropolojinin kurucusu olarak kabul edildi. "İlkel" denen toplumlarda cinsellik konusunda etnolog Bronislaw Malinowski'yle uzun bir tartışmaya girerek, sorunu alanda incelemek üzere özellikle Somali, Avusturalya ve Melanezya'ya gitti. Diğer birçok kişi gibi Roheim da eserinin özünü Avrupa'da Nazizmin yükselişinden sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirdi. Georges Devereux de (1908-1986) bu kişilerdendir. Etnopsikiyatrinin babalarından biri olan Devereux, Amerika Birleşik Devletleri'nde, keza Paris'te hem yöntemler hem de Freud referansı konusunda sürekli bir kesinlik kaygısıyla çalıştı.

1935'ten itibaren ve özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nde, psikanalistlerin, psikiyatrların, psikologların, sosyologların, etnologların, filozofların, vb. çok zengin ve çeşitlenmiş göçünün etkisiyle, "kültürcü" denen ve kendini psikanalist saymaya devam eden –ama kimi zaman böyle oldukları tartışmalı– psikanalistlerden psikanalizden

etkilenmiş etnologlara kadar giden bir hareket gelişti. Bu ikinciler arasında Margaret Mead ve Ralph Linton'un yanı sıra, psikanalitik harekete kuşkusuz daha yakın olan Abram Kardiner, Ruth Benedikt, Erik Erikson (*Çocukluk ve Toplum*, 1966) sayılabilir. Fakat, bizi burada özellikle birinci gruptakiler ilgilendirmektedir. Özellikle iki ad sayılmalıdır: Erich Fromm ve Karen Horney.

Frankfurt'ta öğrenim gören Erich Fromm 1933 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etti. Batılı toplumlarımızın evrimi, uyguladıkları baskılar ve bunlarda yaşayan bireylerin yazgısı üzerine geniş ve cömert mülahazaları benimseyen, açık fikirli Erich Fromm özellikle *Özgürlük Korkusu*'nu (1941) analiz etti. Berlin'de Abraham'ın öğrencisi olan Karen Horney Chicago'ya, ardından da New York'a göç etti. *Çağımızın Nevrotik Kişiliği*'ni (1937) oluşturan kültürel koşullanmaları ortaya sermeye çalışarak, bizim toplumumuzda büyüyen ve yaşayan bireylerin saldırgan tutumlar açısından tabi oldukları çelişik buyruğu özellikle vurguladı: Burada saldırganlık kimi biçimleriyle mahkûm edilirken, başka biçimlerde –özellikle profesyonel hayatta ve orduda– teşvik edilmiştir.

Bu gelişmelerden kimileri psikanalizden uzak tutularak ondan ayrılmış ve tamamen farklı bir teori ve pratik yaratmıştır. "Çok küçük gruplar –öncelikle de aile– içinde iletişim olgularına vurgu yapan "sistemik" teorinin durumu budur (P. Watzlawick ve diğerleri, *Bir İletişim Mantığı*, 1967). Bu teoriye, Avrupa'da az tanınan fakat Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük etkide bulunmuş psikiyatr ve psikanalist Harry S. Sullivan'ın takipçileri arasında rastlanır.

Geliştirilen başka teoriler de psikanaliz alanına dahil olma iddiasında bulunmuş, ancak psikanalitik hareketin sorumlu mercileri onlara bu hakkı vermemiştir: Örneğin, 1941 yılında, New York Psikanaliz Enstitüsü'nden atılan Karen Horney benzer bir ad altında başka bir enstitü kurdu. Bu tür serüvenler, psikanalizin sulanması, teorik yavanlaşması, hatta imgesinin belli dönemlerde ve belli bağlamlarda ciddi biçimlerde bozulabileceği uzlaşmaların tehlikesini doğurarak, belli bir karışıklığa katkıda bulundular.

Freud'un ölümünden sonra, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden otuz ya da kırk yıl içinde psikanalitik harekete damgasını vurmuş belli başlı akımlar bunlardı. Bu tabloyu burada genişletmek mümkün değildir; başka düşünce akımları da tartışılmalı, başka yazarların da adı geçmeliydi. Fakat, bu kısa tablo önemli bir değişimin o dönemde meydana geldiğini göstermeye kuşkusuz yetti. Freud'u okumak hâlâ şarttır. Fakat günümüzde bir psikanalizin Kurt Adam'ınki gibi yürütülebileceğini ya da 1905'te ifade edilen teorik bir argümanın olduğu gibi alınabileceğini düşünürsek yanılırız. Freud'un eseri kurucu olmaya devam ediyorsa da, bütün sonuçları ışığında, sonraki etkileri içinde sürekli yeniden değerlendirilmelidir. Hareket, sorun oluşturmaya devam eden bir çeşitlilik içinde devam etti. Bir sonraki bölümde ele alınacak olan budur.

VI. Bölüm

ÇAĞDAŞ GELİŞMELER

Psikanaliz hareketi günümüzde canlılığını korumaktadır. Uluslararası Psikanaliz Derneği, 10 bin civarında üyesi bulunan yaklaşık 80 psikanaliz cemiyetini (ayrıca, "yeni ortaya çıkan" ya da politik nedenlerle daha önce kapalı ülkelerde başlı başına cemiyet olmaya yönelmiş, daha dar boyutlardaki "inceleme grupları"nı) bir araya getiren geniş bir örgütlenmedir. "Psikanaliz" sıfatının hangi durumda haklı olarak edinildiğini bilmek her zaman kolay olmasa da, psikanaliz derneklerinin bağlı bulunduğu başka birlik ve gruplar da vardır, bunlar kimi zaman çok sayıda üyeye sahiptir. Uluslararası, ulusal ve bölgesel kongrelere rapor ve tebliğlerin aktığı görülür. Dergi ve kitaplar öyle çoğalmaktadır ki, bir psikanalizin kendi dilinde çıkanların bile hepsini okuması imkânsızdır. Psikanalizin kültürel etkisi önemliydi ve önemini korumaktadır; imajı zaman zaman belirsiz kalsa da, (kimi zaman Françoise Dolto'nunki gibi etkin bir kamusal ifade sayesinde) genel kamuoyunda psikanalistlerin varlığını bilmeyen kimse yoktur.

Bununla birlikte, karamsarlar psikanalizin kötüye gittiği itirazında bulunmaktadırlar. Daha "bilimsel", daha kısa, daha etkin ve özellikle daha az masraflı yeni psikoterapi teknikleri gelişmektedir; daha kısa eğitimler gerektiren, daha "standartlaşmış" uygulamalar kamuoyundan ve özellikle sosyal güvenlik örgütlerinden ve sigorta şirketlerinden destek görmektedir... Psikanaliz üniversite eğitimlerinde geniş bir yer tuttuktan sonra, tutumunun dar görüşlü bir bilimsellik adına tartışma konusu edildiği görülmektedir. Kimileri psikanalizin başını döndüren kendi başarılarıyla ölme riski taşıdığını, zaten bu başarıları can sıkıcı teknik ve pratik uzlaşmalarla, ruhunu yitirdiği teorik bir yavanlaşma pahasına elde ettiğini ileri sürmektedir. Psikanaliz literatürünün, uzman olmayanın moralini bozan kapalı bir dil kullanmadığında, genellikle fazlasıyla tekrarcı olduğunu ekleyenler de vardır. Bu literatürde gerçekten yeni bir katkıyı nasıl ayırt ederiz?

Karamsarlar psikanalizde artık hiç yenilik yapılmıyor diye itiraz etmektedirler. Çünkü psikanalizin alanı fiziğin ya da kimyanın alanı değildir. Belki de, psikanalizde Freud'un kendi kendine psikanaliz yaptığı o kurucu dönem sırasında ortaya çıkandan başka "keşif" hiç olmadığı gibi, başka bir keşfin olmayacağı da düşünülebilir. Psikanalitik alanda bilginin ilerlemesi bambaşka düzlemdedir. Bu, vaktiyle psikanaliz alanının dışında görülen psişik güçlüklerin sorumluluğunu üstlenmeye davet eden yeni klinik uygulamalar temelinde fikirlerin bir ilerlemesidir. Böylece, pratikten doğan bu fikirler, zaman zaman, büyük teorik akımların gelişim çizgilerine bağlı olarak yeniden düzenlenirler ve karşılığında deneyim de yeniden oluşur.

Çağdaş hareketin özünü kısaca belirteceğiz.

I. – Nevrozların ötesinde

Öz olarak, önceki bölümde özetlenen önemli teorik akımlar nevrozlar üzerinde odaklanmış bir psikanalize özgüdür. Nevroz terimini biraz aydınlatmak gerekmektedir, çünkü ikili bir veçhe gösterdiği psikanalizde özgül bir anlam edinir. Bir yandan, psişik alandaki can sıkıcı bazı yapılanmaları belirtir; bunlar özellikle çatışmalı, enerji bakımından masraflı, kişisel ıstırap ve uyumsuzluk kaynağıdırlar ve psikiyatrinin klasik olarak psikopatolojik düzende kabul ettiği durumlara (isteri, takınaklı nevroz, fobik durumlar, vb.) denk düşerler; diğer yandan, her *normal* psişik gelişimin "nevrotik" olduğu söylenir ki bundan anlaşılması gereken şey, belli bir evreden yola çıkarak, Oidipusçu çatışmaya bağlı olarak örgütlendiğidir. Burada belirgin bir çelişki vardır; psikanalitik düşüncenin "normal" olanı "patolojik" olandan çok radikal bir şekilde ayırmayı reddettiği ve "patolojik" olanın açıklanmasını "normal" olanda aradığı hatırlanırsa, bu daha iyi anlaşılır.

Bununla birlikte, normal ile patolojik arasındaki bu sürekliliğin dışında kalan ve bu iki olgu düzeninden ikincisine açıkça dahil gözüken durumlar vardır. Psikanaliz başlangıçta bunu çok fazla dert etmemişse de, otuz, kırk yıldır bu durumlara gösterilen ilgi artmaktadır.

Psikozlar. – Önemli bir araştırma akımı yetişkin psikozlarıyla ilgilidir. Psikanalizin bu ciddi durumlara ilgi-

si aslında oldukça eskidir, çünkü (İsviçre'de Bleuler'in yönettiği ünlü Burghölzli psikiyatri kliniğinde psikiyatr olan) Jung bunu 1910'a doğru Freud'la dostlukları sırasında fazlasıyla tartışmıştı. Freud daha sonra psikozların ortaya attığı sorunlara, özellikle paranoyaya defalarca geri dönmüştü. Özellikle 1911 yılında *Başkan Schreber'in Anıları*'na ayırdığı metinde bu görülür. Bununla birlikte, ardından, bu ilgi onda oldukça marjinal kalmış, bu vakalar ona özellikle klasik psikanalitik teknikle erişilmez gelmiştir ("çerçeve"ye saygı gösterme imkansızlığı, dilin ve düşüncenin çarpıtılması, aktarımın ve karşı-aktarımın özellikleri, vb.).

Aralarında –başkalarının yanı sıra– Paul Federn, Herbert Rosenfeld, Harold Searles, Wilfred Bion, Piera Aulagnier'nin (*Yorumun Şiddeti*, 1975) bulunduğu bazı öncüler yine de bu soruna büyük ilgi gösterdiler. Bu çaba teorik planda kalır, çünkü ruhsal yapının oluşumunun ancak çok geçmiş evrelerine uzanarak anlamaya çalışılabilecek, çok ciddi olarak bozulmuş psişik yapılar söz konusudur; teknik düzlemde ise bu vakalara uyarlanmış terapi yöntemleri yaratılmıştır (bkz. J. Chambrier, R. Perron, V. Souffir, *Psychoses*, 3 cilt, Paris, PUF, 1998). Tedavi pratikleri düzleminde bu düşünce gerçek bir kurumsal çerçevenin içinde yer alır ve birçok ülkede psikiyatri alanında "tımarhane duvarları"nı yıkmaya kadar varılmıştır; François Tosquerelles gibi çok sayıda psikanalist psikiyatr bu harekette çok aktif bir rol oynamıştır. Fransa'da bu konu çok özel bir ilgiye yol açmış olup, özellikle Henri Ey'nin başı çektiği *Évolution psychiatrique* [Psikiyatrik Evrim] hareketi içindeki çok sayıda psikanalistin katıldığı tartış-

malardan destek görmüştür. Burada özellikle Paul-Claude Racamier'nin (1924-1996) adını anmak gerekir. Racamier psikotiklere dair çok özgün bir bakım çerçevesi yaratmış ve bu temelde çok özgün bir teorileştirme geliştirmiştir (*Kökenlerin Dehası*, 1992; *Ensest ve Ensestvari*, 1992). Bu genel hareket kapsamında, pratikler esnekleşmiş, psikiyatrik ve psikanalitik yaklaşım ve sorumluluk üstlenme şekilleri birleşmiştir (kemoterapiyi, bireysel psikoterapi ile kurumsal eylemi birleştiren "bağdaşık terapiler").

Sınır durumlar. – Psikanalistler, psişik işleyişi nevrozlar çerçevesinde (yani, esasen Oidipusçu çatışma çerçevesinde) güçlükle kavranabilen, fakat psikotik yapılar olarak kabul etmekte de güçlük çekilen artan sayıda hastayla karşılaşmaktadır. Günümüzde bu tür durumların kendilerine danışanlar arasında çoğunluk oluşturduğunu kabul edenler de vardır... Bu saptama, başka psişik işleyiş tarzlarına bağlı olan "borderline" ya da "sınır durum" hastalar mefhumunun kaynağında yer almaktadır (Otto Kernberg, *Kişiliğin Sınır Rahatsızlıkları*, 1979). Peki ama bu yeni bir hastalık tanım kategorisi midir? Bu işleyişlerin çeşitliliği karşısında tereddüt edilebilir (her şeyin içine tıkıldığı, bütün belirsiz vakaların yerleştirileceği bir sözde-kategori yapma tehlikesi); tanımı da oldukça zahmetlidir. "Sınır" terimine rağmen, nevroz ile psikoz arasında ara bir kategori söz konusu değildir, fakat başka türlü olduğu düşünülebilen birçok rahatsızlık söz konusudur, bu da psikanalitik teorinin çok hassas bir şekilde elden geçirilmesini gerektirir. Örneğin, Heinz Kohut, kişisel kimliğe dair majör rahatsızlıklar söz konusu olduğunu düşünerek bu işe

girişmiştir (*Benlik*, 1974). Jean Bergeret'ye göre (*Narsistik Patoloji*, 1996), genellikle –Freud'un deyimini kullanırsak– Oidipus çatışmasının "çözüldüğü", fakat yapılandırıcı şekilde örgütlenemediği vakalardır bunlar. Bu durumda, duygulanım ve temsil birbirinden doğru dürüst ayrılamaz, ihtiyaç gecikmeden tatmin talep eder, ketlenme karşısındaki hoşgörüsüzlük aşırı öfkeye yol açar, gerçekliğin kısıtlamaları göz ardı edilir, vb. Bu da anti-sosyal tutumlara neden olabilir. Bu duruma daha çocuklukta rastlanabilir (Roger Misès, *Çocukluğun Sınır Patolojileri*, 1990) ve aile yapılarının, eğitim uygulamalarının, enformasyon araçlarının (özellikle şiddetin ve cinselliğin en açık temsillerine neredeyse özgür erişimle birlikte) evriminin bu konuda önemli bir rol oynayıp oynamadığı düşünülebilir.

Otizmler ve çocuk psikozları. – 1943 yılında Amerikalı bir psikiyatr olan Léo Kanner "erken çocuk otizmi" diye adlandırdığı bir sendromu ayırmayı önerir; psişik gelişimde çok ciddi bir gecikmenin (konuşma yokluğu ya da çok zayıf ve bozuk konuşma), çevreyle "iletişimsizliğin" ve çarpıcı patolojik tezahürlerin (ritüeller, basmakalıp ifade ve davranışlar, her türlü değişim karşısında hoşgörüsüzlük, vb.) etkilediği çok küçük çocuklarda görülür. O zamandan beri çok sayıda çalışma bu durumların incelenmesine, nedenlerinin araştırılmasına ve tedavilerin uygulanmasına ayrıldı. Kimi zaman can sıkıcı biçimde abartılan görüş ayrılıkları üzerinde, iki düşünce ve eylem okulu arasında talihsiz bir ayrıma gidildi (bu konuda Denys Ribas'nın muhteşem sunumuna bkz. *Otizm Üzerine Tartışmalar ve Tanıklıklar*, 2004). Birileri organik (yapısal ya da tesadüfi)

fakat genel vakalarda klinik olarak doğrulanmamış bir etiyolojiye vurgu yapmaktadır; bundan çıkan kanaat, bu tür nedenlerin etkin tedavisinin dışında, özel eğitim yöntemlerine bağlı olarak istikrarlı durumların söz konusu olduğudur. Diğerleri, genellikle psikanalitik bir yaklaşım çerçevesinde, bu rahatsızlıkların ve gelişim tarzlarının büyük çeşitliliğini ortaya koyarak, burada, sonradan edinilmiş durumlar, ciddi biçimde handikaplı, fakat eğitsel eylemle birlikte, bireysel ve kurumsal psikoterapik bir eylemin etkili olabileceği yapılanma tarzları görme eğilimi gösterirler. Her iki tarafın kullandığı dil bile anlaşmazlık anlamına gelir, çünkü birinci yaklaşımda daha ziyade tekil olarak *otizmden* söz edilirken, ikinci yaklaşımda çoğul *otizmlerden* söz edilir, genellikle de "çocuk psikozları" terimi kullanılarak yetişkin psikozlarıyla arasındaki belli bir süreklilik belirtilir. Yetişkin psikozları terimi, çok genel olarak, bu vakaların (ben-başkası ayrımsızlığından, "hiçleşme"den kaynaklı) aşırı bir kaygıyla ve bu kaygıya karşı mücadele edici psişik mekanizmalarla haklı gösterilir. Burada özellikle belirtilmesi gereken okullar, Amerikan (B. Bettelheim, M. Mahler), İngiliz (D. W. Winnicott, H. Segal, F. Tustin, E. Bick, D. Meltzer ve çalışma arkadaşları) ve Fransız (özellikle Lacan'dan etkilenmiş olan M. Mannoni, S. Lebovici, R. Diatkine, R. Misès, G. Haag, vb.) okullarıdır. Bu çalışmalar psikanalitik düşüncenin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır, çünkü, özellikle işlemediği ya da çok kırılgan kaldığı durumlarda bireyleşmenin temellerini sorgulamaya kadar uzanmışlardır; dolayısıyla, psişik yapı oluşumunun temel bir yanı söz konusudur (bkz. R. Perron, D. Ribas, *Çocukluk Otizmleri*, 1994).

Psikosomatik rahatsızlıklar. – Bu durumda gerçekten organik hastalıklar söz konusudur, fakat psişik yapının oluşum faktörlerinden kuşkulanmak için de haklı gerekçeler vardır (yani, nedenselliğin en azından bir kısmının kişinin psişik yaşamında aranması gerektiği düşünülür). Bu tür vakalarda, sanki kişinin *psişik* çatışmaları, nevrotik kişiliklerde "zihinselleştirme" denen bütün bir psişik çalışma aracılığıyla hem bağlam değiştirmiş ifadeyi hem de enerji boşalmasını sağlayan çıkışları bulamıyormuş gibi cereyan eder her şey (isteri semptomları bu durumu açıkça ortaya koyar); bunun yokluğunda, uyarı doğrudan doğruya vücudun içinde akarak yaşamsal işlevleri bozar. Sinir sistemi ile iç salgı düzenlemelerinin kafanın içinde karmakarışık bir hal aldığı düşünüldüğünde, bu bizi şaşırtmamalıdır. Bununla birlikte, klinikte, somatik bir hastalığın psişik *sonuçlarıyla* (kaygı, G. Canguilhem'in deyişiyle, başka bir "yaşam tarzı" benimseme, vb.) psişik *nedenlerini* birbirinden ayırmak nazik bir durumdur. Somatik süreçleri ihmal etmekten kaçınmak gerekir; "vahşi", basitleştirici yorumun en zararlı olabileceği alanlardan biri budur. Bu fikir akımının öncüsü, hiç tartışmasız, Alman bir doktor olan ve Freud'un çok değer verdiği ("İd" terimini ondan almıştı) özgün bir zekâ sahibi Georg Groddeck'ti (1866-1934).

Bu tür araştırmalar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde F. Alexander ve H. F. Dunbar'la birlikte, Fransa'da ise psikanalist doktorların, özellikle Pierre Marty, Michel Fain, Michel de M'Uzan, Christian David'in (*Psikosomatik Soruşturma*, 1963; P. Marty, *Hayatın ve Ölümün Bireysel Hareketleri*, 2 cilt, 1976 ve 1980) itkisiyle, keza J.-P. Valabrega gibi yazarlar saye-

sinde gelişti. Kimi zaman çok ciddi olabilen organik hastalıklar konusunda psikosomatik yaklaşım teorik düzlemde verimli görülür ve tedaviye yeni imkânlar sunar (Paris'te bir "Psikosomatik Enstitü" vardır; bu devlet hastanesi bu yaklaşıma bağlı vakaları ele alır).

II. – Alanın genişlemesi, yeni pratikler

Psikanalistin tavrı günümüzde klasik "divan-koltuk" düzeneğinin ve onun ilk uzantısı olan yüz yüze görüşmenin çok ötesine gitmektedir. Bu tavır yine de psikanalitik alanda kalan başka terapi teknikleri de kullanabilir; fakat genellikle psikiyatr ya da psikolog psikanalitik deneyimde ve muhtemelen psikanalitik eğitimde yeni araçlar bulurlar. Bir cerrahi bölümünde, böbrek diyalizi, pediyatri, jerontoloji, vb. bölümlerde, hatta bir hapishanede bir ekibin çalışmasına katılım söz konusu olduğunda bu yeni araçlar özellikle değer kazanır (bkz. R. Perron ve diğerleri, *Psychanalystes, qui êtes vous?*, 2006. Konuyla ilgili iyi bir belgeleme çalışması Paris Psikanaliz Cemiyeti'nin internet sitesindeki –www.spp.asso.fr– "Psikanalizin Uzantıları" başlığında bulunabilir).

Psikanalizin bu uzantıları, üst üste biniyor olsalar da, iki başlık altına yerleştirilebilir. İlki, esasen bir öncekinde sözü edilen uygulama alanlarıyla ilgilidir: yetişkin psikozlarının ve çocuk psikoz ve otizmlerinin sorumluluk altına alınması, psikosomatik, çocuk ve ergenlerin psikanalizi ve bunun ötesinde pedopsikiyatri... İkinci başlıkta, teknik tarzları kısaca gözden geçireceğiz.

Öncelikle, grup dinamikleriyle ilgili psikanalitik bir yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşım, öncelikle, İngiltere'de, grubu oluşturan bireylerin bilincinden geniş ölçüde kaçan zımni "temel varsayımlar" işareti altında bulunan dar grupların işleyişini incelemiş olan Bion tarafından geliştirilmiştir. Böylece, bir "grupsal bilinçdışı"ndan söz edilebilir ki, Didier Anzieu, sonra da René Kaes "grupsal psişik aygıt"ı bu çerçeveye dahil etmişlerdir. Bion üç tane "temel varsayım" tanımlamıştı: ödüllendirici bir kişiye bağımlılık, simetrik olarak zarar verici konuma yerleştirilen bir kişiye yönelik saldırı-kaçma ve mesihçi bir beklenti çerçevesinde çift olma.

Bu perspektif içinde çok çeşitli eylemler yürütülebilir. Hedef, katılımcıların gözünde grubu yöneten ve muhtemelen frenleyen ya da bozan şeyin aydınlatılmasıyla bir grubun işleyişini iyileştirmek olabilir: Michael Balint tıp ekiplerine yardımcı olacak bir tekniği bu şekilde tanımlamış ve bu teknik büyük başarı elde etmiştir. Bu tür teknik, suiistimal edici bir şekilde psikanaliz terminolojisini kullanmaya devam ederek psikanalizin alanının çok ötesinde, iş yerlerindeki yaşama da ihraç edilmiştir. Fakat, hedef açıkça terapi edici de olabilir. Bu durumda, bir hasta grubunu "tedavi etmek" ya da daha özel olarak bu grubu oluşturan kişileri tedavi etmek söz konusu olur.

Romanyalı bir doktor olan ve hastalarına teatral doğaçlamalar önermeyi hayal eden J. L. Moreno'nun yenilediği bir tekniği genel olarak kullanan psikanalitik psikodramlar bu sonuncu hedef içinde yer alırlar. Bu doğaçlamaların bilinçlenmeye elverişli olacağı, aynı zamanda kişisel ıstırapların ifadesiyle bir katharsis etkisinde bulunacağı

da sanılmıştı ("katharsis" terimi Antikçağ tiyatrosundan gelir ve dram kahramanlarıyla özdeşleşme yoluyla ruhun "arınması"nı belirtir). Teknik özellikle Fransa'da Serge Lebovici, René Diatkine ve Evelyne Kestemberg'in inisiyatifiyle geliştirildi. Ana ilke, çatışmaların, psikanaliz seansında olduğu gibi *söylenmesi* değil, bir tiyatro sahnesinde olduğu gibi *oynanmasıdır.* Hastanın, bir anıdan, bir düşten, güncel bir olaydan, vb. yola çıkarak bir oyun teması belirlemesi istenir; oyunu yöneten bir psikanalistin yardımıyla, hazır bulunan psikanalist oyuncular arasından seçtiği eylemin başoyuncularını tanımlar (genellikle iki ilâ altı kişi arasında); oyunu yöneten, uygun olduğunu düşündüğü anda oyunun gelişimini durdurur ve hastayla diyalog yoluyla olası anlamları yorumlar ve açıklar. Bireysel bir psikodram (bir hasta, birçok terapist), grup halinde bireysel (hastaların her biri sırayla sahneleyen ve başoyuncu olur) ya da grupsal işleyişe daha fazla odaklanmış olan grup psikodramı olmasına göre, bu şemanın farklı teknikleri ayırt edilir.

Aile terapisi durumunda yine grupsal dinamikler söz konusudur, fakat grup, bu durumda, bu özel grubu oluşturan kişilerle sınırlıdır. Gerilimsel, acı verici, sınırlayan, ölümcül hal almış bir işleyişten dolayı bütün ailenin acı çektiği açık seçik ortada olduğunda bu teknik değerli görülür. Bu tür durumlarda, bu grupsal işleyişin rahatsızlığın sorumlusu olarak gösterdiği aile üyesini sadece tedavi etme talebini –sık rastlanır– kabul etmek, elbette, bu rahatsızlığı daha da azdıracak bir tuzağa düşmek olur. Dolayısıyla, aile, kalifiye bir terapistin yönlendirdiği düşünme ve görüş alışverişinde bulunma –genellikle engellenmiş iletişimle-

rin serbest bırakılmasından geçen– seanslarına topluca olarak davet edilir. Çift terapilerinde de durum aynıdır.

Anne-bebekle birlikte yapılan terapilerde de durum aynıdır. Bunlar, Winnicott'un bir darbımeselini benimserler: "Bebek yoktur... Anne ile bebeğinden oluşan çift vardır." Gerçekten de, bir annenin ıstırap çeken bir bebek için danışması ender bir durum değildir, fakat –rahatsızlıkların somatik gerçeği ne olursa olsun ve gerekli önlemler alınsa da– anne-çocuk ilişkisinin güçlükleriyle karşı karşıya kalındığında, burada nedenlerle sonuçları ayırt etmek güçtür. Bu güçlüklerin kökenini sadece bebeğe ya da sadece anneye isnat etmek, sorunun özünü göz ardı etmek olur; sorumluluk alma, bebek genellikle belli biçimde tepki göstereceğinden, annenin bebekle ilişki tarzlarını değiştirmesine yardımcı olmayı hedefleyecektir...

Elbette, bu eylemler eğer bu tür müdahaleler konusunda özellikle yetişmiş bir psikanalist tarafından sürdürülürse ve psikanalizin teorik bütüncesine yaslanırlarsa, psikanalitik olarak kalırlar.

III. – Psikanalizi yeniden mi düşünmeli?

Psikanaliz günümüzde bazı teorik ve pratik meydan okumalara karşı koymak durumundadır.

Bu meydan okumaların en barizi, keza en ısrarcısı, hangi biçimde ortaya konursa konsun, esinlediği uygulamaların tedavi edici etkinliğiyle kendini kanıtlaması isteğiyle ilgilidir. Talep meşrudur. Danışan kimse ıstıraplarının deva bulup bulamayacağını bilmek istediğinden, elbette

böyledir. Bu talep, verdikleri paranın doğru harcanıp harcanmadığını dert etme hakları olan kamusal yetkililerden, sosyal güvenlik örgütlerinden, sigorta şirketlerinden geldiğinde de böyledir... Sorun, bu tür etkinlik kontrollerinin hangi yöntemlerce gerçekleştirilebileceğini bilmektir. İlaç deneylerinde kullanılan yaklaşımların uygunsuz olma ve yanılgı paylarından kuşku duyulan çözümlere yöneltererek bunları geçersiz bırakma riski çok fazladır. Yakın dönemdeki bir inceleme bu bakımdan eleştirilebilir (INSERM Raporu "Psychothérapie. Trois approches évaluées", 2004. Bu sorunlar hakkında bkz. J.-M. Thurin ve M. Thurin, *Évaluer les psychothérapies. Méthodes et pratiques*, 2007).

Uygun terimlerle belirtilememe riskini hep taşımakla birlikte aynı oranda ısrarcı, bağlantılı sorun şudur: Psikanalizin "bilimselliği." Bu eski bir sorundur, çünkü Freud daha ilk yayınlarından itibaren bilimsel olmamakla suçlanıyordu... Özellikle sinir sistemi bilimlerindeki kayda değer ilerlemeler ışığında, sorun günümüzde yeni bir biçim almaktadır. Bu gelişmeler, kimilerini, psişizmin günün birinde tamamen nöronların işleyişiyle açıklanacağını düşünmeye yöneltir ki, bu, "düşünceyi beyin salgılar" şeklindeki canlı organizmacı eski bir yanılgının dirilmesidir. Yine de, bir yasın ya da çocukluktaki cinsel bir travmanın etkilerinin, Henri Wallon'un söylediği gibi, başka bir gerçeklik düzleminde yer aldığı açık olmalıdır. Aslında, günümüzde psikanalist "bilimsel" olup olmamayı pek dert etmemektedir. Psikanalist, nicelendirilme, deneyimin tekrarlanması, çürütülebilir olma gibi ölçütlerle birlikte müspet bilimlerden ithal edilmiş ve kendi alanında değer taşımayacak bir yaklaşıma boyun eğme buyruğunu reddeder [bkz. Emma-

nuelli ve Perron (yay. haz.), *La recherche en pyschanalyse*, 2007]. Bununla birlikte, kendi teorileştirmesinin epistomolojik temelleri ve bunu geliştirme yaklaşımları üzerinde düşünmeyi reddedemez.

Bütün bunlar daha genel bir sorun çerçevesinde ortaya konabilir. Psikanaliz, psişik işleyişi sağlayan şey karşısında tümellik iddiasındadır: İnsan türünün birliğini psikanaliz bu şekilde ileri sürer. Yine de, psikanaliz özel tarihsel, kültürel, sosyolojik koşullarda yaratılmış ve gelişmiştir. Yaşam koşullarından bağımsızlık ve hiçbir şeyin değişmemesi gerektiği gibi bir zamandışılık iddia edebilir mi? En gündelik deneyim, özellikle psikanalistin çoğu zaman "güç vakalarla", "yeni hastalarla", yukarıda sözünü ettiğimiz sınır durumlar gibi "yeni patolojilerle" karşılaşması gibi olgular bunu inkâr etmektedir. Bu vakaların, kısmen psikanalizin etkisi altında bulunan, derinlemesine elden geçirilen bir kültürden doğduğunu inkâr edemez. İletişim çağında, vaktiyle yasaklanmış olan şiddet ve cinsellik temsilleri sıradanlaşır... Psikanalizin psişizmin merkezi yaptığı ve yapmaya devam ettiği psiko-cinsellik, bir yüzyıl önceki koşullarda oluşup işlev görmez. Bu kesinlikler karşısında, bizzat psikanalizin bağrında yeni teorik, pratik, teknik cevaplar aranır. Bu cevaplar öyle çeşitlidir ki, psikanalizin birliği sorgulanabilir...

VII. Bölüm

KURUMLAR VE İNSANLAR

I. – Fransa'da psikanaliz

Fransa uluslararası psikanalitik hareketin evriminde önemli bir rol oynadığından, burada daha bağdaşık bir tablo sunabilmek için bu hareketi açıklamayı tercih ettik.

Fransa'nın psikanalizin kökeninde olmadığı söylenemez, çünkü, Charcot ve ardından Bernheim aracılığıyla, Freud'da psikanalizin yaratılışına varacak düşünce akışına Fransa katkıda bulunmuştur. Freud'un yeni bilimi kurduğu ilk makalelerden biri 1895 yılında Fransızcada, *Revue neurologique*'te çıktı ("obsesyonlar ve fobiler" teması üzerine). Bununla birlikte, Fransa uzun süre direnecektir; Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Viyanalı ustanın fikirleri üzerine tek bir kitaptan söz edilebilir; o da oldukça ihtiyatlıdır (Régis ve Hesnard, *La psycho-analyse des névroses et des psychoses* [Nevroz ve Psikozların Psikanalizi], 1914). Savaştan sonra, diğer Avrupa ülkeleri karşısında çok geç

kalmış olan Fransa, özellikle dört kişi aracılığıyla nihayet belli bir ilgi sergileyecektir.

Polonyalı Eugénie Sokolnika (1884-1934) Jung'un öğrencisi olmuştur, ardından 1913-1914'te Freud'la birlikte bir psikanaliz yapmış, daha sonra Budapeşte'de Ferenczi'nin öğretisini takip etmiş ve 1921 yılında gelip Paris'e yerleşmiştir. 50 yaşında ölene dek orada kalacaktır. Edebiyat çevreleriyle (Gide *Kalpazanlar* kitabındaki "Madam Sophroniska"yı çizerken ondan esinlenmişti) ve psikiyatri çevreleriyle temasları, bir süre boyunca gerçeküstücülerin şiddetli ilgisine yol açan hareketin başlatıcısı olmuştur. Bu hareketi René Laforgue (1894-1962) sürdürmüştür. Germen ve Fransız kültürüne sahip bu Alsaceli ardında oldukça tartışmalı bir anı bırakmıştır. Öncülük rolü önemliydi; fakat, teorik düzlemde, yazıları günümüzde zaman aşımına uğramış gözükmektedir. Çok aktif olarak yer aldığı *Évolution psychiatrique* [Psikiyatrik Evrim] hareketi hem psikanalize direnişleri (psikanalizi Latin ruhuna uygun kılmak için "Fransızlaştırmak" isteniyordu) hem de yayılmasını teşvik etti. Laforgue savaştan sonra Fas'a göç etti ve daha sonra Fransa'daki psikanalitik harekete damgasını vuracak olaylarda rolü asgari düzeyde kaldı.

Yine de, 1925 yılında, İmparator Napoléon'un kardeşlerinden birinin soyundan gelen Yunan prensesi Marie Bonaparte'ı (1882-1962) psikanaliz için Freud'a gönderme şerefi ona aittir. Marie Bonaparte, hem kişisel dostluk düzleminde hem de Fransız psikanaliz hareketinin içinde Viyanalı ustanın en sağlam destekçilerinden biri olacaktır. Kimi zaman önemli mali katkılarla ve toplumsal konumunun sağladığı ilişkileri ve prestiji kullanarak, sahip olduğu

bütün imkânları "Dava"nın hizmetine verir. 1938 yılında Freud'un işgal edilen Avusturya'yı terk etmesini sağlayan pazarlıklarda önemli bir rol oynamıştır.

Bu tarihin dördüncü kişisi Rudolf Loewenstein'dır (1898-1976). Hans Sach tarafından Berlin'de psikanalizi yapılmış, gayet işler bir Fransızca konuşan biridir. 1925 yılında gelip Paris'e yerleşir. Orada savaşa kadar kalır, ardından Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ederek, H. Hartmann'la birlikte *ego psychology*'nin gelişimine katkıda bulunur. Loewenstein Paris'te geçirdiği on iki yıl boyunca, daha sonra Fransa'daki hareketin ilk iskeletini oluşturacak bir miktar doktorun psikanalizini yapmıştır (J. Lacan, D. Lagache, S. Nacht, P. Mâle bunlar arasındadır).

1926 yılında, *Sociéte psychanalytique de Paris*'yi [Paris Psikanaliz Cemiyeti] (bundan böyle "SPP" diye belirteceğiz) kurmaya yetecek bir çekirdek oluşur. Cemiyet aynı zamanda resmi bir yayın organına da sahip olur: *Revue française de Psychanalyse*. SPP'nin düzenli olarak yaptığı toplantılar, o zamandan itibaren her yıl toplanacak olan "Fransızca Konuşan Psikanalistler Kongresi"ni doğuracaktır. 1934 yılında, Marie Bonaparte'ın mali desteğiyle bir Psikanaliz Enstitüsü kurulur. Enstitü bir kütüphaneyi yönetir ve konferanslar düzenler; 1936 yılında bu düzeneğe bir poliklinik eklenecektir. SPP'nin büyümesi yavaş olacaktır: 1939 yılında henüz 24 asil üyesi vardır. Savaş hareketi dağıtır; Almanya'da ve Avusturya'da olduğu kadar sert bir baskıyla karşılaşmayan psikanalizden Fransa'da ancak alçak sesle söz edilebilir ve psikanaliz böyle uygulanabilirdi.

1945 yılında SPP'nin aktif üye sayısı on birdir. Bununla birlikte, oldukça süratli bir şekilde güçlenir (S. Lebovici,

M. Bouvet, A. Berge, J. Boutonier, M. Benassy, F. Pasche, vb.), psikoterapi ve formasyon faaliyeti gelişir. Yine de, yavaşça olgunlaşan bir kriz SPP'yi parçalanmaya yöneltecektir. Kriz, iki önemli kişilik olan Jacques Lacan (1901-1981) ve Sacha Nacht (1901-1977) arasındaki karşıtlıkla somutlaşmıştır. Bu karşıtlığın, bir yanıyla, başlangıçta yakın dost olan, sonra da birbirlerine giderek düşman olan bu iki adamın karakter özelliklerinden beslendiğine kuşku yoktur. Krizin etkili olduğu dar çevrede, psikanalistlerle psikanaliz yaptıranların (geçmişte, kimi zaman ise o anda psikanalizi yapılanların) buluştuğu bir grubun içinde önemli kişisel gerilimlerin çatışmayı beslediğine pek kuşku yoktur (daha ileride, bütün tedavi süresi boyunca psikanaliz yaptıran ile yapan arasındaki her türlü kişisel ilişkiden kaçınmanın kural olmasının nedenlerinden biri budur). Fakat, tarih asla küçük tarihe indirgenmez. Çatışma eksenleri, teoriyi –Nacht Harmanncı bir sapma konusunda hoşgörülü geçinirken Lacan bunu kesinlikle mahkûm ediyordu–, psikanalistlerin formasyonunu –Nacht oldukça katı bir akademik ve tıbbi model tasarlarken, Lacan daha esnek ama daha belirsiz bir formasyon projesi tanımlıyordu– kapsıyordu. Fakat, kopuşun ana nedenini psikanaliz pratiği oluşturuyordu. Nacht, psikanalizi, doktorların tekelindeki bir terapi pratiği olarak tanımlıyordu, doktor olmayanlar sadece tali bir konumda kabul edilebilirdi. Lacan ise psikanalizi kişisel bir formasyon, bir benlik arayışı olarak görüyordu; tedavi ise, eğer olacaksa, "fazladan" olmalıydı. Pratikte ayrılık ayrıntı olarak görülebilecek şey üzerinde belirginleşmiş, ancak bu ayrıntılar kopuşa yöneltmişti. Freud'a ve ilk psikanalistlere göre, bir tedavi nor-

malde her gün bir saatlik seanslar içeriyordu, dolayısıyla haftada beş, altı seans olacaktı. Fransızlar, savaşın ertesinde, bir saat yerine kırk beş dakikalık seanslar, hatta haftada sadece üç kez seans getirerek bu gerekliliği hafiflettiler. Lacan ise değişken süreli seans uygulamasını yerleştirerek çok daha öteye gitti; bu seanslara kendi keyfince son veriyor, kimi zaman birkaç dakika sonunda bitiriyordu. Bu uygulamanın üzerine, birçok meslektaşına yeterince ikna edici gelmeyen teorik düşünceler giydirmiş, onlar da uygulamadan vazgeçmesini defalarca istemişlerdi; Lacan ise muhtemelen sık sık vazgeçeceğini söylemiş, fakat sözünü tutmamıştır. Dahası, kimilerini büyük bir kaygıya düşürecek şekilde, psikanalizini yaptığı aktif kişiler –öğrencileri– Psikanaliz Enstitüsü'nün ve Cemiyet'in içinde ağırlığı büyüyen bir grup oluşturmaya başlamıştı.

Kopuş 1953 yılında, savaşla birlikte pratikte yok olmuş olan ve SPP'nin psikanalistlerin formasyon alabileceği gerçek bir yer haline gelebilmesi için canlandırmaya çalıştığı Psikanaliz Enstitüsü'nün yeniden tanımlanması vesilesiyle meydana geldi. Bu dönemde Nacht ve Lacan tarafından statüsü, işleyiş kuralları ve oluşum tarzı farklı iki proje hazırlandı. Tutkular güçlendikçe, Haziran 1953'te SPP'nin birçok üyesi (Juliette Favez-Boutonier, Françoise Dolto, Daniel Lagache) istifa ederek yeni bir grup kurdular. *Société française de psychanalyse*'e [Fransız Psikanaliz Cemiyeti] (bundan sonra "SFP" olarak belirtilecektir) aralarında Lacan'ın da bulunduğu, istifa eden başkaları da katılacaktır. Üyelerinin bir kısmından yoksun kalan SPP'de Nacht zafer kazanır; onun görüşleri doğrultusunda yeniden kurulan Psikanaliz Enstitüsü resmi olarak 1 Haziran 1954'te açılır.

İstifa edenler o dönemde kararlarının önemli bir sonucuna dikkat etmemiş gözükmektedir: Ancak yerel cemiyetler aracılığıyla üyelik kabul eden Uluslararası Psikanalitik Derneği'ne (API) üyelikleri de böylece son buluyordu. Dolayısıyla, *ipso facto* dışlanmışlardı. Bunun üzerine, yeni SFP kendini kabul ettirmek için API nezdinde girişimlerde bulundu. API'nin bu amaçla görevlendirdiği bir soruşturma komitesi olumsuz görüş belirtti. Bu görüşün temel gerekçesi, değişken süreli seanslar şeklindeki Lacancı uygulamaydı ve buna son verilmesini istedi. SFP'nin bu noktada Lacan'ı reddetmesi kolay değildi, çünkü Lacan hem Cemiyette büyük bir nüfuza sahipti, hem de Freud'dan beri hiçbir psikanalistin asla erişemediği kamusal bir başarı kazanmıştı. Bununla birlikte, on yıl boyunca süren karmaşık pazarlıklardan sonra kriz sonunda çözümlendi. SFP Lacan'ı "eğitsel" işlevlerinden mahrum bıraktı (yani psikanalist yetiştirme hakkı elinden alındı); bunun üzerine, Lacan 1964 yılında Cemiyetten istifa ederek *École freudienne de Paris* [Freudcu Paris Okulu] adlı yeni bir grup kurdu. Sadık bazı psikanalistler de bu gruba katıldılar. Yüklerinden bu şekilde kurtulan SFP adını *Association psychanalytique de France* [Fransa Psikanaliz Derneği] olarak yeniden değiştirdi ve bir süre sonra API tarafından ikinci Fransız Psikanaliz Cemiyeti (ilki SPP kalmıştı) olarak kabul gördü. O dönemde kurulan *Nouvelle revue de psychanalytique* adlı dergi genellikle onun yönelimlerini ifade edecektir.

Bununla birlikte, bölünmeler burada son bulmadı. Beş yıl sonra, 1969'da, Freudcu okulun bazı üyeleri Lacan'a isyan ederek ondan ayrıldılar ve yeni bir dernek kurdular. Basitçe *Quatrième Groupe* [Dördüncü Grup] denen

grubun işleyiş ilkeleri, Lacan'ın savunduklarından uzaklaşarak, SPP ve APF'nin öne çıkardıklarına yakınlaştı, ama yine de API tarafından kabul görmedi (bu Dördüncü Grup kendine bir yayın organı oluşturdu: *Topique* dergisi). Freudcu okul da Lacan tarafından ortadan kaldırılacaktır. 1980'deki ölümünün arifesinde beklenmedik bir olay yaratacak olan Lacan "Freudcu Dava Okulu"nu kuracak ve sayısız bölünme ve birleşmelerle grup, dernek, inceleme çevreleri gerçekten çoğalacak ve genellikle mahrem, ikincil ve doğallıkla ezoterik yayınlar ortaya çıkacaktır. Tanımlama çabasının beyhude göründüğü bu belirsiz ve akışkan coğrafyada kimin gerçekten psikanalist olduğunu ve bunun ne anlama geldiğini bilmek kimi zaman güçleşir... Gerçekten de, bu şanssız evrim boyunca, sözde-psikanalistlerin çoğalmasına tanık olunur (unutmayalım ki, Fransa'da bu sıfat hiçbir yasal düzenlemenin koruması altında değildir). Bu kişiler Lacan'ın talihsiz bir aforizmasına sarılmışlardır: "Psikanalist sadece kendisinden yetki alır." SPP'nin ve APF'nin uzun ve güç formasyonlarından yılan ya da bunlarda başarısız olan herkesin kendi kararıyla ve âlicenap bir derneğin onayıyla psikanalist olmasını (hatta bir dernek kurmasını...) teşvik edici güzel bir karar! Bunun sonucunda, günümüzde, sadece formasyon kuralları ve pratiği bakımından açıkça yapılanmış bir cemiyete mensup olmak psikanalistin yeterliliğini garanti edebilir.

Burada şunu belirtelim ki, öz itibarıyla durum açık seçiktir. Şu an için Fransa'da API'nin resmen tanıdığı iki Psikanaliz Cemiyeti vardır ve bunlar psikanalist formasyonu ve psikanaliz uygulaması bakımından onun getirdiği

kurallara (temel önem taşıyan meslek etiği de dahil) uymaktadırlar:

- Paris Psikanaliz Cemiyeti, SPP, Saint-Jacques Sokağı, 75005, Paris, internet sitesi: www.spp.asso.fr.
- Fransa Psikanalitik Derneği, APF, 24, Dauphine Meydanı, 75001, Paris, internet sitesi: www.associationpsychanalytiquedefrance.org.

API üyesi olmayan, ama benzer ilkelerle işleyen "Dördüncü Grup" da buna eklenebilir: 72, Maurice-Ripoche Sokağı, 75014, Paris, internet sitesi: www.quatrièmegroup.org.

Yeterli bir psikanalisti başka yerlerde bulmak da mümkündür, fakat bu belirsiz bir macera olur. Çünkü, art arda tekrarlanan krizleri belirginleştiren Lacan'ın kişiliğinin ötesinde, bir yandan psikanalist formasyonu konusunda, diğer yandan psikanalitik pratik konusunda çatışmalar her zaman ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, API'ye üye cemiyetlerin uyduğu kuralları kısaca belirteceğiz.

II. – Uluslararası Psikanalitik Derneği ve derneği oluşturan cemiyetler

1910 yılında Nürnberg'te toplanan II. Uluslararası Psikanaliz Kongresi'nde kurulan API, kâr amacı gütmeyen, merkezi Londra'da bulunan bir dernektir. Günümüzde yaklaşık 10 bin psikanalistten oluşan 80 cemiyeti bir araya getirmektedir. Federatif bir dernek olup, üç coğrafi

bölgede (şu an itibarıyla, Meksika hariç, Kuzey Amerika, Latin Amerika ve dünyanın geri kalanı, esasen Avrupa) toplanmış ulusal cemiyetleri birleştirir. API bünyesine uygulamada kalifiye psikanalistleri kabul eder ve bunları yerel cemiyetlerin üyesi sayar (ender istisnalar hariç, doğrudan üyelik yoktur). Örneğin, SPP ya da APF üyesi bir Fransız psikanalist, Avrupa Psikanaliz Federasyonu'nun ve API'nin de üyesidir; yerel cemiyetten ayrıldığında bu üyeliklerini de yitirir.

API'nin tüzüğü psikanalizin şu tanımıyla açılır:

"'Psikanaliz' terimi, kişiliğin yapısına ve işleyişine dair bir teoriye, bu teorinin diğer bilgi alanlarına uygulanmasına ve de özgül bir psikoterapi tekniğine gönderme yapar. Bu bilgi kümesi, kökeninde bulunan Sigmund Freud'un temel psikolojik keşiflerine dayanmaktadır."

Bu tüzük, ardından, derneğin hedeflerini belirtir:

– Yayınlar, kongreler, vb. aracılığıyla psikanalistler arasındaki alışverişleri ve psikanalizin ilerlemesini teşvik etmek.
– Psikanalist yetiştirmenin genel kurallarını tanımlamak.
– Psikanalitik uygulamanın ve meslek etiğinin genel kurallarını tanımlamak.
– Bu şekilde tanımlanmış kurallara derneği oluşturan cemiyetlerin uymasını sağlamak. Gerçekten de, yerel bir cemiyet ancak bu kurallara uyuyorsa API'ye kabul edilebilir; uymadığı ortaya çıkarsa, dışlanır. Gerçekten de, API'nin bu açıdan Fransa'daki hareketin gelişimi üzerinde katı bir denetim uyguladığını daha önce gördük.

API her iki yılda bir toplanan uluslararası kongreler düzenler. Fransız psikanalistler ayrıca Avrupa Psikanaliz Federasyonu'nun yine iki yılda bir düzenlediği "Konferanslar"a ve her yıl toplanan Fransızca konuşan psikanalist kongrelerine davet edilirler (sırayla, Paris'te ve Fransızca konuşulan başka bir şehirde toplanılır); her cemiyetin yıl içerisinde düzenlediği çok sayıda seminer, çalışma grubu, kolokyum, hafta sonu tartışmaları, vb. bunların dışındadır.

III. – Psikanalist formasyonu

Burada, Paris Psikanaliz Cemiyeti'nin organı olan iki psikanaliz enstitüsünün (Paris ve Lyon) uygulamaya koyduğu prosedürü –çünkü öz itibarıyla API'nin tanımladığı standartlara uygundur– özetleyeceğiz.

Temel yükümlülük, gereken süre boyunca (birkaç yıl olarak hesaplanır), ama üç yıldan az olmamak kaydıyla, kişisel bir psikanalizi takip etmektir; bu psikanaliz, prensip olarak, bir SPP üyesi tarafından gerçekleştirilmelidir. Daha önceleri, kişisel bir ıstırap temelinde girişilmiş "terapi" psikanalizleri ile bizzat psikanalist olma hedefiyle hemen başlanmış "didaktik" psikanalizler arasında ayrım yapılıyordu. Bu ayrım ortadan kaldırılmıştır (API'nin başka cemiyetlerinde sürmektedir). Gerçekten de, kurumsal olarak ortaya konduğunda, rahatsız edici sonuçlara yol açabileceği ortaya çıkmıştır: Psikanaliz yaptırarak, kendi "didaktik psikanaliz"lerinde, önceki üniversite formasyonlarıyla aynı düzlemde yeni bir öğrenim programı görmeyi

seçmiş olan kimileri, bu konumda, benliğin gerçekten sorgulanmasına inatçı direnişler geliştirebilir. Bugün, tek bir çeşit psikanaliz olduğunu belirtmek tercih edilmektedir. Psikanalize gelenin öne sürdüğü motivasyonların kökeni ne olursa olsun, bunlar, ister istemez başka birçok motivasyonu hem ifade edip hem de maskelerler, ki bunların da analiz edilmesi gerekir; zaten, öncelikle kendi psikanalizine tamamen katılmayı kabul etmeyen hiç kimsenin psikanalist olmayı iddia edemeyeceği açıktır, günün birinde psikanalist olursa, o da kendi hastalarından bu tam katılımı bekleyecektir zaten.

Kişisel psikanalizi yeterince ilerlediğinde, bir formasyon adaylığına resmi olarak başvurabilir. Bunun üzerine, bireysel görüşme şeklinde, "akademik eğitim komisyonu"nun üç üyesi tarafından kabul edilir ve onlar da görüşüp tartışmanın ardından kararlarını belirtirler. *Başvuranın psikanalistinin bu tartışmada bulunmadığını* vurgulamak gerekir; basit bir görüş belirtme şeklinde bile olsa, müdahale etmesi yasaktır; (Fransızların inisiyatifiyle geliştirilmiş) bu kurala formasyon programının her evresinde uyulacaktır.

Eğer aday kabul edilirse, iki psikanalize (duruma göre, art arda ya da eşzamanlı) "süpervizör" olarak katılmasına izin verilir, yani eğitmen görevleri SPP tarafından onaylanmış kalifiye bir psikanalistle düzenli olarak bu vakaları tartışır. Bu süpervizörlük dönemi genellikle üç, beş yıl arasında değişir (tedaviler elbette süpervizörlüğün ötesinde de sürebilir). Aynı zamanda ve ders programı boyunca, formasyon alan psikanalist, enstitülerin ve SPP'nin örgütledikleri arasından serbestçe seçtiği bazı seminerlere ya da çalışma gruplarına katılır. Sonunda, adayın, kendi

süpervizörleriyle hemfikir olarak, ders programının kapanmasını ve "geçerli kabul edilmesini" talep edebileceği an gelir; yani formasyonunun tatmin edici niteliği resmen kabul görür. Bu onay ona verilirse, ardından Paris Psikanaliz Cemiyeti üyeliği sıfatına –seçim yoluyla– kabul isteyebilir.

İstatistikler, kişisel psikanalizin başlangıcından SPP'ye kabule kadar, ortalama formasyon süresinin on, on iki yıl olduğunu göstermektedir. Bu süre, elbette, önceki formasyona –ki genellikle doktorluk ya da psikologluktur– eklenir (SPP'nin yaklaşık 850 üyesi vardır; bu üyelerin doktorlar ve psikologlar arasındaki dağılımı yaklaşık olarak eşittir). Dolayısıyla, bu formasyon uzundur ve seçim de ciddidir.

Şunu da belirtelim ki, –belki sinir bozucu bir şekilde– geçmişten alınıp korunan bir ada rağmen, *Paris* Psikanaliz Cemiyeti aslında ulusal bir cemiyettir. Tarihsel nedenlerle, faaliyetin geniş bölümü Paris merkezli olsa da, SPP'nin gelişim halindeki bölgesel grupları da vardır (özellikle Lyon'da, Toulouse'da, Aix-Marseille'de, Bordeaux'da).

IV. – Psikanalitik uygulamanın genel kuralları

Bu kurallar önceki bölümlerde özetlenmiş tarih boyunca belirginleşmiştir; bütün bu tarih bu kuralların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Günün birinde birisi bir psikanaliste danışma kararı alır; bir psikanalize girişmek ister ya da sadece bunu düşünür, umut eder, çekinir, vb. Bu, uzun uzadıya olgunlaştırılmış bir proje olabilir, bir merak ya da huzursuzluk anında karar verilmiş oldukça itkisel bir yaklaşım da olabilir;

başlangıçta titizlikle toplanmış bilgiler temelinde olabilir ya da, tersine, psikanalizin ve psikanalistin ne olduğu konusunda neredeyse eksiksiz bir cehaletle olabileceği gibi, psikiyatrla, psikologla, onları "ilk çığlık" ya da "transaksiyonel analiz" uzmanıyla az çok karıştırarak da olabilir. Fakat, durum ne olursa olsun, bu ilk görüşme önem taşıyacaktır: Öncelikle danışan için ve, eğer temas sürerse, iki başoyuncu için de.

Bir psikanalize girişmenin en iyi koşulları, eğer danışanda, kaynağının en azından bir bölümüyle kendi psişik yaşamında bulunduğunu kabul ettiği ve kimi özelliklerini de fark ettiği (bu jargonda bu duruma "insight" denir, yani iç dünyaya dair belli bir sezgi) kişisel bir ıstırap temelinde ya da en azından bir kaygı temelinde gerçek bir yardım talebi ortaya çıkmışsa, bir araya gelmiş olur. Elbette, tasarlanan yaklaşıma belli bir güven de gerekir; bu yoksa, bir işe yaramadığı kısa sürede görülecektir. Olgunlaşmış bir proje önce bütün kişisel yollardan geçerek alınmış bir karar söz konusu olduğunda, bu koşullar daha iyi gerçekleşir.

Fakat, psikanalize ancak karşılıklı rızayla başlanır. Psikanalistin görevi, talebin klinik değerlendirmesini yapmak ve başvuranın psişik işleyişinin özellikleri temelinde girişimin şansını değerlendirmektir. Bir "psikanaliz endikasyonu" (tıpta yaygın kullanılan terim olan, bir tedavi prosedürünün "endikasyonu" anlamında) olup olmadığına onun karar vermesi gerekir. Karar önemlidir: Bir psikanaliz uzun ve nazik bir girişimdir; her psikanalist deneyim sonucu bilir ki, başlangıçta yapılan değerlendirmedeki bir hata iki tarafı da hoşnutsuz bırakacak bir açmaza varabilir. Muhtemelen birden çok görüşme gerekecektir.

Kelimenin tam anlamıyla psikanalizin (klasik "divan-koltuk" düzeneği içinde) pek uygun olmaması da mümkündür. Bu durumda, psikanalist danışan kişiye başka bir tedavi biçimi önerebilir: Örneğin, bir psikoterapi (genellikle haftada bir ya da iki seans şeklinde yüz yüze görüşmeler) ya da psikanalitik bir psikodram. Danışan kişinin bir psikiyatra, gevşeme uzmanına, psikolojik danışmana ya da evlilik danışmanına, vb. başvurmasını da öğütleyebilir, yani talebi daha uygun olduğunu düşündüğü bir yola yönlendirebilir.

Eğer psikanaliz uygun gözüküyorsa, danışan, elbette, eğer tercih ederse bir başka psikanaliste başvurmakta da serbest kalır; yine de, bu şekilde elde ettiği cevabın "evet, sahip olduğum veriler ışığında, sizin psikanalizinize girişebileceğimizi düşünüyorum" anlamına geldiğini bilmesi gerekir; bu, böyle cevap veren psikanalisti yükümlülük altına sokarken, ondan başka birini *ipso facto* yükümlülüğe sokmaz. Eğer anlaşma sağlanırsa, "çerçeveyi" tanımlayacak bir miktar düzenleme saptanır: yer –sabittir–, saatler karşılıklı mutabakatla seçilir, ama daha sonra mümkün olduğunca sabit tutulmalıdır, seansların sıklığı (genellikle haftada üç, eğer mümkünse dört seans, yaklaşık kırk beş dakikalık sürelerle) ve ödenecek ücret. Bu konuda Fransa'da ücret almamayı kural edinmiş bazı bakım merkezleri bulunduğunu belirtmek gerekir (örneğin, SPP'nin sorumluluğunda işleyen, Paris'te, Saint-Jacques Sokağı 187 numaradaki *Centre de consultations et de traitements psychanalytiques Jean-Favreau*). Sosyal sigortayla sözleşmeli olarak çalışan hekim psikanalist sayısı çoktur.

Danışan kişi genellikle tedavinin olası süresinden haklı olarak kaygı duyar. *A priori* bir cevap vermek pek müm-

kün değildir: Bu, bizzat psikanalizin içinde görülecektir ve önceden verilecek her cevap temel veçheleri kısırlaştırma riski taşır.

Psikanalizin çerçevesi bu şekilde belirlenince, Freud tarafından hemen belirlenmiş genel koşullarda cereyan edecektir. Analiz edilen kişi bir divana uzanır ve aklına gelen şeyi, ayıklamadan, kendisine şoke edici ya da saçma, veyahut "konuyla ilgisiz" gelen şey hakkında susmadan serbestçe söylemesi istenir. "Temel kural" budur. Hastasının arkasında oturan psikanalist genellikle sessiz kalır, sürecin devamını teşvik etmek için gerekli olduğunu düşündüğü anlarda sadece müdahale eder. Gerçekten de, genellikle saklı kalan şeyin yüzeye çıkmasına izin vermek söz konusudur: Psikanalizin temel hedefi, bilinçaltına itilmiş olanın açığa çıkarılmasıdır. Bu, seans sırasında "her şeyi söylemek, hiçbir şey yapmamak" özlü sözüne eğer sıkı sıkıya uyulursa ancak mümkündür; ortaya çıkan heyecan, duyum ya da temsiller ne olursa olsun, analiz olan kimse ile psikanalist, seans için uygun görülen bütün süre boyunca, her ikisinin de tabi olduğu kuralın onlara dayattığı konumlarda –divan ve koltuk– kalacaklardır. Psikanalist kendi kişisel hayatına, dinsel, ahlaki, politik, vb. görüşlerine her türlü referanstan kaçınır; bunun ötesinde, bütün olasılık koşulları içinde, hastayla, yakınlarıyla, ailesiyle seanslar dışında her türlü kişisel temastan da kaçınır. Hastanın söyledikleriyle kesişmek için yan yollardan bilgi edinmek de dışlanmıştır: sadece bunların psikanaliz için bir önemi vardır. Psikanalistin bu "yansızlığı" günümüzde mutlak bir buyruktur; önceki bölümlerde özetlenmiş uzun tarih boyunca bu gereklilik yavaş yavaş ortaya çıkmıştır.

İlk psikanalistlerin tanık olduğu birçok başarısızlığı bu engeller; bunun veçhelerinden biri, bu kurala uyulmadığından, psikanalitik hareketi belirlemiş gerilim, ayrılık ve krizlerde yatmaktadır. İyi bir gelişimin ve iyi bir aktarım (ve buna cevap veren karşı-aktarım) psikanalizinin temel koşulu bu "yansızlık"tır. Psikanalist, genel kural olarak, pek az müdahale eder: Kimi zaman çağrıştırıcı bir ipucunu desteklemek, teşvik etmek için; daha ziyade bir yorumda bulunmak, daha ender olarak da, önceden kabul edilen bütün bir yorumlar kümesini, kimi dönemlerde sürecin anahtarı olacak şekilde bir araya getiren bir "yapı" ileri sürmek için.

Psikanalize son vermenin düşünüleceği bir an da gelecektir. Sonuçta, analistinden ayrılan kişinin, psişik hayatında meydana gelmiş değişimlerden yararlanarak, elinden geldiğince dolu ve mutlu bir şekilde, her girişimin hedefi olan şeyi –daha iyi yaşamak– yapabilmesi için, bu ayrılık, yas anı da yeterince analiz edilmelidir.

Sonsöz

Mayıs 1936'da, Freud 80 yaşına vardığında, dünyanın her yerinden saygılarını ifade eden sayısız mesaj gönderildi. Thomas Mann'ın kaleme aldığı ve (aralarında Jules Romains, Romain Rolland, H. G. Wells, Virginia Woolf, Stephan Zweig'ın da bulunduğu) 200 entelektüelin imzaladığı bir metinde Freud şöyle tasvir edilir: "Nasıl yalnız kalınacağını, sonra da başkalarını kendisiyle birlikte kendine doğru çekmeyi bilen bir düşünür ve araştırmacı (...) her yanda yeni sorunlar ortaya çıkardı ve değer ölçeklerini değiştirdi (...) gelecekte, araştırmasının sonuçlarından birine yeni bir biçim verilecek ya da değiştirilecek olsa da, Sigmund Freud'un insanlığa sorduğu sorular hep işitilecektir..."

Bibliyografik Referanslar

Anzieu D., *L'auto-analyse de Freud et la découverte de la psychanalyse*, Paris, PUF, yeni baskı, 2 cilt, 1975.

Barande I., Barande R., *Histoire de la psychanalyse en France*, Toulouse, Privat, 1975.

Berthelsen D., *La famille Freud au jour le jour*, Paris, PUF, 1991.

Chemouni J., *Histoire du mouvement psychanalytique*, Paris, PUF, 1990.

Donnet J.-L., "L'évolution historique de la psychanalyse", *Histoire de la philosophie*, yay. haz.: Y. Belaval, *Encyclopédie de la Pléiade* içinde, 3 cilt, Paris, Gallimard, 1974.

Ellenberger H. F., *À la découverte de l'inconscient*, Villeurbanne, SIMEP, 1974.

Flem L., *La vie quotidienne de Freud et ses patients*, Paris, Hachette, 1986.

Flem L., *L'homme Freud*, Paris, Le Seuil, 1991.

Freud M., *Freud, mon père*, Paris, Denoël, 1975.

Freud S., *Ma vie et la psychanalyse* (1924), Paris, Gallimard, 1950.

Jaccard R ve diğerleri, *Histoire de la psychanalyse*, Paris, Hachette, 1982.

Jaccard R., *Freud*, Paris, PUF, 1983.
Jones E., *La vie et l'œuvre de Sigmund Freud*, Paris, PUF; c. 1, 1958; c. 2, 1961; c. 3, 1969.
Gay P., *Freud, une vie*, Paris, Hachette, 1991.
Mannoni, O., *Freud*, Paris, Le Seuil, 1968.
Mijolla-Mellor S., Golse B. ve Perron R. ile birlikte, *Dictionnaire international de psychanalyse*, Paris, Calmann-Lévy, 2005, yeni baskı Hachette, 2005.
Roazen P., *La saga freudienne*, Paris, PUF, 1986.
Robert M., *La révolution psychanalytique. La vie et l'œuvre de Freud*, Paris, Pavot, 1964.
Roudinesco E., *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France*, Paris, Le Seuil, 1986.
Roudinesco E., Plon M., *Dictionnaire de la psychanalyse*, Paris, Fayard, 1997.
Schur M., *La mort dans la vie de Freud*, Paris, Gallimard, 1975.
Sulloway F. J., *Freud, biologiste de l'esprit*, Paris, Fayard, 1981.
Ayrıca, *Association internationale d'histoire de la psychanalyse*, 20, Commandant-Mouchotte Sokağı, 75014 Paris, www.aihp@ed-psycha.org.

PSİKANALİZİN TARİHİ

ROGER PERRON

Türkçesi: IŞIK ERGÜDEN

HER ŞEYDEN ÖNCE SIGMUND FREUD'UN ADIYLA ÖZDEŞLEMİŞ BİR OKUL PSİKANALİZ. DOLAYISIYLA, PSİKANALİZİ ANLATMAK, FREUD'UN BAŞARILARINDAN, HAYAL KIRIKLIKLARINDAN, UKDELERİNDEN, YANILGILARINDAN, KAZANIMLARINDAN SÖZ AÇMAK BİR YÖNÜYLE. KENDİ DÖNEMİNİN KÜLTÜRÜ İÇİNDE KÖKLEŞMİŞ ONCA UNSURUN TAYİN EDİCİ İZLERİNİN DE BULUNABİLECEĞİ BİR YAŞAM ÖYKÜSÜ FREUD'UNKİ. BUNUNLA BİRLİKTE, ONDAN SONRA GELEN KURAMCI VE UYGULAYICILARIN DA PSİKANALİZİ ÖNEMLİ ÖLÇÜDE BİÇİMLEDİĞİ BİR GERÇEK. YÜZ SENEYİ DEVİRMİŞ ÇIĞIR AÇICI BİR DÜŞÜNCE VE PRATİK YORDAMININ GEÇMİŞİNİ SERİMLERKEN BUGÜNÜ DE İHMAL ETMEYEN ÖZLÜ BİR ARAŞTIRMA.

Kültür Kitaplığı: 173; Psikoloji: 14

D